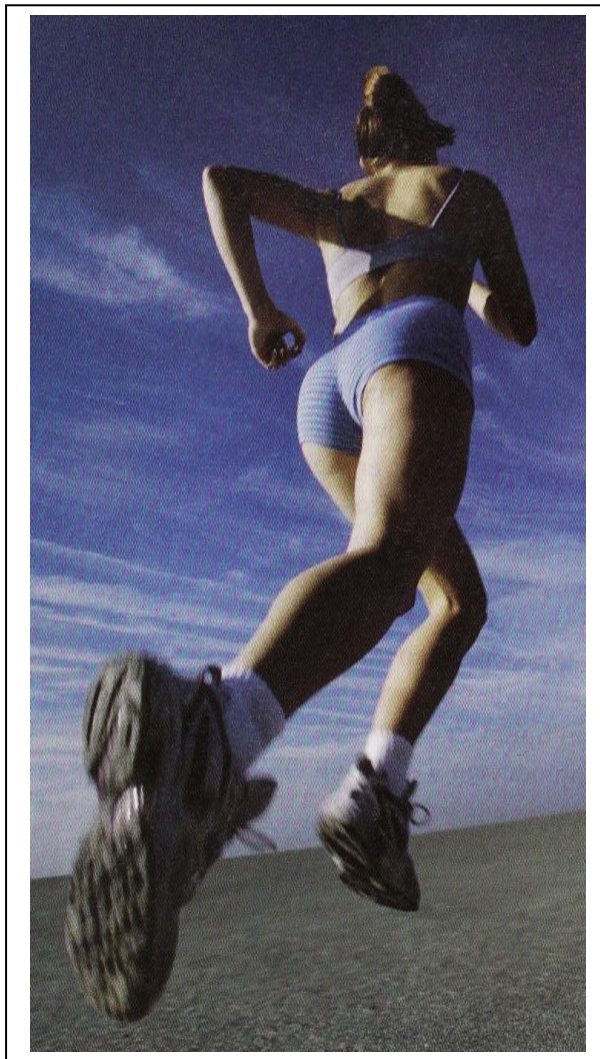

Een kont als een kameel

Een onderzoek naar hardlopers in Rotterdam

M. van Aniel
Studentnummer: 308465

Begeleider: Prof.dr. J.P.L. Burgers
Tweede beoordelaar: dr. W. Schinkel

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Sociologie: Masterscriptie GVB

Rotterdam, augustus 2009

Voorwoord

Het vak de Uitstad was in het studiejaar 2007/2008 onderdeel van het onderwijsprogramma van de master Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid. Voor dit vak heb ik een essay geschreven over mijn hobby hardlopen. Ik vond het een erg leuk en interessant onderwerp en een prima idee om verder uit te werken in deze scriptie.

Mijn woonadres is het startpunt voor hardlooprondjes richting de Kralingse Plas, om de begraafplaats naar de Rottemeren of langs de Linker Rottekade. Tijdens het hardlopen lijken andere regels te gelden dan wanneer ik naar de supermarkt loop of me in het centrum van Rotterdam begeef. In de stad is het niet gepast om anderen lang aan te kijken. Ik neem een afstandelijke houding aan en bescherm me tegen de indrukken van de stad en de grote hoeveelheid mensen die mijn weg kruisen. Tijdens het hardlopen is mijn beleving van de stad een compleet andere. Ik kijk om me heen en heb oog voor het groen. Nog steeds neem ik een afstandelijke houding aan, maar niet tegenover hardlopers. Hardlopers begroeten elkaar middels een “buitenadem” hallo, een korte knik of door je hand op te steken. Het lijkt of ik mij even in een gemeenschap begeef waar de stad los van staat. Ik loop met wisselende intensiteit al ruim 25 jaar hard. Tegenwoordig vooral om mijn hoofd leeg te maken na een dag werken en/of studeren. Een andere reden is mijn gewicht. Dat is ook waar de flatteuze titel vandaan komt: “Een kont als een kameel”. Het devies van een hardloper die mij altijd waarschuwt met deze “wijsheid”. Wanneer je niet sport, dijt het lijf uit op ongewenste plaatsen. De locatie mag duidelijk zijn.

Afsluitend wil ik een aantal mensen bedanken. Allereerst de heer Burgers, zijn enthousiasme heeft me het afgelopen jaar enorm geholpen om me te blijven motiveren voor het schrijven en onderzoeken van deze scriptie. De heer Schinkel om dat laatste stukje verdieping aan te brengen in deze scriptie. Vervolgens alle respondenten, zonder hun verhalen en medewerking had ik deze scriptie niet kunnen maken. Natuurlijk vergeet ik Jolita en Anna niet. Ik heb genoten van onze gesprekken over sociologie en allerlei “aanverwante” zaken. Marleen die alles snapt van de laatste loodjes en altijd een goed advies achter de hand heeft of aanmoedigende woorden. Als laatste wil ik Dicky en Jaap bedanken voor hun gastvrijheid en de mogelijkheid om in alle rust te werken aan deze scriptie. Zij hebben me de afgelopen jaren op meerdere vlakken enorm bijgestaan. Mijn dank daarvoor is in woorden niet uit te drukken.

Mirjam van Andel

Rotterdam, augustus 2009

HOOFDSTUK 1 INLEIDING	5
1.1 INLEIDING: HARDLOPEN.....	5
1.2 ONDERZOEK NAAR HARDLOPEN.....	8
1.3 OPZET VAN HET ONDERZOEK.....	9
HOOFDSTUK 2 HARDLOPEN IN DE STAD	11
2.1 INLEIDING: HARDLOPERS IN DE OPENBARE RUIMTE.....	11
2.2 RUIMTELIJK-FYSIEKE KENMERKEN.....	12
2.2.1 <i>Mentale kaart</i>	12
2.2.2 <i>Verdedigbare ruimte</i>	14
2.2.3 <i>Hardlopers en ruimtelijk-fysieke kenmerken</i>	16
2.3 SOCIAAL-CULTURELE KENMERKEN	17
2.3.1 <i>Ruimtelijk privatiseren van de openbare ruimte</i>	17
2.3.2 <i>Hardlopers en sociaal-culturele kenmerken</i>	20
2.4 HARDLOPEN EN VEILIGHEID	21
2.4.1 <i>Veiligheid in situationele context</i>	21
2.4.2 <i>Veiligheid in individuele context</i>	23
2.5 SAMENVATTING	24
H3 HET NUTTIGE MET HET AANGENAME VERENIGEN.....	26
3.1 INLEIDING	26
3.2 METHODIEK EN DATA.....	26
3.3 OPERATIONALISERING	29
H4 POPULAIRE HARDLOOPLOCATIES, RUIMTELIJK-FYSIEKE KENMERKEN EN SOCIAAL-CULTURELE KENMERKEN	31
4.1 INLEIDING	31
4.2 POPULAIRE HARDLOOPLOCATIES IN ROTTERDAM	31
4.3 RUIMTELIJK-FYSIEKE KENMERKEN VAN HARDLOOPROUTES.....	32
4.3.1 <i>Groenvoorzieningen in Rotterdam</i>	35
4.4 SOCIAAL-CULTURELE KENMERKEN VAN HARDLOPERS	39
4.4.1 <i>Inkomensverdeling in Rotterdam</i>	39
4.4.2 <i>Opleidingsniveau in Rotterdam</i>	41
4.4.3 <i>Etniciteit in Rotterdam</i>	42
4.5 SAMENVATTING EN HYPOTHESE	44
H5 HARDLOOPLOCATIES EN DE INVLOED VAN HARDLOPERS	47
5.1 INLEIDING	47
5.2 VEILIGHEID VAN HARDLOPERS	47
5.2.1 <i>Veiligheid in situationele context</i>	47
5.2.2 <i>Veiligheid in individuele context</i>	53
5.2.3 <i>Conclusie</i>	58
5.3 PRIVATISEREN VAN DE OPENBARE RUIMTE DOOR HARDLOPERS	58
5.3.1 <i>Hardloopcontacten</i>	59
5.3.2 <i>Gemeenschappen</i>	65
5.4 (SUB)GROEPEN HARDLOPERS	65
5.4.1 <i>Hardloopgroepen naar prestatie</i>	66
5.4.2 <i>Hardloopgroepen naar uiterlijke presentatie</i>	67
5.4.3 <i>Sub -hardloopgroepen</i>	69
H6 SAMENVATTING EN BEVINDINGEN.....	70
LITERATUUR.....	77
BIJLAGE 1 DEELGEMEENTEN	80
BIJLAGE 2 HARDLOOPROUTES IN ROTTERDAM	81
BIJLAGE 3 BEZOEKPERCENTAGE VAN GROENVOORZIENINGEN	84
BIJLAGE 4 FEITENKAART VAN INKOMENSgegevens	86

BIJLAGE 5 WOZ-WAARDE PER DEELGEMEENTE	89
BIJLAGE 6 OPLEIDING PER DEELGEMEENTE.....	91
BIJLAGE 7 VERHOUDING AUTOCHTOON - ALLOCHTOON.....	93
BIJLAGE 8 SOCIALE INDEX EN VEILIGHEIDSINDEX	96

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Inleiding: hardlopen

In studies naar steden ligt vaak de nadruk op de anonieme en afstandelijke kant van de stad. Steeds meer onderzoeken belichten de positieve kanten van de stad (Oosterman, 1993; Müller, 2002; Burgers, 1992 & 2006). De openbare ruimte in de stad is een plaats waarbinnen de meeste mensen elkaar niet kennen. Deze onbekenden hebben in de openbare ruimte een oppervlakkige, vluchtige, onpersoonlijke en anonieme omgang. Daarmee wordt vooral de nadruk gelegd op wat Müller (2002) de koude kant van de stad noemt. In de publieke sfeer is ook plaats voor betrokkenheid en emoties, waardoor de stad als warm wordt ervaren. Vermaak en consumptie zijn daarbij belangrijke elementen (Müller, 2002: 21). De beleving van de openbare ruimte is niet gebonden aan een specifieke ruimte maar aan specifieke relatievormen. Een openbare ruimte krijgt betekenis door gezamenlijke activiteiten die mensen ondernemen of door een gedeelde smaak. De ruimte waarin mensen samenkomen, draagt bij aan de identiteit van deze mensen. Dit is van belang voor de mogelijkheden en invulling van openbare ruimtes (Burgers, 2002: 37). Plaatsen die als warm worden ervaren zijn dus te onderscheiden aan de interacties die er plaatsvinden. Voorbeelden van de warme stad zijn plekken waar mensen komen om naar anderen te kijken, een vriendelijk gesprek te voeren of om te flirten en te verleiden (Müller, 2002: 49-50). Deze plaatsen leggen stadsbewoners vast in “mentale kaarten” van hun stad. Binnen de stadsociologie is vooral aandacht voor vermaak en consumptie in de stadscentra. Voor sport in de stad is geen aandacht (Elias, N. & E. Dunning, 1986: 3). Sport is een vorm van vermaak in de stad. De plaats van sport in openbare ruimte van de stad is echter nauwelijks onderzocht. Dit laatste is opmerkelijk gezien de enorme aantallen hardlopers, wandelaars, fietsers en skaters die zich door de stad bewegen.

In toenemende mate is onze samenleving gericht op gezondheid en fitheid. Afvallen, een mooi lichaam en gezondheid zijn aanleiding om hard te lopen. Vier decennia geleden was het vreemd om mensen alleen of met anderen te zien hardlopen. Nu is het een volkomen geaccepteerd fenomeen. In Nederland loopt één op de vijf mensen hard (Breedveld, Kamphuis & Tiessen-Raaphorst, 2008: 81).

Hardlopen start in de jaren zestig in Amerika en in de jaren zeventig in Europa. De eerste hardlopers worden nagekeken en uitgelachen door medeweggebruikers. Hardlopers ervaren enige mate van gêne. Aspecten die de gêne om op de openbare weg hard te lopen verminderen komen door informaliseringprocessen in de Westerse samenleving en het dominant worden van een slankheidcultuur (Stokvis, 2005: 185, 195). De gedachte dat hardlopen goed is voor gezondheid, fitheid en uiterlijk komt vooral uit Amerika. Amerikaanse elitegroepen - jonge hoogopgeleide mannen - zijn de eerste hardlopers. Ze trainen lange afstanden en schrijven zich in groten getale in voor marathons. Hardlopen en marathons

groeien zo uit tot een statussport. Dit zorgt voor een snelle verspreiding over de Amerikaanse middenklasse en de rest van de wereld (Stokvis, 2005: 198). In Nederland zijn het vooral mensen in managementfuncties die in de jaren zeventig starten met hardlopen. Hardlopen wordt gebruikt als middel tegen hart- en vaatziekten en voor het wegwerken van een buikje. In de jaren tachtig is hardlopen al veel meer geaccepteerd in Nederland. In 1987 blijkt de populariteit van hardlopen bij mannen voor het eerst uit gegevens over sportbeoefening. De oorzaak van het geringere aantal hardloopsters ligt in eerste instantie in de sociale sfeer.

Vrouwen hebben weinig animo voor hardlopen doordat ze weerstand ervaren van mannen en het sportfysieke ongemakken met zich meebrengt, waardoor ze geremd worden om te starten met de loopsport (Stokvis, 2006: 254). Het verzwakken van weerstand en schroom en de introductie van de sportbeha - die fysiek ongemak en gêne van schuddende borsten verhelpen - leiden tot een toenemend aantal hardloopsters. Sociale definities van vrouwelijkheid spelen een rol voor de deelname van vrouwen aan hardlopen (Stokvis, 2006: 255). De gedragsstandaarden in de openbare ruimte zijn langzaam gewijzigd. Dit heeft invloed op de etiquette voor vrouwen (en mannen) in de openbare ruimte. Binnen algemeen aanvaarde omgangsregels zijn voetgangers erop gericht om botsingen met elkaar te vermijden. Ze vertrouwen erop dat anderen de verkeersmaatregelen naleven. Vrouwen nemen binnen dit verkeerssysteem (*'pedestrian traffic system'*) een andere positie in dan mannen (Goffman, 1971: 20-21). Vrouwen verwachten hoffelijkheid van mannen en hebben daarom minder snel de neiging uit te wijken. Vrouwen moeten wel een goede beoordeling maken van tegemoetkomende mannen. Dit vraagt een grote mate van behoedzaamheid. Dit verkeerssysteem wordt door hardlopers verstoord door hun hogere snelheid en gerichtheid op het hardlopen, in plaats van het probleemloos deelnemen aan het verkeer (Stokvis, 2006: 256). Hardloopsters scheppen een nog grotere verwarring in het *'pedestrian traffic system'*. Dit komt doordat ze minder voorzichtig zijn in de openbare ruimte. Het is niet duidelijk hoe regels van hoffelijkheid op hen van toepassing zijn (Stokvis, 2006: 256). Behoedzaamheid en kwetsbaarheid van vrouwen geeft aan dat de openbare ruimte wordt gedomineerd door mannen. Een afname van mannelijke dominantie in de openbare ruimte maakt het voor vrouwen gemakkelijker om hard te lopen. De publieke ruimte is in de jaren negentig in die mate geëmancipeerd dat een "tweede loopgolf" ontstaat, welke voor een belangrijk deel te verklaren is uit de toename van hardlopende vrouwen (Bottenburg, 2006: 12; Stokvis, 2006: 262). De positie van vrouwen in de openbare ruimte is dus gewijzigd. Het gebruik van de openbare ruimte van mannen en vrouwen is meer op elkaar gaan lijken. Vrijheden voor mannen gelden ook grotendeels voor vrouwen. Wat tot een (mogelijk) zelfde gebruik van de openbare ruimte heeft geleid in het hardlopen. Beoefening van hardlopen in publieke ruimte door vrouwen wordt acceptabel. In deze scriptie worden met hardlopers zowel mannen als vrouwen bedoeld, tenzij specifiek een scheiding is aangegeven.

Vier op de tien hardlopers is vrouw (Bottenburg, 2006: 21). Wanneer de wandelsport wordt meegerekend is het aantal loopsters zelfs hoger dan lopers. Naast een toenemend aantal hardloopsters hangt de opkomst van de loopsport samen met drie met elkaar in verband

staande ontwikkelingen: een toenemend belang van slankheid, gespierdheid, fitheid en gezondheid, de toenemende populariteit van loopevenementen en een toenemende professionalisering en commercialisering van loopevenementen. De toenemende populariteit, professionalisering en commercialisering van loopevenementen heeft bijgedragen aan een verdubbeling van de deelnamecijfers van grote loopsporevenementen over de laatste tien jaar in Nederland (Bottenburg, 2006: 13). Plezier, gezelligheid, gezondheid, presteren naar eigen kunnen en gemeenschappelijkheid zijn de uitgangspunten van hardlopers waarop organisatoren inspelen. Sport wordt minder competitief. De geldende mannelijkheidsidealen in relatie tot sport verzwakken door een afname van de sociale ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Daarvoor is aandacht voor een slank en mooi gevormd lichaam voor beide geslachten in de plaats gekomen (Stokvis, 2007: 53).

De hardloopsport is door Bottenburg (2006: 8) gedefinieerd als: "...sportief wandelen, nordic walking, trimmen, joggen, hardlopen, crossloop, wegatletiek, 5 en 10 kilometer baanatletiek [...] zowel prestatief als recreatief van aard". Stokvis (2006: 250) kenmerkt hardlopen als een vorm van fitness in de openbare ruimte, lichaams oefening zonder wedstrijdintentie. Uit deze twee verschillende definities blijkt het bestaan van verschillende hardlopers. In deze scriptie worden hardlopers onderzocht die qua snelheid vallen onder trimmen, joggen of hardlopen. Hardlopers kunnen grofweg verdeeld worden in atleten, prestatielopers en fitlopers (Delnoij, 2004: 41-43). Naar schatting is 5% atleet, 20% prestatieloper en 75% fitloper. Waarbij atleten leden zijn van een atletiekvereniging die programmatisch en specifiek trainen naar wedstrijden. Prestatielopers zijn gevorderde hardlopers die lopen om hun persoonlijke prestaties te verbeteren. De doelen van fitlopers zijn slankheid, fitheid en gezondheidsidealen (Bottenburg, 2006: 21). De verschillende doelen van hardlopers en de mate waarin ze zich aansluiten bij een sportvereniging heeft invloed op hun hardlooproutes. Atleten sluiten zich aan bij een sportvereniging om (deels) op een sportaccommodatie doelgericht te trainen en vallen buiten deze scriptie. Prestatie- en fitlopers trainen vooral op de openbare weg. Deze hardlopers zijn niet perse gebonden aan een vereniging. De trainingslocaties van deze hardlopers liggen waarschijnlijk in de buurt van hun woonadres, maar waar? Een voorlopig antwoord op de vraag waar hardlopers graag lopen is: "...wisselende looproutes: 68% loopt in bos, natuur of park, 32% in stedelijk gebied en 23% 'waar mogelijk, doet er niet toe'" (Bottenburg, 2006: 23). Ondanks de toename van het aantal hardlopers is er geen groei in de hoeveelheid ruimte beschikbaar voor buitensport in de centra en binnenringen van steden. In de buitenringen van de vier grote steden is ruimte ingeleverd voor buitensport (Breedveld, Kamphuis & Tiessen-Raaphorst, 2008: 194-195). De grootte van een gemeente heeft invloed op het sportgedrag in een groene ruimte. Hoe groter de gemeente des te minder vaak wordt gesport in een groene omgeving. Mannen sporten vaker in een groene ruimte dan vrouwen (Breedveld, Kamphuis & Tiessen-Raaphorst, 2008: 197).

In 2005 beschouwden 1,3 miljoen mensen in Nederland hardlopen als hun hoofdsport, 1,6 miljoen mensen beoefenden de sport minimaal één keer per week en 3,9 miljoen mensen

hebben tenminste één keer de loop sport beoefend. Van alle hardlopers met loop sport als hoofdsport zijn 108.000 mensen lid van een georganiseerde vereniging (Bottenburg, 2006: 19). De overige hardlopers met hardlopen als hun hoofdsport, circa 1,2 miljoen mensen, lopen in de openbare ruimte. Toegenomen mobiliteit, toegang tot informatie en individualisering maken dat hardlopers veel mogelijkheden hebben om (individueel) buiten verenigingsverband een eigen loopschema op te stellen en te bepalen waar, wanneer en met wie ze hardlopen.

Sport is onderdeel geworden van de beleveniseconomie. Sport verandert steeds meer tot een (tijdelijk) vermaakevenement of spektakel (Burgers, 1992: 22). De grootte van de sport en de mate van ongeorganiseerdheid van hardlopers maken het voor overheden interessant om in beeld te krijgen waar en hoe hardlopers hun hobby beoefenen in steden. Deze scriptie onderzoekt de hardlooplocaties en gehanteerde strategieën van hardlopers om in de openbare ruimte van Rotterdam hun rondes hard te lopen. De nadruk op de stad als ruimte voor sportbeoefening leidt tot aandacht voor wat zich afspeelt in de stedelijke openbaarheid op sportief gebied.

1.2 Onderzoek naar hardlopen

Hardlopen in de openbare ruimte is interessant om te onderzoeken omdat hardlopers zichtbaar gebruik maken van de openbare ruimte. Tijdens het hardlopen vinden allerlei interacties plaats tussen hardloper en omgeving. Het doel van dit onderzoek is om de stad Rotterdam in kaart te brengen vanuit het gezichtspunt van hardlopers. Om dit onderzoek te structureren wordt de volgende probleemstelling gehanteerd:

Welke rol speelt de inrichting van de openbare ruimte voor hardlopers bij de keuze voor een hardlooplocatie, en welk gedrag van medegebruikers van de ruimte beïnvloeden hardlopers in Rotterdam?

Maatschappelijke relevantie

Het sportbeleid van de overheid is gericht op bewegen, meedoen en presteren (Breedveld, Kamphuis & Tiessen-Raaphorst, 2008: 12). Bewegen als middel tegen overgewicht. Meedoen is het motto van het kabinet Balkenende en presteren om uit te blinken mag weer. Politici en beleidsmakers zien in sport een kans om een positieve bijdrage te leveren aan de volksgezondheid en sociale cohesie. Steeds meer mensen sporten. De afgelopen jaren groeide vooral het aantal beoefenaren van fitness, voetbal en hardlopen. Sporters bewegen steeds vaker buiten een sportvereniging (Breedveld, Kamphuis & Tiessen-Raaphorst, 2008: 97). De groei van fitness en hardlopen past bij de afname van het aantal verenigingssporters. Een

groot deel van de hardlopers loopt hard in de openbare ruimte. Om op deze trend te reageren en die aan te moedigen is het voor beleidmakers van belang te weten waar hardlocaties liggen en aan welke voorwaarden hardlooplocaties dienen te voldoen. De hardlooplocaties en eisen aan hardlooplocaties kunnen een aanzet zijn om de openbare ruimte plaatselijk zo in te richten en een hardloopvriendelijk klimaat te scheppen met als doel mensen te laten bewegen zodat ze gezond en fit zijn.

Wetenschappelijke relevantie

Binnen de stadssociologie is steeds meer belangstelling voor vrije tijd, vermaak, uitgaan en cultuur. Hoewel sport een grote rol speelt in de vrije tijdsbesteding en het vermaak van mensen, is er weinig aandacht voor. Dat hardlopen een vorm van vermaak is, is duidelijk te zien aan de omvang van hardloopevenementen en het aantal deelnemers dat voor de “fun” meedoet. In de sportsociologie is interesse voor sport als maatschappelijk verschijnsel. Verschillende samenhangen tussen sport en maatschappij en veranderingen in sport, zijn onderzocht zoals: topsporters, artsen, gokkers, bestuurders, reltrappers, amateurs, dopinggebruikers, gymnastiekleraren, journalisten, enzovoort. Dat sport van belang is, blijkt wel uit de sportrapportages van 2003, 2006 en 2008. In deze rapportages zijn cijfermatig de belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen jaren opgenomen in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De toe- en afname binnen sporten, deelname binnen het sportverenigingsleven, trends binnen verschillende groepen zijn in kaart gebracht, enzovoort. In deze onderzoeken wordt echter weinig aandacht besteed aan sporten in de openbare ruimte van steden. De opkomst van sport en specifiek hardlopen in de openbare ruimte van de stad heeft invloed op de hierin verankerde gedragspatronen. Door emancipatie zijn de verhoudingen tussen en mogelijkheden van mannen en vrouwen in de openbare ruimte veranderd. Hierdoor is het sportgedrag van mannen en vrouwen ook anders geworden.

Mijn bedoeling met dit onderzoek is deze leemte aan te vullen door het beantwoorden van de probleemstelling. Het belang van dit onderzoek is de toevoeging aan wat reeds bekend is vanuit de stadssociologie, sportsociologie en gedragsonderzoek. Dit onderzoek heeft een kwalitatief en explorerend karakter. Het onderzoek levert een bescheiden bijdrage aan de invulling van openbaar vermaak in de stad op sportief (hardloop) gebied.

1.3 Opzet van het onderzoek

Eerst is literatuuronderzoek uitgevoerd naar de vormgeving en gedragspatronen in de openbare ruimte en de mogelijke invloed op hardlopers en hardlooproutes. Dit is in hoofdstuk 2 uitgewerkt. In dit hoofdstuk is een splitsing aangebracht naar ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken. Binnen beide contexten is naar veiligheid gekeken. Hoofdstuk 3

operationaliseert de ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele aspecten en beschrijft de onderzoeksmethode. In hoofdstuk 4 en 5 zijn de uitkomsten van het onderzoek verwoord, uitgewerkt en geanalyseerd. Hoofdstuk 6 is het afsluitende hoofdstuk. In dit hoofdstuk worden de uitkomsten en analyses uit het onderzoek afgezet tegen de onderzoeksvragen, zodat afsluitend een antwoord volgt op de probleemstelling.

*Zonder dat zij haast hebben,
zijn er veel mensen die hardlopen
(Stokvis, 2005: 184)*

Hoofdstuk 2 Hardlopen in de stad

2.1 Inleiding: Hardlopers in de openbare ruimte

Hardlooproutes zijn onderdeel van de openbare ruimte. Deze routes zijn vluchtig en bestaan als een hardloper ergens een openbare ruimte als hardlooproute gebruikt. Dit houdt in dat hardlooproutes in Rotterdam niet beschikbaar zijn op een kaart. De omgeving en het gebruik van de openbare ruimte door hardlopers scheppen een hardlooproute. De zichtbaarheid van hardlooproutes is dus beperkt. De keuze van een locatie van een hardlooproute in de openbare ruimte wordt beperkt door de tijd en conditie van de hardloper en de bereidheid om te reizen naar een specifieke hardlooplocatie. Hieruit kan de vraag worden afgeleid of bepaalde delen van de stad meer of minder in trek zijn om hard te lopen. De kwaliteiten van verschillende openbare ruimten - zoals een park of een weg langs het water - kunnen hardlooproutes meer of minder prettig maken. De verhouding tussen mannen en vrouwen in een openbare ruimte of het gedrag van medegebruikers zegt iets over de toegankelijkheid van een openbare ruimte (Whyte, 1988: 106). Over de exacte locaties of gebieden waar hardlopers in de openbare ruimte van steden trainen is weinig bekend. Om een antwoord te kunnen geven op de probleemstelling wordt daarom de volgende onderzoeksvraag eerst beantwoord:

Waar lopen hardlopers in Rotterdam?

Wat kun je doen om looproutes (on)aantrekkelijk te maken? Voor hardlopers zijn bijvoorbeeld parken zonder verlichting onaantrekkelijk om 's avonds in hard te lopen net als te omzeilen paaltjes of andere storende elementen, zoals: bloembakken, een uitrenged gebied voor honden, veel verkeer en ongelijke straatverharding. Ook de aanwezigheid en het gedrag van mensen kan een openbare ruimte onaantrekkelijk maken voor hardlopers. De openbare ruimte heeft dus zowel ruimtelijk-fysieke kenmerken als sociaal-culturele kenmerken die de aantrekkelijkheid van een openbare ruimte als hardlooplocatie beïnvloeden. De ruimtelijk-fysieke kenmerken zijn de uiterlijke kenmerken van de openbare ruimte, zoals gebouwen, parken, bestrating, enzovoort. Deze kenmerken veranderen langzaam, bijvoorbeeld door onderhoud of nieuwe gemeentelijke plannen. Sociaal-culturele kenmerken van een openbare ruimte worden gevormd door de mensen die zich in deze ruimte bevinden. Hierbij gaat het om het gedrag, het "soort" en het aantal mensen en welk gebruik ze maken van de openbare ruimte. Beide kenmerken - de ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele - kunnen niet los van elkaar worden gezien en definiëren samen de openbare ruimte. De ruimtelijk-fysieke kenmerken staan voor de vorm en de sociaal-culturele kenmerken voor het gebruik en de interactie tussen gebruikers in de openbare ruimte (van der Wouden, 1999: 11). Om nader in

te zoomen op deze twee kenmerken worden de ruimtelijk-fysieke kenmerken en de sociaal-culturele kenmerken in de volgende paragrafen uitgewerkt.

2.2 Ruimtelijk-fysieke kenmerken

Onze perceptie van de stad is niet voortdurend hetzelfde, maar gefragmenteerd en gemengd met andere belangen. De stad wordt beleefd met alle zintuigen. Het beeld van de stad is de compositie van alle zintuiglijke waarnemingen. Die zintuiglijke waarnemingen zijn een samenstelling van de “mentale kaart” en “verdedigbare ruimte” van de gebouwde omgeving. De “mentale kaart” geeft de structuur van de stad weer. De stad is een constructie in de ruimte op grote schaal. Locaties hebben voor verschillende mensen een uiteenlopende betekenis. Elke plaats kan vanuit verschillende gezichtspunten worden bekeken. De ruimte staat niet op zichzelf maar altijd in relatie tot de omgeving. In het verlengde van de “mentale kaart” ligt het begrip “verdedigbare ruimte”. Door de ruimtelijk-fysieke kenmerken te beïnvloeden, kan een openbare ruimte weer bewoonbaar, controleerbaar of leefbaar worden. Hierdoor kan een ruimte zich als het ware verdedigen tegen criminaliteit. Het architectonisch ontwerp kan door de fysieke indeling duidelijk maken dat een gebied een verlenging is van de private sfeer van een groep individuen. Een combinatie van verschillende elementen creëren een “verdedigbare ruimte”. Deze elementen hebben het doel om een leefbare omgeving te produceren, te onderhouden en/of veilig te stellen, door het creëren van een onzichtbare territorialiteit en een gemeenschap van bewoners. Hardlopers bepalen hun hardlooproutes op ruimtelijk-fysieke kenmerken tweeledig. Enerzijds aan de hand van de eigen “mentale kaart” en anderzijds vanuit hun “verdedigbare ruimte”.

2.2.1 Mentale kaart

De visuele kwaliteit van Amerikaanse steden zijn bestudeerd door Lynch. Daarvoor gebruikt Lynch (1982) het mentale beeld dat stadsbewoners hebben van hun stad. Het gaat daarbij om de “leesbaarheid” van het stedelijk landschap. Mensen identificeren en structureren de omgeving. Daarvoor gebruiken mensen allerlei zintuiglijke waarnemingen. Die waarnemingen leiden tot het correleren van gebruik en organisatie van een omgeving. Dit geheel aan indrukken beïnvloedt het gebruik van plaatsen in de stad. Hardlopers wenden hun kennis van de stad aan om te bepalen in welke mate delen van de openbare ruimte geschikt zijn om hard te lopen.

De openbare ruimte wordt geanalyseerd volgens drie componenten: identiteit, structuur en betekenis (Lynch, 1982: 8). Een beeld van een openbare ruimte vereist ten eerste de identificatie van een object. Hierdoor onderscheidt het zich van andere objecten zodat iets

herkenbaar is in een te onderscheiden eenheid. Lynch noemt deze identiteit niet in de betekenis van gelijkheid met iets anders, maar met de betekenis van individualiteit of eenheid. Ten tweede relateert een beeld aan de ruimtelijke relatie van het object met de gebruiker en andere objecten. Ten derde heeft het object betekenis voor de gebruiker, praktisch of emotioneel. Deze laatste component wordt uitgewerkt in §2.3. In deze paragraaf ligt de nadruk op de fysieke omgeving. Daarbij wordt de relatie tussen fysieke kwaliteiten en kenmerken van identiteit en structuur in een mentaal beeld - de beeldvorming van een openbare ruimte - bepaald. Beeldvorming is de kwaliteit van een fysiek object dat een hoge kans heeft voor het oproepen van een beeld bij een gebruiker. Vorm, kleur of ordening leiden tot een levendige identiteit, sterke structuur en een bruikbaar beeld van de omgeving. Een herkenbaar object bevordert de leesbaarheid en zichtbaarheid van de omgeving niet alleen visueel maar ook voor het gevoel. Lynch begrenst zijn analyse echter tot fysiek waarneembare objecten.

De objecten die het beeld van een stad bepalen, worden geclassificeerd in vijf fysieke vormen die het beeld van een stad domineren: wegen, randen, districten, knooppunten en oriëntatiepunten (Lynch, 1982: 47-48). Wegen zijn de mogelijkheden waarlangs mensen zich door de stad bewegen. Dit zijn voor de meeste mensen prominente elementen in hun beeld van de stad. Mensen bekijken de stad, terwijl ze zich daardoor bewegen. Langs de wegen worden andere omgevings-elementen geordend en gerelateerd. De hoofdwegen vormen de eerste leidraad voor hardlopers om hun looproutes te bepalen. De tweede factor, randen, zijn lineaire elementen die grenzen vormen tussen delen. Voorbeelden hiervan zijn rivierkaden en randen van ontwikkeling. Randen zijn vaak belangrijke organisatiekenmerken voor het bijeenhouden van gebieden. Binnen hardlooproutes geven ze structuur door hun begrenzing. De derde factor, districten, dient voor het mentaal betreden van een gebied. Bewoners kunnen zich identificeren door het gedeelde karakter van een wijk of deelgemeente. Op de kaart van Rotterdam zijn wijken en deelgemeenten duidelijk terug te vinden als gebieden geplaatst binnen doorgaande routes. Knooppunten, de vierde factor, zijn strategische punten in de stad en geven houvast hoe en waar te gaan. Vooral kruispunten, transportpunten, punten van concentratie van activiteiten of het veranderen van een structuur in de stad zijn hier voorbeelden van. Oriëntatiepunten, de laatste factor, zijn goed zichtbare objecten welke mensen gebruiken om zich te oriënteren. Dit zijn herkenbare punten in de stad, zoals bruggen of bepaalde gebouwen.

Vorm en interactie bepaalt het beeld van de stad. Elementen kunnen elkaar versterken of conflicteren en zichzelf vernietigen. Wegen zijn dominant in de beelden van mensen en hangen nauw samen met de andere elementen. Knooppunten verschijnen automatisch aan wegen op grote kruisingen en vervoersknooppunten en versterken kritische punten als mensen onderweg zijn. Dit versterkt de aandacht voor oriëntatiepunten. Alle elementen opereren samen in de context die ze scheppen. Een beeld van de omgeving komt dus tot stand door de overlap of door het met elkaar in verband staan van verschillende elementen. De vijf genoemde factoren zijn kenmerken van de openbare ruimte die hardlopers grip geven op het

samenstellen van hardlooproutes. De “mentale kaart” biedt hardlopers dus het skelet of raamwerk van de stad. Binnen dit raamwerk hebben openbare ruimten verschillende functies. Vanuit de ingerichte en gebouwde omgeving vindt invulling plaats van de openbare ruimte. De invulling en beleving van openbare ruimten relateren door de wisselwerking tussen de gebouwde omgeving en de publieke ruimte. Deze invulling wordt nader uitgewerkt binnen het begrip “verdedigbare ruimte”. Daar spelen toezicht, gebruik en veiligheid een rol.

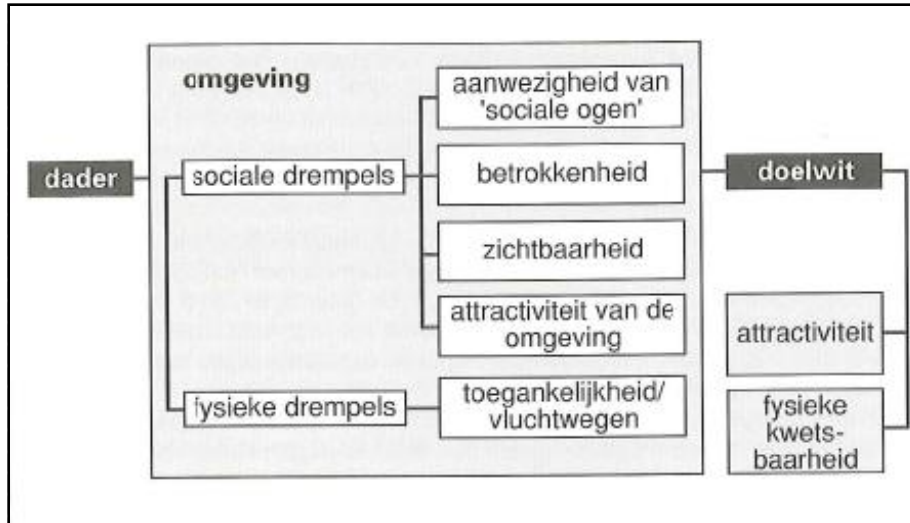
2.2.2 Verdedigbare ruimte

Hardlopers lopen tijdens hun hardlooptoer door verschillende openbare ruimten en woonmilieus. Snelheid en bewegingsvrijheid maken de loopbaarheid van een ruimte tot een belangrijk aspect. Factoren zoals de functie van een ruimte, veiligheid en de mogelijkheden om hard te lopen zijn van belang. Waar Lynch (§2.2.1) vooral de fysieke vorm van de stad in zijn algemeenheid beschrijft, is een nadere invulling van de gebouwde omgeving in relatie tot hardlopers nodig. Een belangrijk aspect tijdens het hardlopen is dat hardlopers het gevoel hebben zich in een veilige omgeving te begeven. Met “verdedigbare ruimte” is Newman (1973) de eerste die onderzoekt hoe de gebouwde omgeving gedrag beïnvloedt. Het begrip verdedigbare ruimte doelt op de mogelijkheden van mensen om zich te verweren tegen criminaliteit en onveiligheid met behulp van ruimtelijke-(steden)bouwkundige middelen (Newman, 1973: 3). Vier kenmerken maken het mensen mogelijk hun grondgebied uit te breiden tot een ruimte groter dan de woning. De eerste is de mogelijkheid tot het creëren van zichtbare zones van territoriale invloed in de fysieke ruimte. Mensen veronderstellen een bepaald ruimtelijk gedrag en vinden dat ze rechten hebben in hun woonomgeving. Ruimtes kunnen zo worden ingericht dat ze een verlengstuk zijn van private ruimtes. Zo hebben bewoners gevoelsmatig meer rechten op en in hun directe omgeving. Een tweede kenmerk volgens Newman is toezicht. Mogelijkheden tot formele en informele surveillance maken controle over de openbare ruimte gemakkelijker. Jane Jacobs was de eerste die met haar *‘eyes upon the street’* aandacht had voor informele controle (handhaving van sociale normen) binnen de openbare ruimte. Veel effectevaluaties naar gelegenheidsbeperkende maatregelen tegen criminaliteit benadrukken dat de inzet van menselijk toezicht van groot belang is voor de veiligheid van een openbare ruimte (van Noije & Wittebrood, 2008: 177). Als derde kenmerk leidt het ontwerp van een omgeving (woningbouwcomplex in Newman zijn bewoording) tot een positieve perceptie van de gebouwde omgeving. De inrichting van de omgeving kan een positieve bijdrage leveren aan de waardering van de openbare ruimte en gevoelens van isolatie of kwetsbaarheid verminderen. In dit onderzoek is dit punt uitgewerkt in paragraaf 2.2.1. Het vierde kenmerk is het bouwen van woongebieden naast veilige zones. Van belang is dat deze zones activiteiten hebben waarmee bewoners zich kunnen identificeren. Newman pleit daarom voor betrokkenheid van bewoners. Territorialiteit en toezicht leiden tot sociale drempels die een verdedigbare openbare ruimte creëren.

Kritiek op de verdedigbare ruimte theorie van Newman is vooral de afwezigheid van de dader en de aard van de relatie tussen criminaliteit en de gebouwde omgeving. De gebouwde omgeving veroorzaakt geen criminaliteit (van der Bijl & van den Handel, 2004: 3). Het betoog van verdedigbare ruimte van Newman vormt ondanks deze tekortkoming nog steeds het uitgangspunt voor het in kaart brengen van fysieke kenmerken en de sociale perceptie, hoe mensen openbare ruimte beleven. Het ervaren van onveiligheid hangt samen met de sociaalruimtelijke symboliek van het (buurt)territorium (van der Bijl & van den Handel, 2004: 4). De ‘opportunity theory’ of gelegenheidstheorie overlapt met de verdedigbare ruimte theorie van Newman (van der Voordt & van Wegen, 1991: 154). Aanvullend gaat de gelegenheidstheorie in op het zoekgedrag van daders, hoe daders de omgeving waarnemen en hun beslisgedrag. Angst voor geweldpleging door onbekenden leidt tot gevoelens van onveiligheid en onbehagen (van Noije & Wittebrood, 2008: 27). Om de openbare ruimte te beschermen tegen crimineel gedrag zijn verschillende maatregelen mogelijk. Bijvoorbeeld door de stedelijke omgeving zodanig in te richten dat ze mensen afhoudt van destructief gedrag en aanmoedigt zich op een sociaal wenselijke manier te uiten. Dus het inrichten van de omgeving om tot het principe van een verdedigbare ruimte te komen. Het begrip veiligheid wordt uitgewerkt in paragraaf 2.4.

Zowel de verdedigbare ruimte- als gelegenheidstheorie leggen veel nadruk op de omgeving als sociale en/of fysieke drempel of barrière tussen dader en doelwit (van der Voordt & van Wegen, 1991: 155; van Noije & Wittebrood, 2008: 129). Sociale drempels kenmerken zich door sociale controle. Het gaat om de aanwezigheid van mensen, betrokkenheid, zichtbaarheid en attractiviteit van de omgeving. Fysieke drempels beperken toegankelijkheid en vluchtwegen van potentiële daders. Van der Voordt en van Wegen hebben dit in een schema vertaald, zoals afgebeeld in figuur 2.1. Hardlopers lopen door de openbare ruimte waarbij ze zowel bewoner als gebruiker kunnen zijn, afhankelijk van het gebied waar ze hardlopen. Voor hardlopers werkt het mechanisme in figuur 2.1 twee kanten op. Als bewoner van een gebied passen ze de omgevingsdeterminanten toe op hun leefomgeving. Daardoor weten bewoners wat er speelt in hun woongebied en waar ze beter wel of niet kunnen hardlopen. Zodra ze hardlopen worden ze gebruiker van bekende en minder bekende gebieden. Hardlopers schatten de mogelijkheden en gevaren in van een gebied als doelwit. De determinanten zoals opgenomen in figuur 2.1 spelen voor hardlopers dus zowel vanuit de omgeving als vanuit het individu een rol in de keuze om delen van een hardlooproutte wel of niet door bepaalde gebieden te laten lopen.

Figuur 2.1 Samenvattend schema: Omgevingsdeterminanten als gelegenheidsbarrière

Bron: van der Voordt & van Wegen, 1991: 156)

2.2.3 Hardlopers en ruimtelijk-fysieke kenmerken

In deze paragraaf is gekeken naar de ruimtelijk-fysieke kenmerken van de gebouwde omgeving en welke invloed ze kunnen hebben op hardlopers en hardlooproutes. De ruimtelijk-fysieke kenmerken van de woonomgeving hebben mensen het duidelijkst op hun netvlies. Ze spenderen een grote hoeveelheid tijd in deze omgeving. De attractiviteit van plaatsen hangt, naast de woonomgeving, samen met de toegankelijkheid tot winkels, parken, gezondheidszorg, werk, sportvoorzieningen, enzovoort (Li, Holm, Lindgren, 2009: 4). Al deze facetten hebben een verschillende afstand tot de woonplaats. Aantrekkelijkheid van openbare ruimte nabij de woonplaats wordt bepaald door de kenmerken en kwaliteiten van een grotere geografische setting. Een combinatie van demografische, sociaaleconomische en fysieke factoren zijn bepalend voor het gebruik en de attractiviteit van de openbare ruimte. Hardlooproutes lopen door verschillende openbare ruimte zoals langs huizen en door parken. Op al deze plaatsen gelden andere vormen van territorialiteit en toezicht. In een straat is dat vanuit aanliggende panden. In een park wordt deze functie overgenomen door medegebruikers, kiosken of restaurants. Afhankelijk van de kwaliteiten van de openbare ruimte kiezen hardlopers hardlooproutes. Dit leidt tot de tweede onderzoeksvraag:

Welke ruimtelijk-fysieke kenmerken van de gebouwde omgeving spelen een rol bij de keuze van hardlooproutes?

2.3 Sociaal-culturele kenmerken

In de voorgaande paragraaf is de gebouwde omgeving bekeken en welke factoren invloed hebben op de keuze voor hardlooproutes van hardlopers. Hardlopen betekent al gauw dat hardlopers zich begeven buiten de buurt van het woonadres. Kennis van plaatsen en mensen binnen de openbare ruimte waardoor een hardlooproute loopt is vereist. In deze paragraaf wordt gekeken naar de invulling van de openbare ruimte door mensen en de invloed op hardlopers. De aantrekkelijkheid en het gebruik van een openbare ruimte hangt van verschillende factoren af. Volgens Whyte (1988: 110) creëert aanbod vraag. De openbare ruimte dient zo te zijn gefaciliteerd dat deze aanbiedt wat hardlopers binnen de openbare ruimte zoeken. Dus mensen besluiten ergens heen te gaan, omdat er iets te beleven is. Echter schermen mensen zich in de openbare ruimte vaak af tegen een al te grote mengeling van publieksgroepen en activiteiten. Daarin zijn mensen selectief. Ze zoeken de openbare ruimte op met het publiek dat het meest op hen lijkt. Dat is niet verrassend, omdat de openbare ruimte vol is met onbekenden. Hoe groter de mengeling aan publiek en activiteiten, hoe groter de onvoorspelbaarheid van de situatie waarin men zich bevindt (Oosterman, 1993: 93).

Leven in een stad houdt in dat je omringd bent door onbekenden. Het ervaren van anonimiteit is een onderdeel van de beleving van de stad. Pure anonimiteit is ondraaglijk. Om het leven in de stad draaglijk te maken is het van belang iets te weten over onbekenden (Lofland, 1973: x). Ordening van de stad kan naar plaats of naar uiterlijk. Ruimtelijke ordening geeft kennis over mensen door de plaats waar die persoon zich bevindt. Uiterlijke orde is kennis van mensen op basis van uiterlijke kenmerken zoals haardracht, kleding, enzovoort. Mensen maken tegelijkertijd gebruik van beide principes van ordening om onbekenden te identificeren. Elk onderdeel van informatie versterkt, corrigeert, of voegt iets toe aan het vorige. Hierbij is vooral ordening naar plaats leidend (Lofland, 1973: 27-28). Ordening maakt het voor hardlopers mogelijk te opereren in een voorspelbare omgeving. Een hardloper interpreteert situaties door eerder opgedane vaardigheden en geeft die betekenis. Als kennis van een bepaalde openbare ruimte in detail toeneemt, verandert het karakter van een openbare ruimte. Dit zou betekenen dat hardlopers op dezelfde plaatsen sporten en te categoriseren zijn naar inkomen, opleiding en etniciteit. In hoeverre de categorisering naar inkomen, opleiding en etniciteit opgaat zal moeten blijken uit dit onderzoek. Daarnaast spelen ruimtelijke factoren tijdens het hardlopen een rol. Het privatiseren van de openbare ruimte is een manier om gebieden eigen te maken. De ruimtelijke factoren die privatisering van de ruimte mogelijk maken worden hierna uitgewerkt.

2.3.1 Ruimtelijk privatiseren van de openbare ruimte

Mensen privatiseren openbare ruimte om “vreemdheid” te reduceren. De oorzaak van vreemdheid ligt in het *niet* persoonlijk kennen van mensen in de openbare ruimte. Het gevolg

is onzekerheid. Een individu beschermt zich daar tegen door privatisering van een stukje van de openbare ruimte. Een individu kan het karakter van de openbare ruimte niet transformeren. Wel kan een individu het karakter van de relatie met de openbare ruimte veranderen door middel van *'bodymanagement'*. Lichaamstaal is de meeste gebruikte manier voor het privatiseren van openbare ruimte. Kleine bewegingen met ogen en/of handen geven indicaties dat mensen elkaar hebben gezien (Whyte, 1988: 63). Mensen lezen de omgeving en nemen een houding aan (Lofland, 1973: 141). Daarbij kunnen personen verschillende principes gebruiken, zoals het minimaliseren van oogcontact en lichamelijk contact, onoplettendheid veinzen, vluchten of afstand nemen van anderen. Binnen de openbare ruimte zijn verschillende strategieën die een bijdrage leveren aan de privatisering van de openbare ruimte. Hierna volgen een aantal die van belang zijn voor hardlopers.

Contact

Hoewel de stad mensen mogelijkheden biedt om hun identiteit te verhullen, zijn er ook aanknopingspunten voor een nauwkeurige bestudering van anderen. Door het lezen van lichaamstaal en gelaatsuitdrukkingen proberen mensen zich in het openbare leven staande te houden (Brunt, 1996: 142). Mensen in de openbare ruimte zoals op trottoirs, bij bushaltes, in bussen en trein kiezen er niet voor bij elkaar te zijn. Middels schikking handhaaft ieder zoveel mogelijk zijn eigen persoonlijke ruimte. Het is ongepast onbekenden zomaar te benaderen. Dit wordt door gedrag of lichaamshouding gestalte gegeven. Mensen zenden signalen uit om te benadrukken dat ze niet toegankelijk zijn voor de ander. Lofland (1973: 140) spreekt in dit verband van een *'symbolic shield of privacy'*. Hiermee bedoelt zij dat mensen, door middel van gezichtsuitdrukking en gedragsvormen als het ware een scherm van privacy hanteren als zij geconfronteerd worden met onbekenden. Deze processen zijn deels aangeleerd en berusten op ongeschreven regels (Goffman, 1971: 126). Door middel van gebaren maken voetgangers hun bedoelingen en/of koers duidelijk. Daarbij onderzoeken en controleren voetgangers een gebied om zich heen. Ze bepalen of het wijs is om bij iemand in de buurt te komen.

De ruimte die een persoon constant in de gaten houdt is ovaalvormig, waarbij het smalste gedeelte naast hem is. Het langste deel ligt in lijn met de zichtlijn. Ovale zones van mensen kruisen elkaar wanneer ze elkaar tegen komen. Op dat moment zullen ze elkaar gelijktijdig aankijken, doordat hun ovale zones kruisen. Dit gaat overigens meestal zonder dat mensen zich daar bewust van zijn. Binnen het contact zijn twee momenten van belang. Ten eerste het kritische signaal: het deel waarbij wordt vastgesteld wat het doel van de ander is. Ten tweede het vestigingspunt: het moment dat beide partijen het gevoel hebben dat het kritische signaal is uitgewisseld van richting en timing en dat beide tevreden zijn dat dit is gebeurd. Dan kan een beweging veilig worden uitgevoerd. Daarop volgend nemen beide partijen een houding aan die te beschrijven is als *'civil inattention'* (Goffman, 1963: 83-84). Een individu heeft dus een standaard gedragreeks bij het passeren van anderen. De volgorde is: een moment van in zicht komen en de uitwisseling van een herkenningssignaal, gevolgd door fatsoenlijke onoplettendheid totdat de ander net buiten het gezichtsveld komt.

Hardlopers hebben tijdens het uitoefenen van hun hobby terloops contact met andere verkeersdeelnemers. Ze hebben oogcontact met mensen die hun tegemoetkomen of andere (hardlopers) die hun inhalen. Ook hier geldt dat kijken een eerste aanleiding is voor het bepalen van de looproute en voor een eventuele interactie zoals knikken, glimlachen of groeten. Interacties tussen onbekende hardlopers kan een moment van wederzijdse herkenning opleveren. Dan vormen twee onbekenden een paar tellen een (tijdelijke) gemeenschap (Müller, 2002: 76, Duyvendak & Hurenkamp, 2004: 220). Het hardlopen van hardlopers maakt beperkte interactie mogelijk. Dit kan een extra stimulans zijn voor uiting van aandacht en affectie. Door hun snelheid en gedeelde passie weten hardlopers dat er geen claim uit gaat bij het doorbreken van de regels om afstand te bewaren (Winsemsius, 2001: 109-116). De snelheid en activiteit geeft genoeg rede om niet te stoppen en heeft geen verdere consequenties. Door de bescherming van het continueren van het hardlopen, verwacht ik dat er tussen hardlopers gemakkelijker oogcontact tot stand komt en affectie wordt getoond dan tussen voetgangers. Deze interactie maakt het voor hardlopers onderling mogelijk een ander gedrag te vertonen in de stad dan ten opzichte van voetgangers.

Afstand tussen mensen

De afstand en positie van voetgangers op het trottoir laat een aantal vaste patronen zien. Voetgangers die achter elkaar lopen, lopen zo dat de achterste over schouder van de voorligger kan kijken (Whyte, 1988: 58). Ook hardlopers zouden in een dergelijke formatie kunnen lopen wanneer ze in een groep bewegen, om het overzicht te bewaren. Individuen houden meer afstand met een groep dan bij een eenling. Waar mensen elkaar tegemoet lopen zijn verschillende tactieken mogelijk afhankelijk wie individueel beweegt en wie in een groep (Whyte, 1988: 58).

Verondersteld wordt dat het voor hardlopers onprettig is hard te lopen op plaatsen waar veel voetgangers gebruik maken van de openbare ruimte. Dit stoort hun ritme en vraagt veel concentratie om niet tegen mensen aan te botsen. Plaatsen waar veel mensen zijn, zoals in winkelstraten, busstations, uitgangen van kantoren, worden waarschijnlijk gemeden door hardlopers.

Verplaatsen in een groep

Wanneer meerdere hardlopers een bepaalde route lopen kunnen ze betekenis geven aan een ruimte. Een eenling heeft geen grote invloed, maar groepen of meerdere individuen die de openbare ruimte op dezelfde wijze gebruiken hebben dat wel. Mensen die openbare ruimte koloniseren of tot een soort thuisgebieden creëren, zoals groepen hardlopers, maken de openbare ruimte veiliger en gemakkelijker voor zichzelf. Het maakt het voor onbekenden moeilijker te opereren in de openbare ruimte (Lofland, 1973: 132). Een optie voor hardlopers om mensen te vermijden of ruimte te privatiseren is dus door hard te lopen in een kleine of grote hardloopgroep.

Tijdstip

Tijdstippen om hard te lopen verschillen per persoon, afhankelijk waar een hardloper zich prettig bij voelt. Overdag kunnen tijdstippen waarop mensen tussen de middag gaan lunchen of het tijdstip dat kantoren leeglopen, invloed hebben op de hoeveelheid mensen die gebruik maken van de openbare ruimte. Mensen hebben een gevoel voor sociale afstand en die managen ze. Ze hebben ook een goed gevoel over het aantal mensen in een ruimte dat goed is om activiteiten uit te voeren en ze bepalen zelf wanneer er teveel mensen zijn (Whyte, 1988: 173). Groepen kunnen op bepaalde tijdstippen onbewust plaatsen (tijdelijk) privatiseren. Dat kan hardlopen op die plaatsen op dat moment lastig maken. Dit kan een optie zijn om plaatsen op bepaalde tijdstippen te mijden, terwijl dat op andere tijdstippen prima spots zijn om hard te lopen.

In de nacht zijn mensen meer op hun hoede tegenover vreemden dan overdag (Melbin, 1987: 73). Is de ander een gevaar? Goffman's (1963: 83-84) fatsoenlijke onoplettendheid is onder deze omstandigheden een gevaarlijke strategie. Wantrouwen en angst leiden sneller tot vermijdingsgedrag van vreemdelingen in de openbare ruimte. Dit besef van gevaar leidt tot een schijnbaar tegengestelde consequentie. Als eenmaal kan worden vastgesteld dat de medegebruiker van de nacht te vertrouwen is, ontstaan gevoelens van verbondenheid en solidariteit die veel sterker zijn dan onder vreemden die elkaar overdag ontmoeten (Melbin, 1987: 74). Nachtbrakers zijn zich bewust van de situatie waarin ze zich bevinden. Ze voelen een gemeenschappelijke identiteit en onderlinge aantrekkingskracht. Experimenten van Melbin (1987: 80) laten zien dat nachtelijke vreemdelingen meer tot kameraadschap en onderlinge zorgzaamheid geneigd zijn.

Het is mogelijk om op elk tijdstip hard te lopen, maar niet ieder tijdstip is even geschikt. Het gebruik van de openbare ruimte 's avonds door andere groepen is bepalend voor de geschiktheid om hard te lopen. Het zicht van hardlopers is tijdens de avonduren een stuk minder. Hardlopers zullen zich daardoor sneller onveilig voelen. Reden daarvoor is, zoals eerder beschreven, dat een gevoel van veiligheid samenhangt met de mate van zichtbaarheid. Hardlopen in het donker is niet veilig en ook niet leuk (Winsemius, 2001: 68). Als hardloper ben je slecht zichtbaar voor het verkeer. Dit kan worden beperkt door het dragen van lichte kleding of een reflecterend hesje. Straatverlichting maakt plaatsen toegankelijker, maar zal gevoelens van onveiligheid nooit geheel kunnen wegnemen.

2.3.2 Hardlopers en sociaal-culturele kenmerken

Sociaal-culturele kenmerken hebben elk invloed op hardlopers en hardlooproutes. Sociaal-culturele factoren zeggen iets over het profiel van hardlopers, het tijdstip, het waar en hoe hardlopers zich in de openbare ruimte verplaatsen. In deze paragraaf zijn verschillende manieren bekeken die er toe leiden dat hardlopers met plezier sporten in de openbare ruimte.

De mogelijkheden voor het toe-eigenen van de openbare ruimte zijn daarbij van belang. Dit leidt tot de derde onderzoeksvraag, namelijk:

Welke strategieën passen hardlopers toe om ontspannen hard te lopen in de openbare ruimte?

2.4 Hardlopen en veiligheid

In paragraaf 2.2 en 2.3 zijn de ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken uitgewerkt. Beide kenmerken leiden tot een onderzoeksvraag, waarbij in beide gevallen is gerefereerd aan veiligheidsaspecten. Het zou logisch zijn als hardlopers op veilige locaties hardlopen. Desondanks kunnen hardlopers altijd worden geconfronteerd met of slachtoffer worden van criminaliteit, net als elke andere gebruiker van de openbare ruimte. Door de snelheid en weinige bezittingen die hardlopers bij zich dragen is het onlogisch dat ze snel slachtoffer worden van criminaliteit. Echter veiligheid is een aspect dat, zodra we over openbare ruimte spreken, in het vizier komt. De nadruk in deze scriptie ligt op de fysieke omgeving en gedragingen van mensen daarbinnen. Veiligheid heeft invloed op de plaatsen waar hardlopers lopen en dus op de looppatronen van hardlopers.

De veiligheidsaspecten worden in deze paragraaf bekeken. Om deze aspecten te koppelen aan ruimtelijk-fysieke kenmerken en sociaal-culturele kenmerken is een splitsing gemaakt naar veiligheid in de situationele context en veiligheid in de individuele context. De situationele context duidt op aspecten die samen hangen met ruimtelijk-fysieke kenmerken. De individuele context relateert sterker aan de sociaal-culturele aspecten (figuur 3.1). De contexten zijn echter nauw verweven, maar voor de helderheid hier gescheiden.

2.4.1 Veiligheid in situationele context

Ondanks het opwerpen van sociale en fysieke drempels zoals beschreven in §2.2 kunnen hardlopers nog steeds doelwit worden van criminaliteit. Sociale veiligheid is een zo veilig mogelijk gebruik van de openbare ruimte, zonder angst voor of aantasting van de persoonlijke integriteit (van der Voordt & van Wegen, 1990: 21). Dit wordt vaak uitgewerkt voor onveiligheidsgevoelens van vrouwen, met de nadruk op (angst voor) seksueel geweld. Een omgeving is veilig, als vrouwen zich vrij van (dreigende) confrontaties kunnen bewegen. Sociale veiligheid wordt verdeeld in een subjectieve en een objectieve component. Subjectieve veiligheid duidt op beleving; het zich veilig voelen. Objectieve veiligheid staat voor de feitelijke kans om slachtoffer te worden. Dus naast kenmerken die een ruimte verdedigbaar maken (§2.2.2) zijn er ook aspecten die het tegenovergestelde effect hebben en leiden tot angst. De twee belangrijkste aspecten volgens Warr (1990) die angstgevoelens verklaren zijn onbekendheid en duisternis. Duisternis, heeft betrekking op beperkt zicht, zowel in de nacht als door de inrichting van de openbare ruimte. Eventueel gevaar kan

daardoor mogelijk niet tijdig worden gesignaleerd. In §2.3.1 is dit aspect uitgewerkt. Aanvullend activeren volgens Oppelaar & Wittebrood (2006: 37) de volgende aspecten angstgevoelens in een situationele context: de inrichting van de openbare ruimte, de sociale samenstelling, de mate van overlast en verloedering, en sociale cohesie. Genoemde aspecten zijn van invloed op de plaatsen waar hardlopers zich begeven.

Onbekendheid

Onbekendheid kan voor angstgevoelens zorgen door het niet kennen en verkennen van de openbare ruimte. Daarbij is het begrijpen en het ontwikkelen van een beeld van de stad van belang. Omgevingsbeelden zijn het resultaat van een tweerichtingsproces tussen gebruiker en de openbare ruimte. De openbare ruimte suggereert kenmerken en relaties. De gebruiker selecteert, organiseert en geeft betekenis aan wat hij ziet (Lynch, 1982: 6). Het ontwikkelde beeld van een openbare ruimte is nu beperkt en benadrukt wat is gezien. Mensen voelen zich in de eigen omgeving veiliger dan elders (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 23).

Inrichting van de openbare ruimte

Donkere en verlaten plekken waar weinig mensen komen en waar toezicht ontbreekt zoals groengebieden, afgelegen sportaccommodaties, braakliggende terreinen en geïsoleerd gelegen loop- en fietsroutes zijn enge onaantrekkelijke plaatsen voor hardlopers. Ook tunnels, viaducten, uitgaansgebieden, en slecht onderhouden gebieden zijn weinig aantrekkelijk (van der Voordt & van Wegen, 1991: 178). Duisternis of onoverzichtelijkheid van een openbare ruimte zijn hierbij het probleem. Ook de functie van een openbare ruimte is van invloed op gevoelens van angst. De functie van een openbare ruimte op een specifiek tijdstip heeft gevolgen voor de sociale activiteiten van mensen. Een park, bijvoorbeeld, waar overdag mensen recreëren, wordt 's nachts anders ervaren wanneer het donker en/of slecht verlicht is. Plaatsen en situaties kunnen door culturele of sociale stereotypering de connotatie gevaarlijk krijgen. Voorbeelden van invloed op de beeldvorming van plaatsen zijn: de naam of historie van een gebied, informatie van radio en televisie of van horen zeggen. Dus de bewoners bepalen de aantrekkelijkheid van een wijk (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 37-38).

Sociale samenstelling en sociale cohesie

Tussen buurten zijn verschillen in criminaliteit. Verschillen hangen vooral samen met: de sociaaleconomische positie van bewoners, het aandeel allochtonen en de gezinsstructuur (Maas-de Waal, 2002: 267). In de woonomgeving is het percentage niet-westerse allochtonen een belangrijke determinant voor angstgevoelens van de autochtone bevolking. De verschillen tussen buurten die leiden tot criminaliteit zijn tot op zekere hoogte te zien als factoren van sociale controle en/of de afwezigheid daarvan (§2.2.2). Dit heeft invloed op het gebruik van de openbare ruimte en dus ook op de keuze wat betreft het gebruik om hard te lopen.

Overlast, verloedering en criminaliteit

Gevoelens van onveiligheid komen voort uit overlast en verloedering. Voorbeelden hiervan zijn: rondhangende jongeren, zwervers, onbeleefdheden, rondslingerend vuil, bedreigingen en scheldpartijen. Ze worden als hinderlijk en intimiderend ervaren (Whyte, 1988: 25, 156; van Noije & Wittebrood, 2008: 21). Buurten die schoon en heel zijn, worden als veilig ervaren (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 76). Sommige theorieën veronderstellen dat overlast en verloedering directe invloed hebben op criminaliteit. Andere theorieën menen dat met name het gebrek aan sociale cohesie (en sociale controle) tot overlast, verloedering en criminaliteit leidt (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 40).

Het mentale beeld van een aantrekkelijke openbare ruimte is vooral een beeld van de aantrekkelijkheid van de directe omgeving. Samengevat zijn de factoren die van invloed zijn op onveiligheidsgevoelens in de situationele context: sociale en/of fysieke drempels, informatie over criminaliteit, attractiviteit van een potentieel doelwit, aanwezigheid van daders en kans op slachtofferschap (van der Voordt & van Wegen, 1991: 201). In figuur 2.2 zijn de determinanten van situationele veiligheid samengevat.

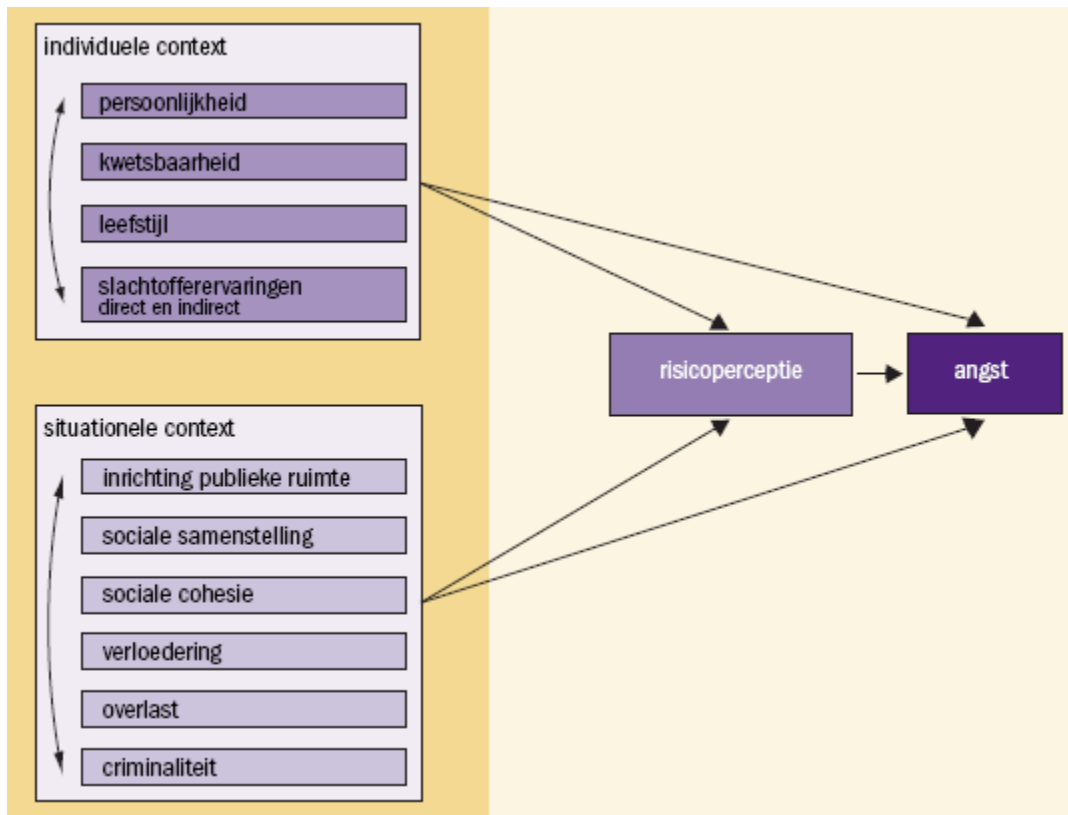
2.4.2 Veiligheid in individuele context

Interacties in de openbare ruimte zijn niet gender neutraal. Vrouwen hebben meer angstgevoelens dan mannen. Bij vrouwen staan hun angst voor criminaliteit in de openbare ruimte en maatregelen die ze nemen om criminaliteit te voorkomen centraal. Strategieën die vrouwen gebruiken tegen criminaliteit zijn bijvoorbeeld: het vormen van nuttige vriendschappen en activiteiten ondernemen en routes lopen die ze veilig achten (Brooks Gardner, 1989: 45). Bij de veiligheid in de individuele context gaat het om persoonlijke kenmerken die bepalen in welke mate een individu zich angstig voelt. Dat verschilt per persoon en is te onderscheiden in: persoonlijkheid, kwetsbaarheid, leefstijl en (in)directie slachtofferervaringen (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 35).

Angstgevoelens kunnen een onderdeel zijn van de persoonlijkheid van een individu en hangen samen met de inschatting van de eigen kwetsbaarheid en hulpeloosheid. Hoe hoger kwetsbaarheid wordt ingeschat des te sterker angstgevoelens zijn. De levensstijl bepaalt de mate van blootstelling. Hardlopers komen veelvuldig buiten en zijn meer kwetsbaar dan mensen die zich nauwelijks buiten begeven. Echter eerdere ervaringen zijn van belang voor hun persoonlijke ervaring van gevoelens van onveiligheid. Individuen die eerder slachtoffer zijn geweest, schatten de kans om opnieuw slachtoffer te worden hoger in en zullen eerder angstig zijn (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 36). Dit kan leiden tot vermijdingsgedrag door bijvoorbeeld op bepaalde tijdstippen of in groepen hard te lopen. Het individu wordt op het gebied van veiligheid ook beïnvloed door de media. Het blijkt dat de risicoperceptie van individuen via meer populaire berichtgeving bijdragen aan onveiligheidsgevoelens (Oppelaar

& Wittebrood, 2006: 40). Alle genoemde veiligheidsdeterminanten staan binnen hun eigen context afgebeeld in figuur 2.2.

Figuur 2.2 Samenvattend schema: determinanten van veiligheid

Bron: Oppelaar & Wittebrood, 2006: 42

Veiligheidsaspecten binnen de individuele en situationele context zullen direct en indirect een rol hebben in de plaatsen waar hardlopers hardlopen. De tweede en derde onderzoeksvraag worden daarom ook bekeken vanuit veiligheidsoogpunt.

2.5 Samenvatting

De eerste onderzoeksvraag- *Waar lopen hardlopers in Rotterdam?* - brengt populaire hardlooplocaties in Rotterdam in kaart. Met de kennis die hardlopers van de openbare ruimte in Rotterdam hebben, beschikken zij tevens over kennis van de personen, hun cultuur en levensstijl, die in de betreffende ruimte aanwezig zijn. Lynch (1982) onderzocht op welke wijze mensen zich in steden oriënteren. Hij toonde aan dat ieder voor zich een beeld van de stad in zijn hoofd heeft. Dat beeld is opgebouwd uit vaste routes en oriëntatiepunten, variërend van opvallende gebouwen of monumenten tot bomen en de vorm en kleur van de straatklinkers. Elke hardloper heeft een mentale kaart van de stedelijke openbare ruimte in Rotterdam. Hieruit filteren hardlopers de belangrijkste punten waar ze prettig kunnen hardlopen, maar ook de plaatsen en routes die ze beter kunnen vermijden. Een ander aspect,

onderzocht door Newman (1973) is hoe de gebouwde omgeving het gedrag van mensen beïnvloed, waarbij de beleving van veiligheid een rol speelt en de mate van territorialiteit en toezicht van belang zijn. In de tweede onderzoeksvraag - *Welke ruimtelijk-fysieke kenmerken van de gebouwde omgeving spelen een rol bij de keuze van hardlooproutes?* – staan de ruimtelijk-fysieke kenmerken centraal.

Mensen selecteren openbare ruimte op basis van eigen smaak en stijl om deze te delen met dezelfde ‘anderen’. Die anderen (hardlopers) zijn in vergelijking met niet-loopsporters, mensen met gemiddeld een hogere opleiding en een hoger inkomen. Autochtonen zijn oververtegenwoordigd in de hardloopsport (Bottenburg, 2006: 21). Daarnaast is de kennis van de openbare ruimte van invloed, die wordt beïnvloed door radio- en televisieprogramma's, krantenberichten en mondelinge informatie. Dit wordt gebruikt om op de hoogte te blijven van het wie, wat, waar en wanneer van het stedelijke leven. De mogelijkheid tot een dergelijke selectie van openbare ruimten die grote steden bieden, schept een zekere veiligheid en voorspelbaarheid. Wie zich tussen mensen begeeft die hetzelfde zijn, is meer vertrouwd met regels en omgangsvormen. Juist het feit dat er openbare ruimten bestaan waar een bepaalde stijl, met bepaalde vaststaande omgangsvormen overheerst, draagt ertoe bij dat mensen die volslagen onbekend zijn voor elkaar, gemakkelijk met elkaar omgaan (en contact maken). Bepaalde gedragingen passen hardlopers toe om zich te beschermen tegen onbekenden en zo een stukje ruimte te privatiseren (Oosterman, 1993: 92). Dit leidt tot de derde onderzoeksvraag - *Welke strategieën passen hardlopers toe om ontspannen hard te lopen in de openbare ruimte?* – waarbij de sociale en culturele kenmerken onderzocht worden. Mensen beschermen zich tegen vreemden in de openbare ruimte door zich te begeven in een groepje. Omgang met onbekenden houdt in dat er een inschatting gemaakt moet worden van anderen door ze in een categorie te plaatsen. Ook al kennen mensen elkaar niet, het is wel mogelijk dat mensen in de openbare ruimte elkaar categorisch kennen. Op die manier is het mogelijk tot op zekere hoogte orde aan te brengen in de openbare ruimte.

In de tweede en derde onderzoeksvraag is het aspect veiligheid verwerkt. Veiligheid in de situationele context is gekoppeld aan de ruimtelijk-fysieke kenmerken en de individuele context aan de sociaal-culturele kenmerken. De invloed van het aspect veiligheid op ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken wordt binnen de beantwoording van de tweede en de derde onderzoeksvraag onderzocht.

H3 Het nuttige met het aangename verenigen

3.1 Inleiding

Menig hardloper zwoegt een rondje door de stad. Het is niet plezier, maar zweet dat in straaltjes van het gezicht afdruipt. Een niet mis te verstane grimas suggereert zware arbeid. Toch zijn er blijkbaar genoeg redenen om hard te lopen in Rotterdam. Ergens wordt het nuttige met het aangename verenigd. Zo ook voor dit onderzoek. Om te bepalen welke rol de gebouwde omgeving speelt bij hardlooplocaties van hardlopers, en welk gedrag van medegebruikers van de ruimte hardlopers beïnvloed, zijn in het vorige hoofdstuk onderzoeksvragen opgesteld. Om de probleemstelling te beantwoorden worden conform de gestelde onderzoeksvragen, eerst hardlooplocaties geïnventariseerd, daarna volgt een analyse naar de ruimtelijk-fysieke kenmerken, de sociaal-culturele kenmerken en veiligheid. In paragraaf 3.2 is de gehanteerde methodiek beschreven om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Afsluitend zijn de onderzoeksvragen in een model samengevat in §3.3. De uitkomsten zijn de basis voor de data die in hoofdstuk 4 en 5 wordt geanalyseerd. In hoofdstuk 6 volgt een terugkoppeling naar de onderzoeksvragen en de probleemstelling.

3.2 Methodiek en data

In deze scriptie is gekozen voor kwalitatief onderzoek, omdat het onderwerp zich moeilijk laat kwantificeren. De nadruk ligt daarom vooral op veldonderzoek. De sterkte van kwalitatief veldonderzoek is dat subtiele nuances in houding en gedrag in beeld worden gebracht. Doelstelling van dit onderzoek is het *begrijpen* van het handelen van hardlopers. Mensen verbinden betekenis aan hun handelen. Deze betekenis is (mede)bepalend voor hun handelen. Om deze rede moet het betekenis geven van het handelen uitgewerkt worden in bij het verklaren van hardlopers hun hardloopacties (Ruebens, 1990: 37)). De interactie tussen interviewer en respondent is daarbij van belang bij het achterhalen van waardevolle informatie. Het is belangrijk dat een respondent zich vertrouwd voelt met het onderwerp en de interviewer. Waar andere methoden als oppervlakkig worden beschouwd is dat hier niet het geval. Veldonderzoek levert metingen met een grote mate van validiteit. In veldonderzoek kunnen respondenten uitleggen wat ze bedoelen en de interviewer kan ingaan op de antwoorden van de respondent. Concepten worden zodoende uitgediept.

Een nadeel van veldonderzoek is dat het slecht generaliseerbaar is naar een grotere populatie. Echter dit onderzoek kan inzichten verschaffen hoe gedragingen worden vormgegeven. Deze kunnen richting geven voor eenzelfde onderzoek elders. Een ander nadeel is dat het moeilijk kan zijn om de mate van sociaal wenselijke antwoorden te bepalen.

Respondenten kunnen zich positief profileren. Negatieve onderwerpen kunnen daardoor afgezwakt of overgeslagen worden. Dat kan de betrouwbaarheid van de uitkomsten negatief beïnvloeden doordat metingen vaak persoonlijk zijn. Om validiteit en betrouwbaarheid te verhogen pas ik datatriangulatie toe (Yin, 2003: 97-99).

In dit onderzoek worden vier dataverzamelmethode gebruikt: analyse van bestaande gegevens, participierend onderzoek bij een hardlooptgroep, halfgestructureerde interviews en enquêtes. Relevante passages van de halfgestructureerde interviews worden samengevat en ter controle aangeboden aan de respondenten om de validiteit te verhogen. Naast halfgestructureerde interviews zijn enquêtes opgesteld. Op deze wijze wordt minder subtiele data verzameld, zoals de ligging van hardlooptroutes in Rotterdam. Binnen de enquêtes is naar de grote lijn gevraagd ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Vergelijking tussen de uitkomsten van interviews en vragenlijsten verhogen de betrouwbaarheid van het onderzoek. Met de verzamelde kwalitatieve gegevens worden, door middel van interpretatie, antwoorden op de onderzoeksvragen geformuleerd.

Het onderzoek is gesplitst in drie fases. In de eerste fase worden bestaande gegevens geanalyseerd en door middel van participatie is een eerste algemene indruk verkregen. Aan de hand van deze uitkomsten lopen de tweede en derde fase tegelijkertijd.

In de tweede fase worden enquêtes aangeboden aan hardlopers. Deze worden uitgedeeld aan de deelnemers van de prestatielopen over 5 en 10 kilometer tijdens de marathon van Rotterdam en in de sportkantine van atletiekaccommodaties. Deze dienen als middel om een grove indeling te maken in belangrijke en minder belangrijke items binnen het onderzoek. De uitkomsten worden doorlopen en dienen ook als input voor de interviews.

In de derde fase is data verzameld door middel van het afnemen van halfgestructureerde interviews. De uitkomsten van de interviews worden met elkaar vergeleken. Zodoende worden interviews onderling vergeleken en geverifieerd. Daarnaast is het mogelijk interviews bij te sturen voor zover noodzakelijk. De respondent dient daarbij altijd als uitgangspunt en geeft met antwoorden op de vragen aan op welke items de nadruk ligt en dieper wordt doorgevraagd. De selectie van hardlopers gaat via de sneeuwbalmethode. Ik start met mensen die ik ken om via hen met andere hardlopers in contact te komen. Ook in de looptgroep die ik in eerste instantie bestudeer door middel van participatie, zijn een aantal personen die interessant zijn om te interviewen. Gedurende de trainingen en de verhalen die de deelnemers vertellen is een selectie gemaakt. Hieronder is een uitwerking gegeven per fase.

Fase 1 bestaande gegevens en participatie

Bestaande gegevens worden geanalyseerd. Op het internet wordt gezocht naar websites met de parkoersen van hardloopevenementen en naar looptroutes door mensen op het internet zijn geplaatst. In de VVV van Rotterdam worden wandel- en fietsroutes bekeken om een indruk te krijgen van routes die onderdeel kunnen zijn van hardlooptroutes. Hardlooptijdschriften,

boeken en artikelen in de krant gerelateerd aan hardlopen, worden gelezen. Dit om een eerste indruk te krijgen van de onderwerpen die ze aansnijden. Als laatste wordt het tv-programma 'Runnerslife' op Net 5 gevolgd om onderwerpen van belang op te merken.

In heel Nederland worden op zaterdagochtend cursussen voor beginnende en gevorderde hardlopers gegeven. Ik sluit me aan bij een loopgroep om participierend onderzoek uit te voeren. De groep traint één keer per week voor de 5 kilometer ladiesrun in Rotterdam. Ik ervaar de trainingen als een hulpmiddel om zelf te trainen. Mijn conditie is op een dergelijk peil dat ik daarnaast energie over heb om mensen subtiel vragen te stellen en onderzoeksonderwerpen kan aansnijden. Daarbij tracht ik de gesprekken zo min mogelijk te beïnvloeden en te luisteren waarover de groep spreekt hoe ze zich onderling en ten opzichte van andere gebruikers van de openbare ruimte gedragen. Binnen deze cursus worden de deelnemers geacht doordeweeks twee keer zelf te trainen. In gesprekken tussendoor achterhaal ik zoveel mogelijk hoe de deelnemers doordeweeks hardlopen. De uitkomsten noteer ik in een journaal.

Fase 2 Enquêtes

De enquêtes zijn een goed hulpmiddel om de hardlooproutes van hardlopers in de stad Rotterdam te verkrijgen. De enquêtes leveren input voor de interviews en zijn een bevestiging en controle op de grote lijnen van de gevonden uitkomsten binnen de interviews. De enquêtes en interviews hebben een wisselwerking.

Fase 3 Halfgestructureerd interview

Door het explorerende karakter van het onderzoek is het vooraf niet mogelijk het interview te starten met een gestructureerde vragenlijst. In hoofdstuk 2 zijn verschillende onderwerpen uitgewerkt die van belang zijn voor hardlopers. Deze onderwerpen zijn geordend in tabel 3.1. Ik heb er voor gekozen om een half gestructureerd diepte-interview samen te stellen conform figuur 3.1. Op deze wijze kunnen de verschillende onderwerpen ter sprake worden gebracht om de meningen, veronderstellingen en ideeën van de respondenten te achterhalen. Daarbij is een verschil gemaakt tussen hardlopers en hardlooptrainers. Voor de hardlopers is een halfgestructureerd interview opgesteld waar naar ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken wordt gevraagd. Bij de hardlooptrainers ligt de nadruk veel meer op de sociaal-culturele kenmerken. De hardlooptrainers verzorgen trainingen voor groepen hardlopers en zijn zodoende betrokken bij groepsprocessen. De relatie met ruimtelijk-fysieke kenmerken zal minder zijn, omdat het aantal plaatsen om te trainen met een grote groep beperkt is ten opzichte van de mogelijkheden van een individu die zich door de stad beweegt. Aan deze respondenten wordt gevraagd in hoeverre ze bekend zijn in Rotterdam en met de hardlooproutes die hun pupillen lopen. Op deze wijze wordt informatie verkregen door de ervaring en het delen van informatie van hardlopers met de hardlooptrainer.

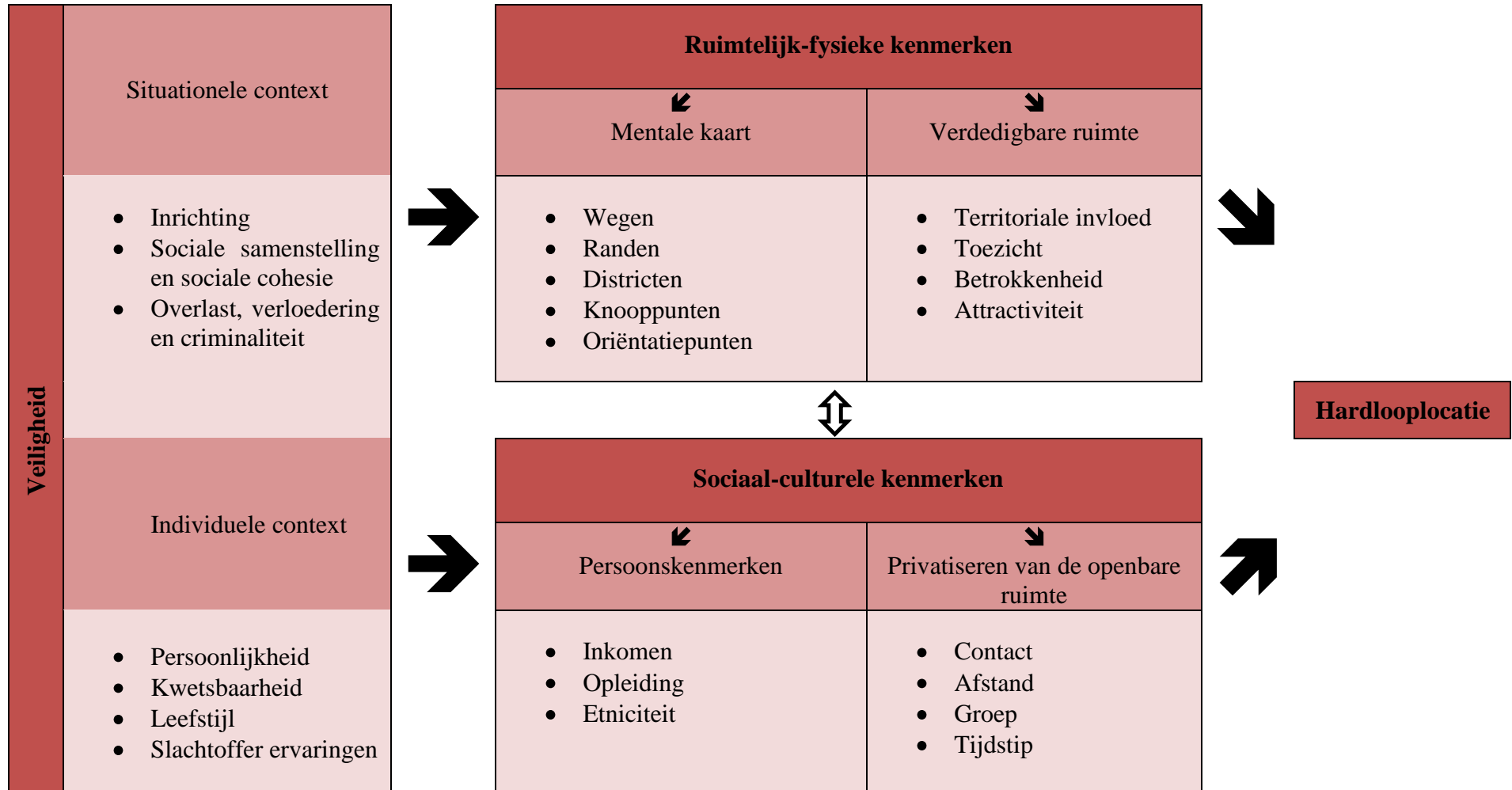
Middels een halfgestructureerd interview wordt bepaald welke factoren van belang zijn voor de respondent. Binnen het interview komen vijf onderdelen aanbod. In het eerste

deel wordt naar algemene gegevens van de respondent gevraagd. In het tweede deel worden de hardlooproutes van de hardloper in kaart gebracht. Met deze door de respondenten zelf getekende kaarten van hardlooproutes wordt ingezoomd op het derde deel. In het derde deel worden de ruimtelijk-fysieke kenmerken die langs de route richting en vorm geven bepaald. Vervolgens komen in het vierde deel van het interview sociaal-culturele kenmerken aanbod. Hier is vooral de interactie tussen mensen van belang. De ruimtelijk-fysieke kenmerken en de sociaal-culturele kenmerken worden in de openbare ruimte niet apart beleefd. Om dit te ondervangen worden in het vijfde en afsluitende deel middels foto's van Rotterdam beide kenmerken gecombineerd. Het doel is om beide kenmerken in het beeldmateriaal naar voren te brengen en de mate van betekenis te onderzoeken. De volgorde van de genoemde onderdelen zijn afhankelijk van de loop van een interview. De interviews worden digitaal opgenomen en uitgewerkt. De opgenomen interviews worden niet gepubliceerd. Dit om de privacy van respondenten te waarborgen. De interviews blijven in mijn bezit en zijn voor geïnteresseerden, afhankelijk van het doel en in overleg met de respondent beschikbaar.

3.3 Operationalisering

De variabelen van belang voor dit onderzoek zijn beschreven in hoofdstuk 2. Een theoretische uitwerking van verschillende items is verricht. In de onderzoeksvragen is dit uitgewerkt naar twee variabelen die van invloed zijn op de hardlooproutes van hardlopers in Rotterdam. De onderzoeksvragen zijn geoperationaliseerd naar het model volgens figuur 3.1. Doel van dit model is inzicht te krijgen in de rol en invloed die de variabelen hebben op hardlooproutes in de openbare ruimte van Rotterdam. Het analysemodel bestaat uit twee variabelen. Dat zijn de ruimtelijk-fysieke kenmerken en de sociaal-culturele kenmerken. Bij beiden zijn in figuur 3.1 de belangrijkste items genoemd. Veiligheid is de derde variabele in dit schema welke te relateren is naar de ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken. Binnen veiligheid is een splitsing gemaakt naar de situationele en individuele context. Veiligheid heeft met verschillende aspecten te maken. Een rommelig ingericht gebied, bijvoorbeeld, roept al snel negatieve emoties op. Om in dit onderzoek niet de nadruk op veiligheid te leggen, maar dit aspect ook zeker niet te onderschatten, worden binnen het halfgestructureerde interview en in de vragenlijst een aantal vragen gesteld die in verband staan met veiligheid. Zo min mogelijk wordt direct naar veiligheid gevraagd, tenzij de respondent daar de nadruk op legt. Het is aan de respondent om aan te geven in welke mate de hardloper dit van belang acht. In hoofdstuk 4 en 5 worden de resultaten uitgewerkt en geanalyseerd.

Figuur 3.1 Analysemodel

H4 Populaire hardlooplocaties, ruimtelijk-fysieke kenmerken en sociaal-culturele kenmerken

4.1 Inleiding

Om de eerste onderzoeksvraag te onderzoeken worden de uitkomsten van de enquêtes en interviews geanalyseerd en ingetekend op de kaart van Rotterdam. Aan de hand van deze kaart worden populaire hardlooplocaties bepaald (§4.2). Wanneer de hardlooplocaties van hardlopers bekend zijn, kan ingezoomd worden op de ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken en worden de tweede en de derde onderzoeksvraag beantwoord. Ter beantwoording van de tweede onderzoeksvraag worden de ruimtelijk-fysieke kenmerken bekeken (§4.3). Hierbij worden de principes van de mentale kaart en verdedigbare ruimte onderzocht. De hardlooproutes worden meer in detail bekeken om te bepalen in hoeverre de kennis van de omgeving bepalend is voor de ligging van hardlooproutes. Hardlopers houden van hardlooplocaties die groen, afwisselend en weids zijn. Dit zou betekenen dat aantrekkelijke hardlooplocaties dit in zich hebben. Daarom wordt naar het aanbod van groen in Rotterdam gekeken in vergelijking met de gevonden hardlooplocaties.

De sociaal-culturele kenmerken worden vergeleken met de hardlooplocaties van hardlopers om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden. Opvallend is dat de gemiddelde hardloper autochtoon, een bovengemiddeld inkomen heeft en hoger opgeleid is. Om dit te controleren worden inkomen, opleiding en de 'kleur' van deelgemeenten vergeleken met de ligging van hardlooplocaties (§4.4). In §4.5 volgt een samenvatting en worden hypothesen opgesteld voor een verdere verdieping van onderzoeksvraag twee en drie, welke in hoofdstuk 5 worden uitgewerkt.

4.2 Populaire hardlooplocaties in Rotterdam

Om te bepalen waar hardlopers zich begeven, is de ligging van hardlooproutes onderzocht. Tijdens het onderzoek komt al snel een tweedeling in Rotterdam naar voren, omdat de Maas dwars door de stad stroomt. Op de rechteroever ligt Rotterdam Noord met daarin het centrum. Op de linkeroever ligt Rotterdam Zuid. Deze tweedeling komt terug in de hardlooplocaties van hardlopers. In het algemeen blijken hardlooplocaties in 'Noord' veel meer in trek te zijn bij hardlopers dan de locaties in 'Zuid'. Rotterdammers van 'Noord' zijn meestal onbekend op 'Zuid'. Ze zien weinig redenen om hard te lopen op 'Zuid'. Voor inwoners van 'Zuid' geldt hetzelfde, ze begeven zich met name op de eigen Maasoever.

De Maas is een fysieke en psychologische scheiding tussen 'Noord' en 'Zuid'. Een uitzondering hierop zijn van de bewoners van de Kop van Zuid. Deze inwoners op 'Zuid' zijn

sterk georiënteerd op het noordelijke deel van Rotterdam. Door het verplaatsen van de havens op Rotterdam Zuid, richting Botlek en Maasvlakte, bleef de Kop van Zuid leeg en verpauperd achter. Dit leidde tot de herontwikkeling van de Kop van Zuid. Overheden hadden de wens om het centrum uit te breiden naar het zuidelijke deel van de stad om de Maas te overbruggen. Ondertussen is een deel van de Kop van Zuid onderdeel van de deelgemeente Stadscentrum, zie figuur 4.1. en in bijlage 1 is de indeling van de deelgemeenten in Rotterdam weergegeven. Hardlopers die op de Kop van Zuid wonen kennen het gebied waar ze wonen en delen van ‘Noord’. Zij lopen dus ook in beide gebieden.

De vorm van de stad en deling door de Maas heeft invloed op de hardlooproutes in Rotterdam. Binnen de ring van Rotterdam zijn vier veel gebruikte hardlooplocaties: het Kralingse Bos, de bruggen routes klein en groot, het Vroesenpark en het Zuiderpark. Buiten de ring van Rotterdam wordt hardgelopen langs de Rotte, Park Zestienhoven, de Bergse Achter- en Voorplas, het Lage Bergse Bos, de Zevenhuizerplas, het Schollebos en langs de Oude Maas. In figuur 4.1 zijn de populairste hardlooplocaties afgebeeld. Een beschrijving van de hardlooproutes is opgenomen in Bijlage 2.

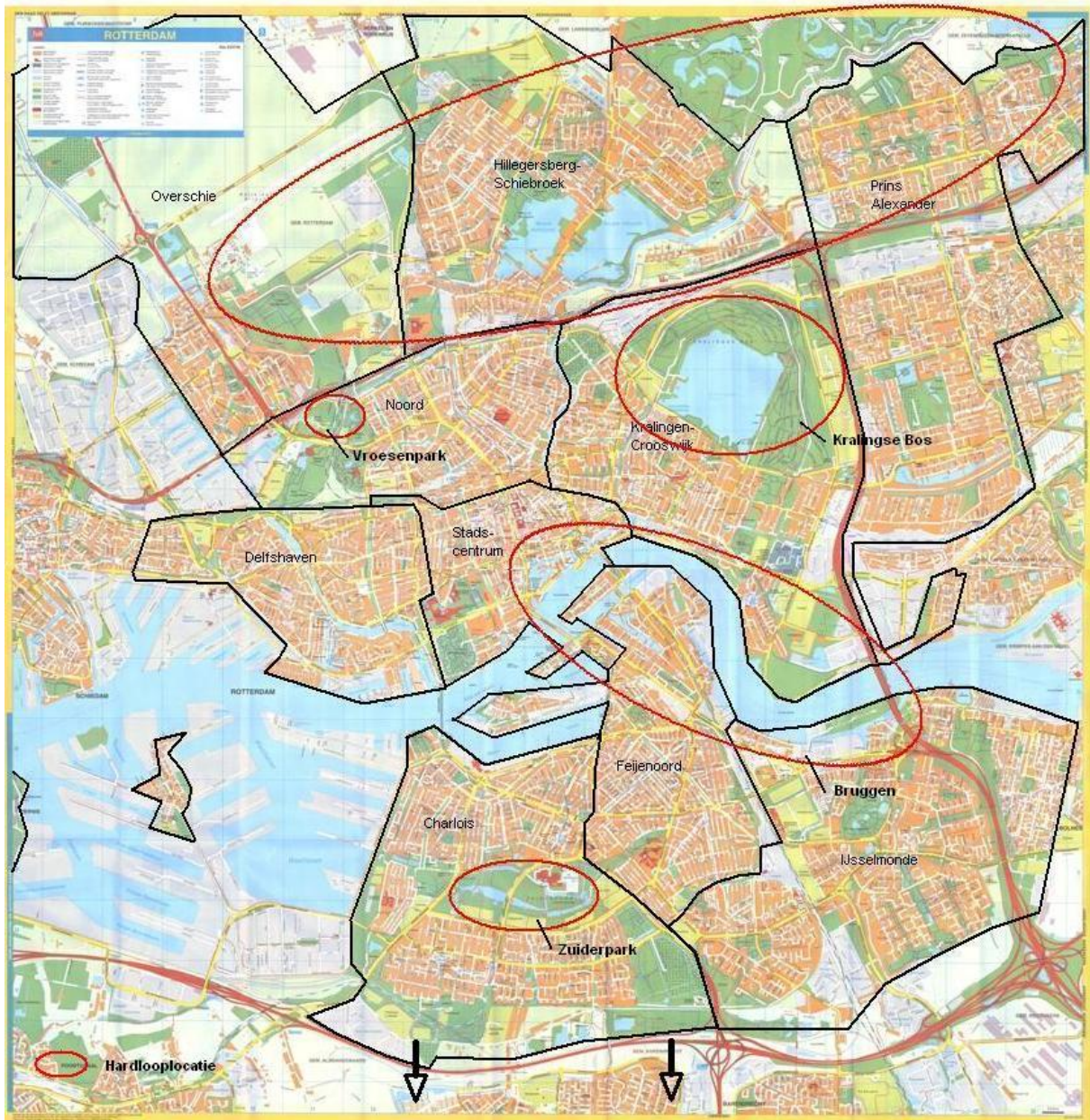
Populaire hardlooplocaties hebben overeenkomstig mogelijkheden om in het groen te lopen of nabij water. De populaire hardlooplocaties trekken met name mensen uit de omgeving. Zo blijkt het Kralingse Bos aantrekkelijk voor hardlopers uit de aangrenzende deelgemeente Noord, Kralingen-Crooswijk, Prins Alexander en Hillegersberg-Schiebroek. Een rondje bruggen trekt mensen uit het Stadscentrum, Kralingen-Crooswijk, IJsselmonde en Feijenoord. Uit een eerste analyse blijkt de ligging van hardlooproutes in de buurt van de woonomgeving te liggen. Het woonadres is het begin- en eindpunt van de hardlooproute. Hardlopers lopen vanaf hun woonadres naar de populaire hardlooplocaties, zoals afgebeeld in figuur 4.1.

4.3 Ruimtelijk-fysieke kenmerken van hardlooproutes

De keuze van een hardloper voor een hardlooproute wordt bepaald door de kennis van een gebied. De meeste hardlopers lopen hard in de buurt van hun woonadres en op plaatsen waar ze bekend zijn. Redenen om naar een locatie toe te rijden en daar een rondje hard te lopen zijn: lidmaatschap van een loopvereniging, een mooie omgeving om te trainen of een afspraak met anderen om hard te lopen. Hardlopers lopen het liefst een rondje. Als het parcours (of de conditie) zich niet leent om een rondje te maken, dan lopen hardlopers naar een herkenbaar punt. Dit punt ronden ze letterlijk als afsluiting van dat deel van de route. Hardlopers delen de hardlooproute zo in dat ze het mooiste stuk voor het laatst bewaren. Als hardlopers eenmaal een route hebben die prettig loopt wijken ze daar niet snel van af.

Lopen in een ritme is belangrijk voor hardlopers. Alles wat dat ritme verstoort wordt zoveel mogelijk gemeden. In woonwijken worden spullen op het trottoir, zoals geparkeerde fietsen, huisvuil en bomen als storend ervaren. Ook kruisingen en verkeerslichten halen

Figuur 4.1 Populaire hardlooplocaties in Rotterdam

hardlopers uit hun tempo. Daarom lopen ze liever op doorgaande routes. Hardlopers kennen doorgaande routes, omdat ze die gebruiken om zich te verplaatsen door Rotterdam. Deze routes bestaan uit wegen die woonwijken scheiden en doorgaans aparte wandel- en fietspaden met een groene buffer tussen het gemotoriseerde en overig verkeer hebben. De scheiding tussen verschillende verkeersstromen zorgt voor een grotere afstand tussen hardlopers en gemotoriseerd verkeer en maakt het hardlopen aangenamer. De routes zijn een ingeslepen patroon vanuit hun dagelijkse leven en komen terug in hardlooproutes, omdat hardlopers graag op lange rechte stukken lopen met een goede wegverharding, zoals asfalt. Een nadeel van doorgaande wegen is dat ze vaak als vies worden ervaren, door de uitlaatgassen van het gemotoriseerde verkeer.

Veel hardlopers houden niet van oneffen bestrating, zoals kinderkopjes, ongelijke tegels en betonstraatstenen. Een beperkt aantal hardlopers vindt het prettig om op een zachte ondergrond te lopen. In dat geval wordt bedoeld op het hardlopen in gebieden over gras dat kort, vlak en overzichtelijk is. Dit is beter voor gewrichten of om te herstellen van blessures. In het algemeen wordt asfalt genoemd als de prettigste ondergrond om over hard te lopen.

Net zoals doorgaande wegen, verdeelt ook water, zoals de Maas, de Rotte, de Schie, de Noordsingel of de Kralingse Plas Rotterdam in verschillende delen. Water brengt rust. Het lawaai van doorgaande wegen wordt beter verdragen wanneer aan de andere zijde water ligt. Het weids om zich heen kunnen kijken wordt als positief punt ervaren. Bovendien is langs en op het water van alles te beleven, waardoor hardlopers veel te zien hebben en op een positieve manier worden afgeleid.

Een voorbeeld van een populaire hardlooplocatie met doorgaande routes is de Bruggenroute. De wegen langs het water zijn drukke uitvalswegen in Rotterdam met gescheiden rijstroken, fietspaden en voetpaden. Toch is het, ondanks het grote verkeersaanbod, een aantrekkelijke locatie door het zicht op het water, de stad en de fraai vormgegeven bruggen. De bebouwing langs de Maas is afwisselend. De voetpaden zijn breed en bieden veel ruimte om hard te lopen.

Oriëntatiepunten langs hardlooproutes zijn: grote kruisingen, bruggen, parken, tunnels, molens en oneffenheden in het landschap zoals heuvels, winkels en woningen. Oriëntatiepunten langs de route zijn vooral grote bouwwerken en beeldmerken van de stad Rotterdam, zoals de Erasmusbrug en de Willemsbrug. Hardlopers ervaren groen langs de hardlooproute als prettig. Autoluwe hardlooproutes en afwisseling in de omgeving worden ook gewaardeerd. Tunnels worden functioneel opgenomen in hardlooproutes, maar het zijn geen plaatsen die bewust worden opgezocht. Voor een hardloper is het aardig om bijvoorbeeld een keer door de Maastunnel te lopen, maar niet meer dan dat. Voor hardlopers geldt dat deze liever over de Erasmusbrug of een andere brug lopen om van oever te wisselen.

Naast het verstoren van het ritme vinden hardlopers het ook onprettig om door stadswijken te lopen, omdat de bebouwing oninteressant is. Achterstandswijken worden niet expres gemeden op hardlooproutes. Echter blijken veel hardlopers onbekend te zijn in deze buurten. Hardlopers die in achterstandswijken wonen en hardlopen hebben een andere visie (hoofdstuk 5). Andere minder interessante plaatsen zijn delen van een hardlooproute langs industrieterreinen of snelwegen.

Uit het voorgaande blijkt dat hardlopers inderdaad een mentale kaart van de Rotterdam hebben en die gebruiken voor het bepalen van geschikte hardlooproutes. Belangrijk zijn de doorgaande wegen in de stad, plaatsen die autoluw zijn en aansluiten bij de behoefte van hardlopers om zich te kunnen ontspannen tijdens het hardlopen. De selectiecriteria voor een geschikte hardlooproute zijn terug te leiden naar de vorm en functie van een openbare ruimte. Lynch (1982) sprak in algemene termen over structuur in de stad. Vijf elementen welke het

beeld van de stad vormen zijn bepaald. Voor hardlopers zijn vooral de doorgaande wegen, randen en oriëntatiepunten belangrijke elementen waaraan ze hun hardlooproutes ophangen. Deze elementen relateren met het gebruik van de ruimte in hun dagelijkse routine. Daarnaast is het ontspannen kunnen hardlopen en deelnemen aan het verkeer een belangrijke factor. Een rustige omgeving en samenhang van het beeld van de omgeving is cruciaal voor het beleven en gebruik van de stad. Het gebruik van hardlooplocaties is het resultaat van een tweezijdig proces tussen hardloper en de functie van de openbare ruimte waarin de fysieke vorm een belangrijke rol speelt. De verdedigbare ruimte (Newman, 1973) is daar een belangrijke factor. Als bepaalde plaatsen als veilig worden herkend dan hebben aangrenzende gebieden daar voordeel bij en worden daar ook mee geassocieerd. Sommige delen van een stad worden herkend als veilig door de activiteiten, kwaliteit van formele patrouille, aantal gebruikers en hun verantwoordelijkheid en de veronderstelde verantwoordelijkheid van aangrenzende instituties en vestigingen (Newman, 1973: 109). De stad is voor ons mooi en beangstigend. Als de stad leesbaar en zichtbaar is dan zullen angst en verwarring worden vervangen door genot van de rijkdom en kracht van de plaats (Lynch, 1982: 120) en kunnen we met zekerheid gebruik maken van locaties die aansluiten bij onze hardloopwensen. Om dit te bevestigen worden de groenvoorzieningen en het publiek dat ze gebruikt vergeleken met hardlopers.

4.3.1 Groenvoorzieningen in Rotterdam

Dujardin en de Vries (2008: 11) hebben een classificatie gemaakt in groenvoorzieningen, door onderscheid te maken tussen: parken in de buurt, stadsparken en recreatiegebieden in de regio. Parken in de buurt zijn kleine groenvoorzieningen op buurtniveau. Onder stadsparken vallen parken zoals: het Kralingse bos, 'het park' (bij de Euromast), Zuiderpark, Museumpark en Schollebos. De stadsparken liggen met uitzondering van het Zuiderpark allemaal aan de noordkant van Rotterdam. Recreatiegebieden in Rotterdam zijn: de Rottmeren, het Lage Bergse Bos, het Hoge Bergse Bos, de Zevenhuizerplas, de Oude Maas en de Rhoonse Grienden. De recreatiegebieden liggen aan de randen van 'Noord' en 'Zuid'. Voor hardlopers is de ligging en de grootte van het groen van belang. Buurtparken zijn in het algemeen klein. Vooral de ligging en het gebruik van buurtparken maakt ze minder interessant om op te nemen in de hardlooproute. Stadsparken zijn groter dan buurtparken, dat maakt ze interessanter om door of langs te lopen. Hetzelfde geldt voor recreatiegebieden. De ligging van recreatiegebieden aan de randen van Rotterdam maakt ze echter voor minder hardlopers gemakkelijk bereikbaar.

In tabel 4.2 is het bezoek van Rotterdammers aan verschillende groenvoorzieningen per deelgemeente in procenten beschreven. Volgens Dujardin en de Vries (2008: 20): "blijkt de ligging van de deelgemeente en de daaraan verbonden toegankelijkheid c.q. afstand tot de diverse groenvoorzieningen duidelijk van invloed [te] zijn op het bezoek aan deze voorzieningen". Stadsparken worden vooral bezocht door bewoners uit het Stadscentrum,

Noord en Kralingen-Crooswijk. Recreatiegebieden zoals de Rottemeren, Lage Bergse Bos, Hoge Bergse Bos en de Zevenhuizer Plas worden door bewoners van Hilligersberg-Schiebroek en Prins Alexander bezocht. Wanneer naar de reisafstand van bezoekers wordt gekeken tot verschillende groenvoorzieningen bevestigen die het bovenstaande beeld. Recreatiegebieden trekken vooral bezoekers die minder dan 10 km van het betreffende recreatiegebied wonen. Voor het Kralingse Bos geldt dat ruim 80% van de mensen die minder dan 2 km van dit park wonen, het park bezoekt. 69% van de mensen die in een straal van 2 tot 5km van het park wonen en 46% van de bewoners die 5 tot 10km van het park wonen hebben het park wel eens bezocht (Dujardin & de Vries, 2008: 23).

Uit tabel 4.2 blijkt dat bewoners vooral gebruik maken van groenvoorzieningen in hun nabijheid. Eerder is binnen populaire hardlooplecaties van hardlopers een scheiding in Rotterdam ‘Noord’ en ‘Zuid’ geconstateerd. Ook in het bezoek aan groenvoorzieningen blijken Rotterdammers vooral de groenvoorzieningen op de eigen Maasoever te bezoeken. In tabel 4.3 is dit per groenvoorziening gespecificeerd.

Tabel 4.2 Percentage Rotterdammers dat groenvoorzieningen zoekt naar deelgemeenten

	buurtpark	stadsparken	recreatiegebieden
Stadscentrum	43	81	40
Delfshaven	45	67	31
Overschie	47	57	44
Noord	50	80	45
Hillegersberg-Schiebroek	45	62	64
Kralingen-Crooswijk	42	83	38
Prins Alexander	40	73	73
Feijenoord	39	64	38
IJsselmonde	37	50	45
Charlois	46	67	38
Hoogvliet en Pernis	34	36	59
Hoek van Holland	31	18	22
Totaal	42	66	47

Bron: Dujardin en de Vries, 2008: 20

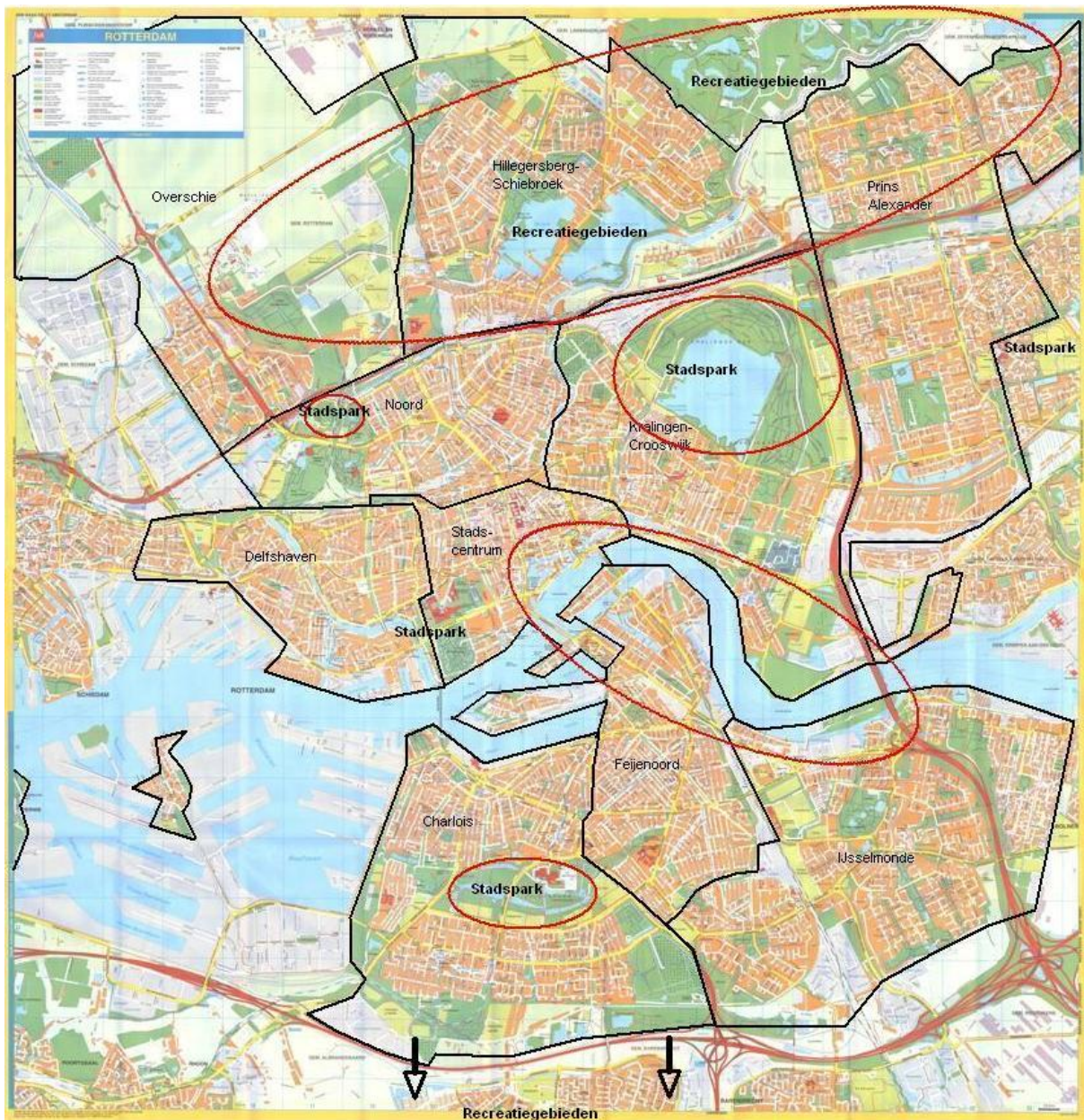
Tabel 4.3 Percentage Rotterdammers in ‘Noord’ en ‘Zuid’ die verschillende groenvoorzieningen bezoeken

	Noord	Zuid	Totaal
Stadsparken			
Kralingse Bos	60	30	48
Het Park bij de Euromast	39	29	35
Zuiderpark	7	34	18
Museumpark	20	10	16
Recreatiegebieden regio			
Rottemeren	26	8	19
Lage Bergsche Bos	24	5	17
Hoge Bergsche Bos	13	3	9
Zevenhuizer Plas	20	6	15
Oude Maas	9	27	16
Rhoonse Grienden	5	17	10

Bron: Dujardin en de Vries, 2008: 22

Wanneer we de populaire hardlooplocaties uit figuur 4.1 vergelijken met tabel 4.3, geldt dat de populairste groenvoorziening op ‘Noord’, het Kralingse Bos, dezelfde is als de populairste hardlooplocatie binnen de ring van Rotterdam. Voor ‘Zuid’ geldt hetzelfde voor het Zuiderpark. Eenzelfde constatering kan getrokken worden voor de recreatiegebieden op ‘Noord’ en ‘Zuid’ buiten de ring van Rotterdam. Blijkbaar liggen populaire hardlooplocaties door en langs stadsparken en recreatiegebieden en worden deze vooral door hardlopers gebruikt die “in de buurt” wonen. Een uitzondering is de populaire hardlooplocatie in het centrum van Rotterdam over de bruggen en langs de Maas. Hier liggen geen groenvoorzieningen langs. Andere ruimtelijk-fysieke kenmerken bepalen de aantrekkelijkheid van deze hardlooplocatie. In de figuur 4.4 zijn de populaire hardlooproutes met de aanwezigheid van groenvoorzieningen in kaart gebracht.

Figuur 4.4 Populaire hardlooplocaties versus groenvoorzieningen

In het onderzoek van Dujardin en de Vries (2008) naar het bezoek van groenvoorzieningen in Rotterdam, wordt een verband gevonden tussen persoonskenmerken en het bezoek aan groenvoorzieningen. De persoonskenmerken van bezoekers van groenvoorzieningen staan samengevat in figuur 4.5.

Figuur 4.5 Kenmerken van bezoekers van groenvoorzieningen die relatief vaak/vaker voorkomen

Buurtparken	Stadsparken	Recreatiegebieden
13-44 jaar hogere opleiding iets hoger inkomen niet-westers Noord oever binnen de ring paar met kind(eren)	13-44 jaar hogere opleiding hoger inkomen Noord oever binnen de ring	hogere opleiding westers Noord oever buiten de ring iets meer paren met/zonder kind(eren)

Bron: Dujardin & de Vries, 2008: 24

In het gebruik van groenvoorzieningen is een splitsing gemaakt tussen bewoners van ‘Noord’ en ‘Zuid’. Waarbij de bewoners van ‘Noord’ zijn opgedeeld in bewoners binnen de ring en buiten de ring. Voor buurtparken geldt dat ze vooral door niet-westerse allochtonen worden bezocht, die wonen in ‘Noord’ binnen de ring met een leeftijd tussen de 13 en 44 jaar. Stadsparken worden het meest bezocht door bewoners van ‘Noord’ binnen de ring. Ze zijn hoger opgeleid en hebben een hoger inkomen met een leeftijd tussen de 13 en 44 jaar. Bij recreatiegebieden, tenslotte, zijn de bezoekers westers, hoger opgeleid en van ‘Noord’ buiten de ring. Wanneer wordt gekeken naar de persoonskenmerken van de bezoekers aan groenvoorzieningen dan valt op dat zowel opleiding als inkomen een indicatie geven. Het procentuele bezoekersaandeel van stadsparken en recreatiegebieden neemt toe naarmate de opleiding of het inkomen hoger zijn. Voor het buurtpark geldt dat in veel mindere mate (Dujardin & de Vries, 2008: 18). Het bezoek aan buurt- of stadsparken van niet-westerse allochtonen is procentueel nagenoeg gelijk met westerse Rotterdammers. Alleen bezoeken aan recreatiegebieden zijn procentueel minder populair bij niet-westerse allochtonen. In bijlage 3 zijn deze uitkomsten naar inkomen, opleiding en etniciteit weergegeven in drie figuren.

In het onderzoek naar groenvoorzieningen zijn hardlopers een beperkt onderdeel van het totale aantal gebruikers, daarom wordt in §4.4, sociaal-culturele kenmerken, ingezoomd op inkomen, opleiding en etniciteit. Wat betreft ruimtelijk-fysieke kenmerken blijkt er een overlap te zijn tussen populaire hardlooplocaties en groenvoorzieningen. Met uitzondering van de hardlooplocatie over de bruggen van Rotterdam liggen alle andere populaire hardlooplocatie in de buurt van groenvoorzieningen. Een eerste indicatie van de gebruikers van deze groenvoorzieningen: mensen met een hoger inkomen, hogere opleiding, westerse afkomst en van ‘Noord’.

4.4 Sociaal-culturele kenmerken van hardlopers

Naar aanleiding van de ingevulde enquêtes en uitkomsten uit de interviews kan worden geconcludeerd dat de meeste hardlopers gemiddeld een hogere opleiding hebben gevolgd. De beroepen die ze beoefenen lopen sterk uiteen, maar zijn binnen organisaties vaak op een hoger niveau, net als hun inkomen. Inkomen, opleidingsniveau, en etniciteit zijn volgens Bottenburg (2006: 21) de verklarende factoren van sociaal-culturele kenmerken van hardlopers. Inderdaad lopen relatief weinig niet westerse allochtonen hard. Uit de resultaten blijken hardlopers vooral in ‘Noord’ en op de Kop van Zuid te wonen. In deze paragraaf worden de beschikbare gegevens van de drie genoemde factoren- inkomen, opleiding en etniciteit - vergeleken met de populaire hardlooplocaties uit figuur 4.1 en bekeken in hoeverre deze overeenkomen.

4.4.1 Inkomensverdeling in Rotterdam

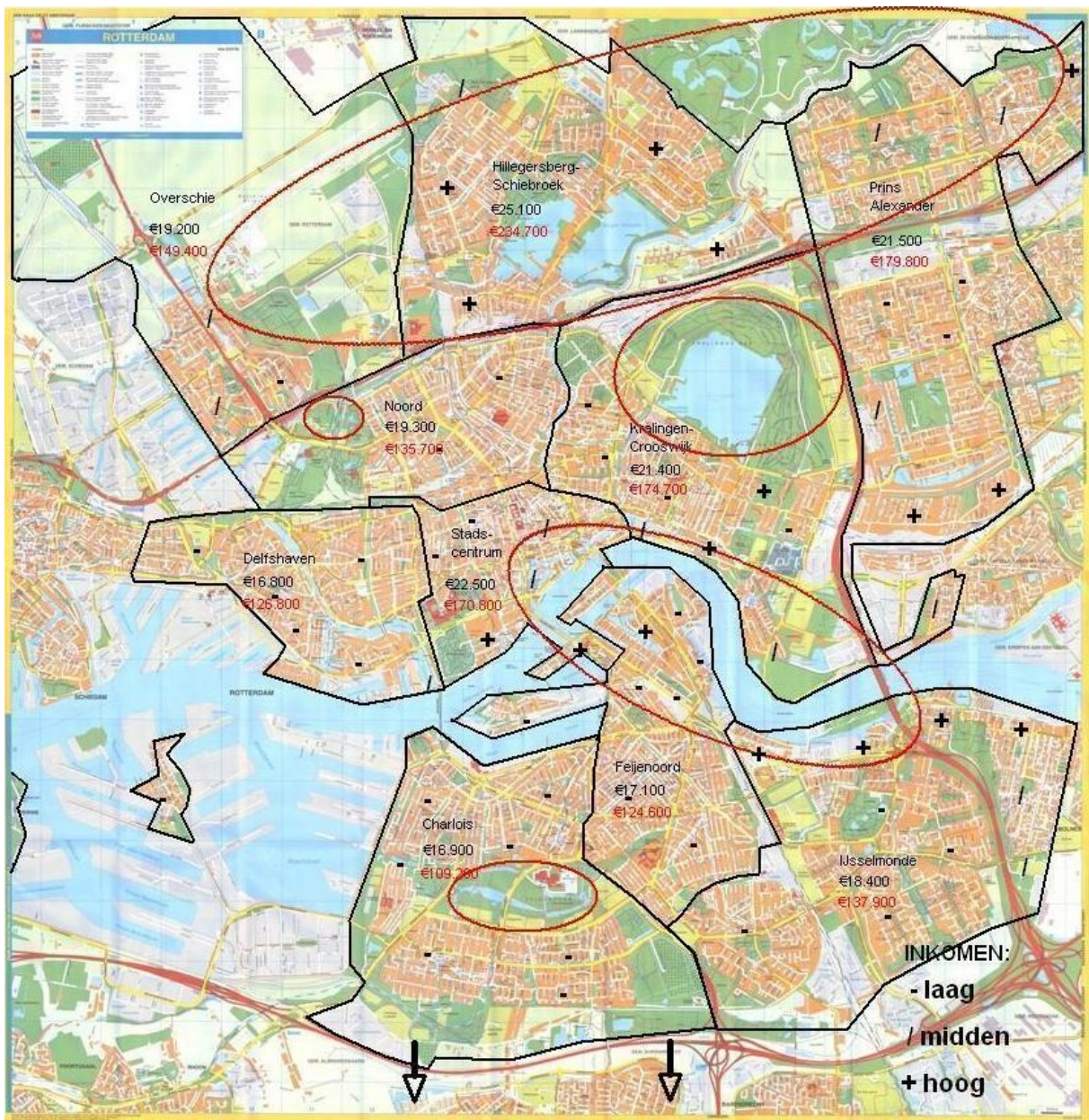
Om te bepalen of de plaatsen waar hardlopers wonen en hardlopen in dezelfde buurten van Rotterdam liggen, worden de inkomensgegevens volgens de feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam op deelgemeente- en buurniveau 2006 vergeleken met de populaire hardlooplocaties. In figuur 4.6 zijn de gemiddelde inkomens per deelgemeente opgenomen. Daarnaast is de inkomenssituatie per wijk wat betreft lage, midden of hoge inkomens weergegeven (conform de gegevens uit bijlage 4) ten opzichte van populaire hardlooplocaties. De bewoners van Rotterdam Zuid, Delfshaven en de wijken het Oude Noorden en Crooswijk hebben gemiddeld de laagste inkomens in Rotterdam. Langs de Maas, op de linker- en rechteroever tussen de bruggen en op ‘Noord’ liggen wijken met hoge en midden inkomens. In Hilligersberg-Schiebroek wordt gemiddeld het hoogste inkomen verdiend (de Graaf, 2009: 22). De populaire hardlooplocatie waarin onder andere het Bergse bos en de Rottemeren liggen, valt hiermee samen.

Het Kralingse Bos is een tweede populaire plaats om hard te lopen. Opvallend is dat in delen van Kralingen-Crooswijk het inkomensniveau laag is. De bovengemiddelde studentenpopulatie is een verklaring. Daarnaast is Crooswijk een herstructureringswijk. De wijk is voor een deel gesloopt. Een ander deel van de woningen wordt tijdelijk verhuurd. Veel van deze tijdelijke bewoners hebben een laag inkomen (Gemeente Rotterdam, 2008a: 31), daarom worden aanvullend de gemiddelde WOZ-waarde van de huizen bekeken. In figuur 4.6 staan de gemiddelde WOZ-waarde van woningen per deelgemeente in 2007 in het rood weergegeven. In bijlage 5 zijn deze waarden verder uitgesplitst per deelgemeente naar de WOZ-waarde van koop- en huurwoningen per prijsklasse. De deelgemeente Hilligersberg-Schiebroek, Prins Alexander en Kralingen-Crooswijk hebben gemiddeld de hoogste WOZ-waarde. De WOZ-waarde in Kralingen-Crooswijk is dus inderdaad hoger dan mocht worden verwacht op basis van de inkomensgegevens. Naast inkomen, speelt het hoge percentage studenten in Kralingen een rol, welke de populariteit van een rondje Kralingse Bos verklaart.

De populariteit van de derde hardlooplelocatie, met de verschillende bruggen in het centrum van Rotterdam, is vanuit inkomen een goed te verklaren route. Mensen met een midden en hoger inkomen wonen in het centrum van Rotterdam op de linker- en rechteroever nabij de Maas. Vanuit hun woning is het goed mogelijk om verschillende hardlooproutes te lopen langs het water.

Wat betreft inkomen wonen mensen met een hoger inkomen inderdaad in of vlakbij gebieden met populaire hardlooplelocaties. In figuur 4.6 is dit in beeld gebracht. In Kralingen-Crooswijk gaat dit voor een deel op en zijn het hoge percentage studenten en de herstructurering in Crooswijk van invloed op het gemiddelde inkomen. De hardlooplelocatie, Zuiderpark, op 'Zuid' is een uitzondering. In 'Zuid' ligt het gemiddelde inkomen beduidend lager ten opzichte van 'Noord'.

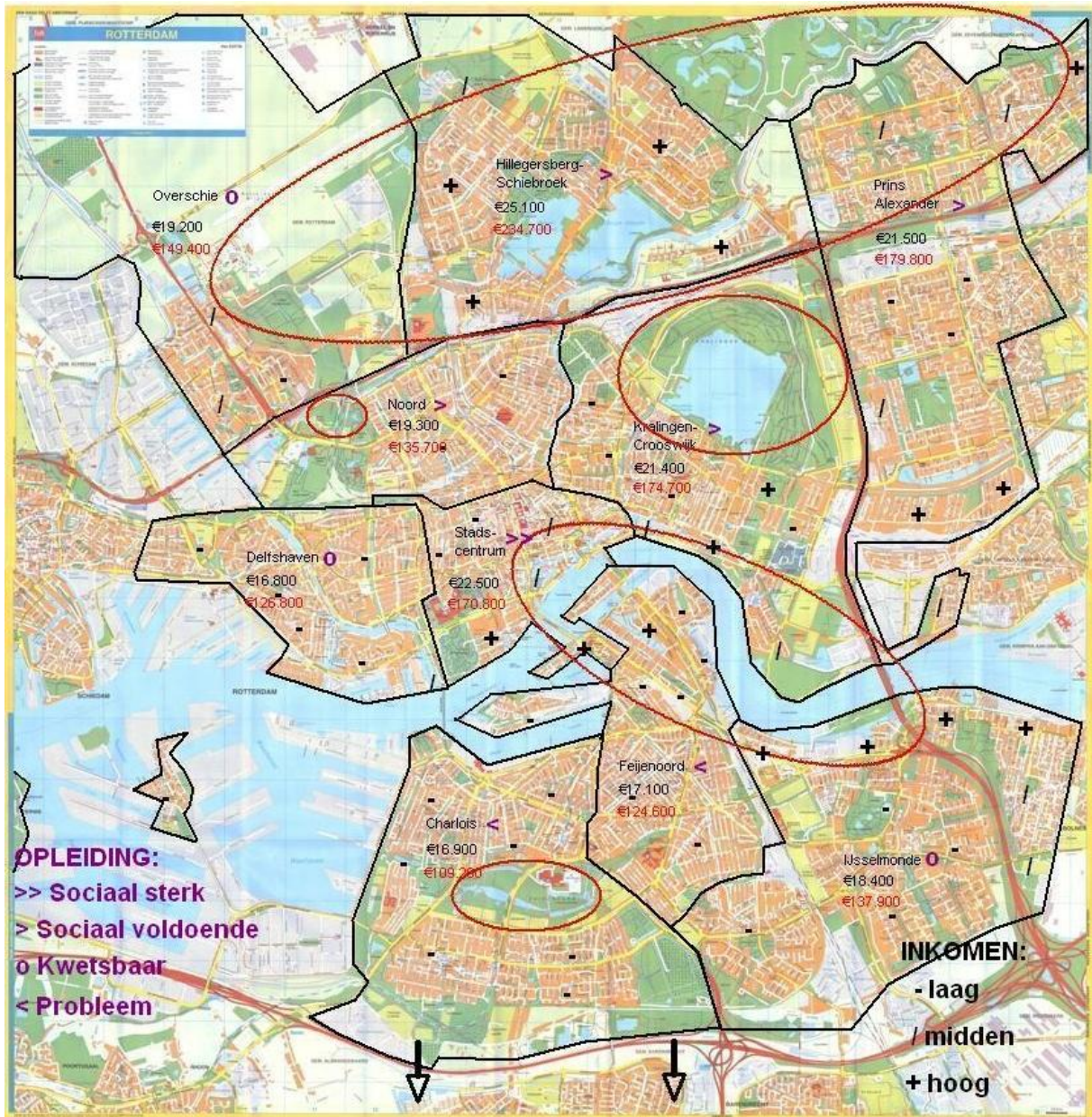
Figuur 4.6 Inkomensverdeling en WOZ-waarde in de deelgemeenten van Rotterdam

4.4.2 Opleidingsniveau in Rotterdam

Het opleidingsniveau in ‘Noord’ is hoger ten opzichte van ‘Zuid’. De bewoners van de deelgemeenten Feijenoord, Charlois en IJsselmonde vormen samen het Pact op Zuid. In de leeftijd van 23 tot en met 64 jaar hebben 40% van de inwoners een opleiding op minimaal MBO-niveau. In de rest van Rotterdam ligt dat percentage op 60% (de Jong, van Rhee en Roode, 2008: 198-199). In de Sociale Index, in bijlage 6 per deelgemeente opgenomen, wordt als onderdeel van het aspect capaciteit, voldoende opleiding gemeten door het bijhouden van: het aantal voortijdig schoolverlaters, jongeren met startkwalificatie, inwoners met een startkwalificatie of werk. Een startkwalificatie is een diploma op Havo/Vwo of niveau 2 van het MBO. Wanneer we het gemiddelde opleidingsniveau afzetten tegenover populaire hardlooplocaties, afgebeeld in het paars in figuur 4.7, blijken de bewoners van deelgemeenten in ‘Noord’ inderdaad hoger opgeleid dan de bewoners in ‘Zuid’. De populaire hardlooproutes liggen nabij de mensen met een sociaal voldoende of sociaal sterke opleiding. Doordat in figuur 4.7 ook de uitkomsten uit §4.4.1 zijn opgenomen is de scheiding tussen ‘Noord’ en ‘Zuid’ goed zichtbaar langs inkomen en opleiding. De populaire hardlooplocatie buiten de ring van Rotterdam is zowel te verklaren door inkomen als opleiding. Langs het Kralingse Bos is een deel van de hardlooplocatie te verklaren door inkomen en een ander deel door de hoge opleiding van de in Kralingen-Crooswijk woonachtige studenten. Voor de hardlooplocatie langs de bruggen geldt dat die vooral te verklaren is op basis van inkomen. Op ‘Zuid’ waar het gemiddelde opleidingsniveau lager is, lopen populaire hardlooproutes door de wijken in deelgemeenten met gemiddeld een hoger inkomen. De ligging van de hardlooplocatie Zuiderpark is niet te verklaren door inkomen of opleiding.

Figuur 4.7 Opleidingsniveau in deelgemeenten van Rotterdam

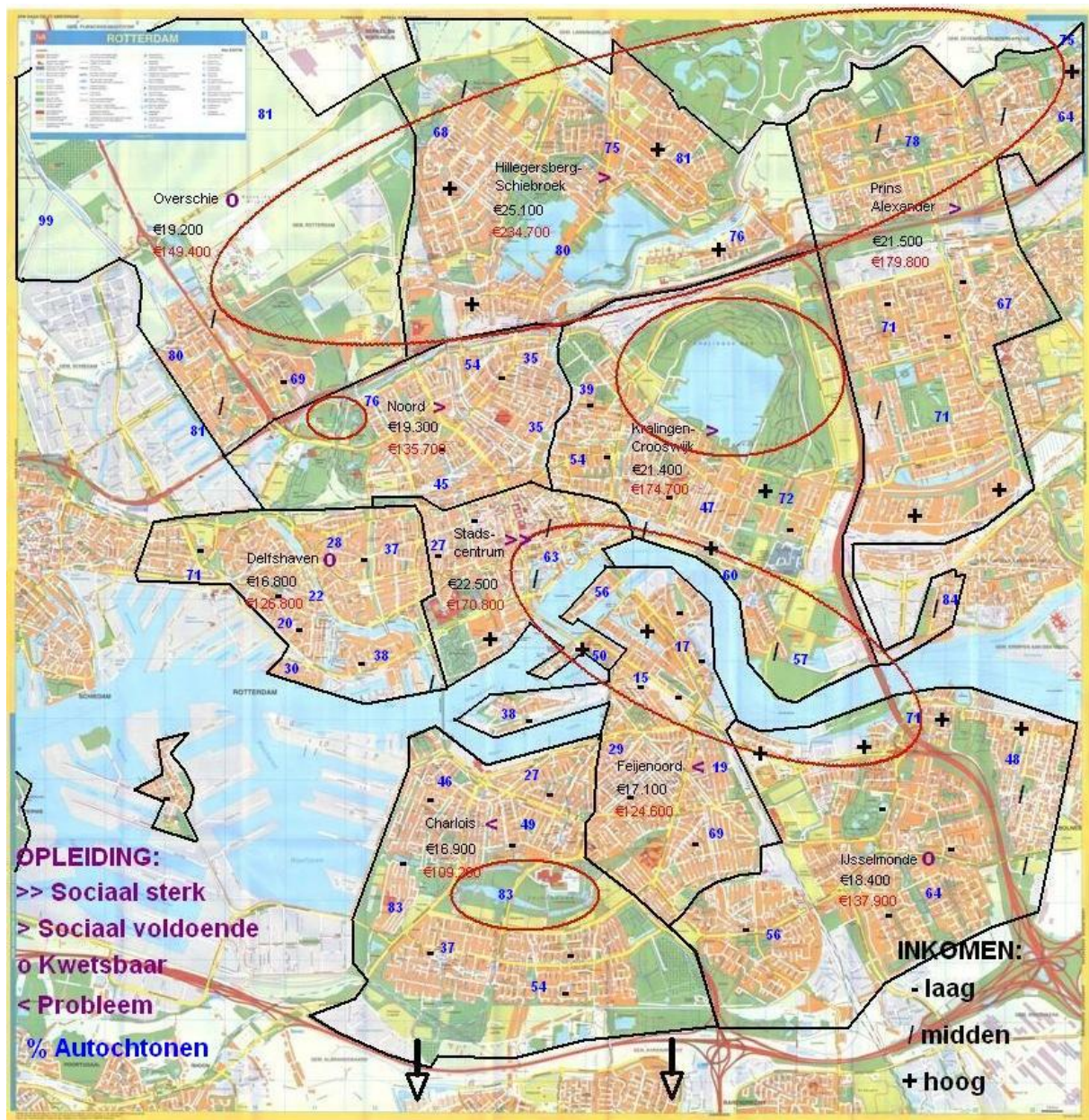

4.4.3 Etniciteit in Rotterdam

Het derde persoonsgebonden kenmerk is etniciteit. Gekozen is voor een splitsing tussen allochtonen en autochtonen om een algemeen beeld te krijgen van de verdeling over Rotterdam. In bijlage 7 is de verhouding tussen autochtonen en allochtonen per wijk opgenomen. De percentages van het aandeel autochtonen zijn in figuur 4.8 in het blauw overgenomen uit bijlage 7. In de deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord en Charlois wonen de meeste allochtonen. De meeste autochtonen wonen in de deelgemeenten Overschie, Hilligersberg-Schiebroek en Prins Alexander. Wederom zijn impopulaire hardlooplocaties de plaatsen met in dit geval de meest (niet-westerse) allochtonen. Een nadere uitsplitsing op

buurtniveau laat eenzelfde beeld zien (figuur 4.8). De deelgemeente Overschie neemt een aparte positie in. In deze deelgemeente wonen volgens de inkomensgegevens veel bewoners met een laag inkomen. De bewoners zijn met name autochtonen. Het blijkt dat in deze deelgemeente relatief veel ouderen wonen en dit heeft invloed op het gemiddelde inkomen (Gemeente Rotterdam, 2008: 38). In het algemeen kan gesteld worden dat de deelgemeenten op 'Zuid' zowel op inkomen, opleiding als etniciteit een tegenovergesteld beeld laten zien ten opzichte van de deelgemeenten op 'Noord'. Het profiel van de gemiddelde hardloper past beter bij de deelgemeenten op 'Noord' en de Kop van Zuid.

Figuur 4.8 Verdeling autochtonen en allochtonen over Rotterdam

4.5 Samenvatting en hypothese

In Rotterdam liggen de populairste hardlooplecaties binnen de ring in het Kralingse Bos, de bruggenroutes klein en groot, het Vroesenpark en het Zuiderpark. Buiten de ring van Rotterdam wordt hardgelopen in recreatiegebieden en langs plaatsen die de hectiek van de stad achter zich laten, zoals langs de Rotte, Park Zestienhoven, de Bergse Achter- en Voorplas, het Lage Bergse Bos, de Zevenhuizerplas, het Schollebos en langs de Oude Maas.

Veel hardlopers lopen met plezier afwisselende hardlooperoutes. Het bepalen van afwisselende routes is een persoonlijke keuze waarbij hardlopers de nadruk op groen, weidsheid en ontspanningen leggen. Doorgaande, autoluwe wegen zijn daarbij favoriet. Hardlopers ervaren routes langs het water of door parken als fris en ontspannend. Drukke openbare ruimtes met conflicterende belangen, zoals winkelend publiek, worden gemeden. De redenen die de meeste hardlopers daarvoor aandragen zijn dat het hen uit hun ritme haalt en een grote mate van oplettendheid vraagt. Hardlopers maken voor hun hardlooperoutes gebruik van de kennis die ze hebben van de openbare ruimte. De routes die ze lopen bepalen ze aan de hand van het voor de hardloper bekende raamwerk van de stad. Voor het opnemen van een groenvoorziening in de hardlooperoute geldt dat afstand om daar te komen een bepalende factor is. Daarnaast speelt voorspelbaarheid van onbekenden in de openbare ruimte een rol in de keuze van hardlooplecaties. Het profiel van hardlopers komt sterk overeen met dat van bezoekers (niet-hardlopers) van stadsparken en recreatiegebieden. Zo zijn het Kralingse Bos en de recreatiegebieden in ‘Noord’ gebieden die ook populair zijn bij hardlopers.

Als de WOZ-waarden worden vergeleken met plaatsen met het meeste groen, blijken wijken met een hogere WOZ-waarde dichter in de buurt te liggen van groenvoorzieningen of wijken die binnen de stad op een ander manier aantrekkelijk zijn, zoals de Kop van Zuid. Indirect vindt een selectie plaats op inkomen. Mensen met een hoger inkomen kunnen het zich in Rotterdam veroorloven in een groenere omgeving te wonen.

Nodigt meer groen uit tot lichamelijke activiteit? Enerzijds ja; aanbod creëert vraag. In ‘Noord’ zijn meer groenvoorzieningen en wordt meer hardgelopen. De omgeving in ‘Zuid’ wordt niet aangemerkt als een hardloopervriendelijk gebied. In dit gebied zijn, in verhouding, weinig groenvoorzieningen. Het is een gebied met een compacte stedelijke bebouwing. Het is daar voor een hardloper moeilijk te ontsnappen aan de hectiek van de stad. De afstand die moet worden overbrugd naar de recreatiegebieden in ‘Zuid’ is groot. Dit verklaart waarom het Zuiderpark, één van de weinig populaire hardlooplecaties is in dit deel van Rotterdam. Anderzijds nee; inkomen, opleiding en etniciteit kenmerken voor een groot deel hardlopers. Het profiel van hardlopers op basis van inkomen, opleiding en etniciteit sluit in grote delen van de populatie van ‘Noord’ aan, met uitzondering van Delfshaven. Op de Kop van Zuid wonen ook veel mensen die aan het geschetste hardloperprofiel voldoen. De omgeving in dit gebied langs de Maas sluit aan bij de wensen van hardlopers. Dit verklaart waarom in dit deel van ‘Zuid’ een groot aantal hardlopers lopen.

Het algemene beeld van een scheiding in Rotterdam tussen ‘Noord’ en ‘Zuid’ wordt in dit hoofdstuk op verschillende vlakken bevestigd. Deze scheiding is terug te vinden in de persoonskenmerken van hardlopers. Vanuit verschillende gegevens over de inwoners van Rotterdam kan een groot deel van de loop en ligging van hardlooproutes worden verklaard. De rol van ruimtelijk-fysieke factoren in de openbare ruimte en de persoonsfactoren - inkomen, opleiding en etniciteit - zijn in dit hoofdstuk onderzocht en geanalyseerd. Het gebruik en de interactie in de openbare ruimte en het aspect veiligheid zijn nauwelijks aan bod gekomen. In hoofdstuk 5 wordt dieper ingegaan op deze aspecten. De uitkomsten tot nu vormen de basis voor verdere beantwoording van de onderzoeksvragen in de vorm van een drietal hypothesen. Het doel van deze hypothesen is om gericht tot een verklaring te komen van de onderzoeksvragen.

Tijdens het onderzoek komt naar voren dat hardlopers rekening houden met veiligheid in relatie tot de hardlooplocatie. In de openbare ruimte zijn vrouwen in vergelijking met mannen in het nadeel. Vrouwen worden nog steeds geassocieerd met de private omgeving. Vrouwen beperken tot de huiselijke sfeer en het limiteren van de mogelijkheden tot mobiliteit zijn manieren om de ruimte en sociale identiteit van vrouwen te controleren (Massey, 2007: 179). Onderzoek na onderzoek laat zien dat de mobiliteit van vrouwen restricties kent op verschillende manieren, van fysiek geweld tot het lonken naar vrouwen. Vrouwen krijgen zo het gevoel misplaatst te zijn in openbare ruimte door mannen (Massey, 2007: 148). Veel onderzoeken concentreren zich daarom op de problemen en gevaren die vrouwen ervaren in de publieke ruimte en welke mannen hun vrijheid en dominantie in de openbare ruimte veronderstellen. McDowell (1998: 168) ziet geen simpele scheiding tussen publieke en private ruimte die respectievelijk worden geassocieerd met mannen en met vrouwen. In plaats daarvan zijn er complexe en paradoxale associaties tussen gender en plaats voor mannen en vrouwen. Mannen en vrouwen associëren de stad en openbare ruimte met angst en plezier, gevaar en vrijheid. Plaats of locatie is daarbinnen vooral van belang. Ook Brooks Gardner (1989: 43) beschrijft hoe zowel mannen als vrouwen te maken hebben met een gewijzigde deelname in de openbare ruimte. Vooral gender is volgens haar een ondergewaardeerde en belangrijke sociale categorie in de openbare ruimte. Echter angst voor misdaad, opmerkingen op straat, toegankelijk en “beschikbaarheid” zijn meer treffend voor vrouwen dan voor mannen. Het is een manier om vrouwen te controleren in de openbare ruimte. Dit wordt getoetst met de eerste hypothese: 1) *hardloopsters stellen hogere eisen aan de omgeving en aan de mensen die zich daarin begeven dan hardlopers.*

Vanuit veiligheidsperspectief zou het logisch zijn dat hardlopers ervoor kiezen hun routes te lopen door gebieden waarin ze zich veilig voelen. Het categorisch kennen van de ander helpt daarbij. Eerder bleek al dat populaire hardlooproutes (figuur 4.1) liggen in die delen van de openbare ruimte, waarin mensen uit dezelfde sociale categorie zich bevinden. Hardlopen is een individuele sport, toch lijkt sprake van een gemeenschap door de gedeelde achtergrond op basis van inkomen, opleiding en etniciteit en de mogelijkheid van verbanden

tussen mensen, die zich tijdelijk en deels met elkaar identificeren (Duyvendak & Hurenkamp, 2004: 219). Hardlopers maken gebruik van de openbare ruimte en delen de ruimte met anderen. Dit delen van de openbare ruimte lokt verschillende interacties uit tussen hardlopers onderling en met medegebruikers. Door het aangaan van verbanden of juist het houden van afstand “baant” de hardloper zich een weg door de openbare ruimte. De tweede hypothese luidt: 2) *hardlopers vormen een gemeenschap door het aangaan van verschillende tijdelijke verbanden tijdens het hardlopen.*

Aanvullend op hypothese twee zou het logisch zijn als binnen een groep van 1,6 miljoen hardlopers in Nederland (§1.1.3), subgroepen bestaan. We zagen reeds dat Delnoij hardlopers splitst in atleten, prestatielopers en fitlopers. Ik denk dat binnen deze classificatie een verdere uitsplitsing is te maken. Hardlopers beïnvloeden elkaar, maar worden ook beïnvloed door andere groepen waar ze lid van zijn. Doordat hardlopers lid zijn van meerdere gemeenschappen, zullen ze een deel van hun gedrag in andere gemeenschappen projecteren op het hardlopen. Dit leidt tot de derde hypothese: 3) *binnen de groep prestatie- en fitlopers zijn subgroepen hardlopers te herkennen.*

H5 Hardlooplocaties en de invloed van hardlopers

5.1 Inleiding

Waarom lopen hardlopers in de openbare ruimte? Wat beweegt ze om dat te doen? Kennis van de fysieke indeling van de openbare ruimte is een eerste stap om te bepalen of een ruimte geschikt is om hard te lopen. Vervolgens is ook het gebruik en de interactie met medegebruikers van belang. Daarnaast spelen in beide overweging veiligheidsaspecten een belangrijke rol. De ervaringen van hardlopers tijdens het hardlopen worden in dit hoofdstuk uitgewerkt door middel van beantwoording van de drie opgestelde hypothesen in §4.5. Eerst wordt veiligheid bekeken. Vervolgens hardlopers hun interactie (sociaal-culturele kenmerken) door te focussen op het privatiseren van de openbare ruimte. Daarna het bestaan van verschillende type hardlooptypes.

5.2 Veiligheid van hardlopers

Om hypothese één - *hardloopsters stellen hogere eisen aan de omgeving en aan de mensen die zich daarin begeven dan hardlopers* - te toetsen wordt de situationele veiligheid en individuele veiligheid van hardlopers en hardloopsters onderzocht. Veiligheid is afhankelijk van verschillende aspecten zoals: het tijdstip, de plaats en de kennis van een gebied. Ook persoonlijke kenmerken en eerdere slachtofferervaringen hebben invloed op het gevoel van veiligheid.

5.2.1 Veiligheid in situationele context

Onbekendheid

Hardlopers, zo zagen we in hoofdstuk 4, starten vooral vanaf hun huisadres met hardlopen. De lengte van hardlooptypes verschilt per hardloper, maar al gauw is iemand 5 kilometer of meer onderweg. Dat betekent dat hardlopers zich vrij snel begeven buiten hun buurt en op plaatsen waar ze minder bekend zijn.

In mijn straat is veel bedrijvigheid, dus daar zal niet zo snel iets gebeuren. Ik heb uitgezocht welke route ik kan nemen zonder in de problemen te komen. In een onbekende omgeving ben je toch altijd terughoudend. Op google maps heb ik de omgeving verkend. Daarnaast ken ik de wijk, doordat ik er met de auto doorheen rij naar mijn werk.

Man, 25, Tussendijken

Ik loop zo, omdat ik ook altijd zo fiets. Het is een soort automatisme.

Vrouw, 50, Stadsdriehoek

De omgeving in de buurt van de woning en bekende routes worden als veilig beschouwd. De hardloper neemt delen op in zijn hardlooproute als een routinematige bezigheid. Zodra een hardloper verder van de woning komt, kent hij of zij de omgeving minder goed. Het gebruik van de openbare ruimte leidt tot onzekerheid en vragen over het gehanteerde gebruik. Het gebruik van doorgaande wegen biedt bescherming door eerder opgedane kennis, wanneer mensen zich door de stad verplaatsen. Het verkennen van de route via het internet is een manier om de structuur van een deel van Rotterdam inzichtelijk te maken en te zorgen dat de hardloper niet in een ongewenste situatie terechtkomt. Het blijkt inderdaad dat mensen zich het veiligst voelen overdag, als het licht is, in hun directe omgeving (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 58). Een hardloper heeft vanuit de eigen woning de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de openbare ruimte. Het principe van de verdedigbare ruimte (Newman, 1973) is van toepassing. De hardloper kent de buurt en het reilen en zeilen in de eigen omgeving en oefent invloed uit op de sociale en de fysieke drempels (figuur 2.1). Verder van het woonadres af, is de hardloper gebruiker van de openbare ruimte en bepaalt op basis van de omgevingsdeterminanten, uit figuur 2.1, de geschiktheid van locaties om hard te lopen.

Inrichting van de openbare ruimte

De openbare ruimte is functioneel ingericht en wijst op bepaalde verbanden tussen plaatsen. De inrichting kan de functie en dus het beeld van een openbare ruimte versterken (Lynch, 1982). Om ergens te komen kruisen hardlopers verschillende gebieden met elk een eigen functie. Tevens maken ze gebruik van plaatsen die in eerste instantie niet ingericht zijn om hard te lopen. Toch moeten ze daar doorheen om op plaatsen te komen die geschikt zijn om hard te lopen.

Omdat ik het 's avonds een luguber stukje vind [Boompjes Kade]. Het is te donker. Het komt niet veilig over om daar beneden te lopen. Ik weet uit het verleden dat daar ook wel criminaliteit is geweest. Als je daar 's avonds in het donker gaat lopen, punt één je ziet geen klap, plus er liggen kinderhoofdjes. Qua veiligheid loop ik lekker boven, op het fietspad.

Man, 34, Kop van Zuid

Beneden langs het water [Boompjes Kade] vind ik toch iets leuker lopen, alleen een klein stukje rivierkeien dat loopt heel onprettig.

Vrouw, 34, Feijenoord

De Boompjes Kade (bijlage 2, Bruggenroute) langs de Maas is overdag een uitstekende plaats om hard te lopen. In het donker veranderen het zicht en positieve gevoel van eerder op de dag in een negatieve sfeer. Ongelijke bestrating, geen toezicht op het deel langs de kade van

medegebruikers en criminaliteit in het verleden maken het een onguere plek. Overdag is hier niets van te merken, omdat het een lang open en weids stuk is met zicht op de Maas, waar het verkeer op comfortabele afstand uit het zicht rijdt. In het donker is juist het omgekeerde aan de hand en lopen hardlopers langs het fietspad op de Maasboulevard. De inrichting van de openbare ruimte wordt dus op variabele tijdstippen verschillend ervaren. Duisternis, één van de belangrijkste aspecten die angstgevoelens verklaren (Warr, 1990), heeft dus een effect op de omgevingsdeterminanten uit figuur 2.1. Waar de omgevingsdeterminant zichtbaarheid, in dit geval, overdag minder van belang is, doordat de hardloper een goed overzicht heeft op de hardlooproute, wordt 's avonds juist deze omgevingsdeterminant van belang met betrekking tot gevoelens van angst en onzekerheid.

De populaire hardlooplocaties (figuur 4.1) die hardlopers gebruiken zijn vaak groengebieden. Hier is het toezicht minder, doordat de bebouwing niet grenst aan de plaats waar hardlopers zich begeven.

Het Kralingse Bos is een gebied waar het autoluw is en groen. Waar wij lopen; daar is het vrij open, maar er zijn ook kleine paden, daar zou ik, als ik alleen was niet zo snel gaan lopen.

Man, 54, trainer

Het zicht als je langs de [Kralingse] Plas loopt op de skyline van Rotterdam, die vind ik te gek. Het bos is lekker fris en het opzoeken van de rust heeft ook iets meditatiefs.

Man, 56, Oosterflank

Ik zoek een mooie omgeving op, dus ga ik naar het Kralingse Bos. Als het warm is loop ik in het bos, op dit moment zit hier in de buurt een paartje buizerds te broeden. Daar ga ik regelmatig even kijken.

Vrouw, 50, Stadsdriehoek

Dat [Kralingse Bos] is een heel mooi gebied om te lopen, maar mijd ik op een mooie dag, omdat ik het vervelend vind om langs mensen te slalommen.

Man, 32, Nieuwe Westen

Hardlopen in stadsparken en recreatiegebieden worden gewaardeerd om de rust en het groen. Dat mensen het bewust opzoeken om in hard te lopen, blijkt uit de populariteit van deze hardlooplocaties. Binnen het groen kan de keuze gemaakt worden tussen meer of minder beboste paden. Elk met hun eigen charme. Veiligheid wordt door hardlopers vooral geassocieerd met misdrijven gericht tegen personen, zoals: bedreiging, geweld, aanranding en verkrachting. Bij de inrichting van groengebieden vindt een afweging plaats tussen het belang van veiligheid tegen het belang van landschappelijke, stilte- en rustfuncties en het verblijven in een natuurlijke omgeving (van der Voordt & van Wegen, 1990: 97). Bij gevoelens van

veiligheid ligt het accent in dit geval op de aanwezigheid van mensen, betrokkenheid, overzicht en vluchtwegen (figuur 2.1). Het spanningsveld bij hardlopen in groene gebieden zit hem in de factoren die deze omgeving attractief maken, zoals de bebossing, verrassing, intensiteit van de omgeving en de afwezigheid van mensen. Wanneer de ligging van de populaire hardlooperoutes door de groengebieden worden bekeken, liggen de routes met name over de hoofdpaden van de groengebieden waar wandel- en fietsroutes veelal zijn gecombineerd. Deze zijn overzichtelijke en helder ingericht zonder zichtbelemmerende objecten. Daarnaast zijn deze gebieden zo ingericht dat op strategische plaatsen allerlei eetgelegenheden te vinden. Deze trekken mensen aan en zorgen voor verschillende in- en uitgangen die het gebruik bevorderen en verschillende gebruikers op verschillende tijden naar het groengebied trekken, zodat een intensief gebruik ontstaat (Whyte, 1988: 142). De inrichting van groengebieden en de ligging van de hardlooperoutes daarbinnen zijn terug te leiden naar de veiligheid bepalende omgevingsdeterminanten. Hardlopers houden rekening met hun veiligheid in deze gebieden en passen afhankelijk van de inrichting en het gebruik hun hardlooperoutes aan.

Andere elementen die openbare ruimte verbinden zijn passages, zoals tunnels en viaducten. Deze zijn onoverzichtelijk en leiden snel tot angstgevoelens. Vrouwen spreken hier beduidend vaker over dan mannen.

Het Zuidplein [busstation] is niet heel aantrekkelijk om doorheen te rennen en zeker niet met die pilaren, omdat je dan altijd het idee hebt dat er van alles en nog wat achter zou kunnen staan.

Vrouw, 34, Feijenoord

Daar is een klein groen stukje waar we onder een viaduct doorgaan, dat is wel een beetje duister.

Vrouw, 24, Blijdorp

Functioneel worden tunnels en viaducten in hardlooperoutes opgenomen, omdat ze gebieden met elkaar verbinden. Tunnels en viaducten zijn niet attractief in een hardlooperoute. De slechte zichtbaarheid en/of verlichting en het ontbreken van mogelijkheden om te vluchten bij gevaar zijn daar de oorzaak van. Ook de afwezigheid van andere verkeersdeelnemers speelt een grote rol. Tunnels voor alleen langzaam verkeer zijn hier een voorbeeld van. Vaak zijn sporen van vervuiling en vernieling aanwezig in deze objecten. Veel mensen associëren dergelijke tekens met normloosheid en het ontbreken van verantwoordelijkheid wat weer te leiden is naar criminaliteit (van de Voordt & van Wegen, 1991: 182). Te verwachten valt dat met name stille en verlaten plaatsen angst oproepen. Het grootste probleem is met name de afwezigheid van ‘sociale ogen’ en dus het ontbreken van sociale controle. Dit werkt gevoelens van onveiligheid in de hand. Hardlooperoutes lijken hun gevoelens van onbehagen te projecteren op makkelijk benoembare objecten, zoals tunnels en viaducten.

Sociale samenstelling en sociale cohesie in de buurt

In de literatuur worden de kenmerken waarop buurten verschillen gezien als indicatoren van sociale controle c.q. de afwezigheid daarvan. Dit kan de sociale samenhang in wijken bemoeilijken. De omgevingskenmerken kunnen gezien worden als indicatoren voor een geringere sociale cohesie en voor een grotere gelegenheid voor het plegen van criminaliteit. (Maas-de Waal, 2002: 267). Dit maakt het onaantrekkelijk om in dergelijke wijken hard te lopen.

Ik weet uit ervaring dat daar [Charlois, Feijenoord] “no go area’s” tussen zitten ‘s avonds. Dus dat ga ik niet opzoeken tijdens het hardlopen.

Man, 34, Kop van Zuid

Ik wil niet generaliseren, maar als er Afrikaanse of Marokkaanse mannen staan; dan roepen ze: “Hé lekker rennen”, en dan gaan ze een stukje mee rennen, omdat ze dat grappig vinden. Het is toch een wat ander publiek wat daar [achterstandsbuurt] rondloopt, veel allochtonen, mensen die werkeloos zijn of wat lager opgeleid.

Vrouw, 27, Provenierswijk

Ik voel me net een Russische attractie. Oudere, vooral allochtonen mensen, kijken je aan zo van: “Wat is zij nu aan het doen?”, maar ze vinden het wel leuk. Dan klappen ze en moedigen me aan.

Vrouw, 20, Oud Charlois

Sommige wijken worden (’s avonds) gemeden, omdat het ontoegankelijke gebieden zijn volgens hardlopers. Daarbij wordt bedoeld op achterstandswijken in ‘Zuid’ en Delfshaven. Deze gebieden worden door hardlopers van buiten de wijk als onattractief beschreven en niet opgenomen in de hardlooproute. Het aantal genoemde hardlooplocaties in achterstandswijken is laag en het aantal hardlopers miniem. Hardlopers die in achterstandswijken wonen en hardlopen, lokken positieve reacties uit van vooral oudere (allochtone) bewoners en negatieve reacties van mannen van niet-westerse afkomst. Met name de negatieve reacties zorgen dat vrouwen in deze wijken hun gedrag en hardlooproutes aanpassen. De mate waarin hardlopers zich onveilig voelen in hun eigen buurt hangt samen met de kenmerken van de woonomgeving. Volgens Oppelaar en Wittebrood (2006: 60) zijn vooral een sociaaleconomische achterstand, het aandeel niet-westerse allochtonen, verhuismobiliteit, lage sociale cohesie en verloedering bepalende kenmerken voor het onveilig voelen van mensen in hun woonwijk.

De Vierambachtsstraat is ‘s avonds een wat drukker straat met veel winkeltjes. Daar word ik regelmatig nageroepen. Het standaard hup 1, 2, 3 en harder doorlopen joh. Ik reageer er nooit op en het stoort me ook niet. Ik heb de indruk dat ze zich vervelen en daarom letten op alles wat gebeurt in hun omgeving en daarop reageren.

Man, 32, Nieuwe Westen

Ik wil niet een te grote afstand van mijn huis lopen voor als er iets gebeurd. Ik zou niet zo gauw durven aanbellen en zeggen: "Ik heb mijn enkel verstuikt, zou ik even mogen telefoneren?"

Het zijn jongens die seksistische opmerkingen maken. "Kom maar eens binnen dan weet ik nog wel een andere sport."

Vrouw, 20, Oud Charlois

's Avonds blijven hardloopsters in achterstandswijken dicht bij huis. De beleving van de wijk is belangrijk voor de mate van onveiligheidsgevoelens. De ervaring met allochtonen mannen die seksistische opmerkingen maken, zijn daar onder andere de oorzaak van. Mannen krijgen in deze wijken ook opmerkingen, maar het stoort hun minder. Ze hebben de indruk dat het uitingen zijn van verveelde jongeren die reageren, zodat ze zich tijdelijk kunnen vermaken. Het verschil van reactie zit in de aard van de opmerkingen. Vrouwen worden aangesproken op hun vrouwelijkheid, terwijl mannen worden aangesproken op de activiteit. Eerder zagen we dat onveiligheid jegens hardlopers zich vooral richt tegen personen. Het is gezien de opmerkingen logisch dat vrouwen zich onveiliger voelen, doordat de opmerkingen een directe link hebben richting fysiek geweld. Ze hebben andere impact op hen (Brooks Gardner, 1989: 43). Het aandeel allochtonen binnen een buurt heeft invloed op gevoelens van onveiligheid. Wanneer het juist deze bewoners zijn die hardloopsters aanspreken roept dit eerder gevoelens van onveiligheid op.

In de zomer heb je een soort gettowijken; dan staat iedereen buiten. Dat vind ik niet prettig lopen. Daar staan veel allochtonen. Als je dan langs loopt is het: "Hé schatje, pst, pst. Mag ik meelopen?". Dan ga ik er de volgende keer niet pal langs en neem een straatje terug.

Vrouw, 37, Oud Charlois

Betrokkenheid bij de wijk, omgang tussen bewoners, veiligheid, attractiviteit en binding met een wijk maken de openbare ruimte meer of minder gebruiksvriendelijk voor de bewoners en gebruikers (Maas-de Waal, 2002: 267). De gemeente Rotterdam (2008a) heeft de Sociale Index ontwikkeld, waarin de genoemde aspecten samen worden gemeten om de sociale kwaliteit van wijken te bepalen. Het doel is te meten hoe wijken er sociaal voorstaan. De scores van de Sociale Index geven een indicatie en maken het mogelijk wijken ten opzichte van elkaar te vergelijken en zo een uitspraak te doen over locaties in Rotterdam. Een ander meetinstrument is de Veiligheidsindex. De Veiligheidsindex meet veiligheid door gegevens over diefstal, drugs, geweld, inbraak, vandalisme, overlast, schoon en heel en verkeer te combineren in een index (Gemeente Rotterdam, 2009: 2-3). De Veiligheidsindex deelt wijken in naar vijf categorieën: onveilig, probleem, bedreigd, aandacht of veilig. De Sociale Index geeft ten opzichte van de Veiligheidsindex een algemener beeld op buurtniveau doordat meer aspecten worden gemeten dan alleen veiligheid. In bijlage 8 zijn de scores van de Sociale index en de Veiligheidsindex beide weergegeven. Daarnaast is een overzicht gegeven van beide scores en of de betreffende wijk een Vogelaarwijk is. Wanneer wijken op de drie aspecten worden bekeken, blijken de wijken die lager scoren op de Sociale Index, vaak ook

slecht te scoren op de Veiligheidsindex en een Vogelaarwijk te zijn. De scheiding eerder gevonden scheiding (langs inkomen, opleiding en etniciteit) in Rotterdam volgens figuur 4.7, 4.8 en 4.9 komen overeen met de uitkomsten van de Sociale Index en Veiligheidsindex. Populaire hardlooplocaties liggen nabij stadsparken en recreatiegebieden in ‘Noord’. De Sociale Index en Veiligheidsindex behoren daar, bij de hoogste scores op beide indexen.

Overlast, verloedering en criminaliteit

Wijken en plaatsen bekend van criminaliteit, overlast en verloedering zijn niet aantrekkelijk om hard te lopen.

We renden 's avonds over de Kruiskade en daar voelde we ons niet prettig, toen hebben we even heel hard doorgerend. Aan de ander kant ze hebben niets om van je te stelen.

Vrouw, 27, Provenierswijk

Delfshaven is misschien wel beter aan het worden, maar blijft toch wel een wijk met zijn problemen.

Man, 25, Tussendijken

Hardlopers kunnen in deze straten of gebieden niet eenvoudig vrij van dreiging gebruik maken van de gebouwde omgeving. De persoonlijke veiligheid van de hardloper is in het geding. Straten of gebieden die bekend staan om overlast, verloedering en criminaliteit raken dit etiket niet eenvoudig kwijt. In deze gebieden zijn plaatsen, die door hun functie, personen aantrekken van wie een zekere dreiging uitgaat, zoals: drugsverslaafden of baldadige jongeren. Deze leveren een negatieve bijdrage aan een gevoel van veiligheid. In plaats van de aanwezigheid van ‘sociale ogen’ zou gesproken kunnen worden over ‘asociale ogen’ (van der Voordt & van Wegen, 1991 :200). Met name het afwijkende gedrag van ‘de norm’ maakt dat hardlopers zich niet veilig voelen om deze locaties op te nemen in de hardlooperoute. Daarnaast veroorzaken deze groepen allerlei vormen van overlast en trekken criminaliteit aan.

5.2.2 Veiligheid in individuele context

Naast gevoelens van onveiligheid die worden gevoed door de directe omgeving, heeft ook de individuele context invloed. In §5.2.1 is met name ingezoomd op de omstandigheden die invloed hebben door de fysieke situatie. Veiligheid in situationele context is vaak van tijdelijke aard, omdat hardlopers zich bewegen en al lopende omstandigheden wijzigen. Bij veiligheid in individuele context zijn persoonlijke gevoelens van angst bepalend. Dit verschilt per hardloper. De één voelt zich in een bepaalde situatie angstig en de ander niet. Dit is een opeenstapeling van de persoonlijkheid, kwetsbaarheid, leefstijl en slachtofferervaringen

(Oppelaar & Wittebrood, 2006: 35). We doorlopen individuele veiligheid in genoemde volgorde.

Persoonlijkheid

Ik loop niet op 'Zuid'. Het is geen gezellige buurt en er heerst een agressieve sfeer. Ik zou dat ook hebben als niet-hardloper. Ik ben ook een beetje een angstaas wat dat betreft.

Vrouw, 24, Blijdorp

Dat is een afgelegen plek waar je zo verkracht kunt worden, een beetje onguur. Daar loop ik niet.

Vrouw, 27, Provenierswijk

Veiligheid? Verlichting is alleen belangrijk voor mijn eigen veiligheid. Ik wil gewoon zien waar ik loop om me niet te blesseren, maar daar blijft het ook bij.

Man, 46, Oude Noorden

Tijdens de interviews zijn het vrouwen tussen de twintig en veertig jaar die aangeven zich angstig te voelen tijdens het hardlopen. Persoonlijke veiligheid is vooral voor jongere vrouwen een probleem. Inschatting van de eigen kwetsbaarheid en hulploosheid zijn daarbij van belang (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 35). Het aanpassen van de hardlooproutes of het tijdstip van hardlopen zijn het gevolg. Het is niet alleen de feitelijke situatie die bepalend is voor het optreden van angstgevoelens, maar ook de betekenis die mensen geven aan plaatsen en situaties die optreden (van der Voordt & van Wegen, 1991:186). Angst leidt tot vermijdingsgedrag en andere voorzorgsmaatregelen. Hierdoor neemt de kans op slachtofferschap af.

Gevoelens van onveiligheid, zo blijkt uit bovenstaande uitspraken, zijn tevens te onderscheiden naar: angst voor bewuste (criminele) acties en angst voor onbewuste acties door anderen. Bij dit laatste punt wordt bijvoorbeeld bedoeld op botsingen met andere verkeersdeelnemers. Deze splitsing komt terug in het punt kwetsbaarheid.

Kwetsbaarheid

Kwetsbaarheid heeft twee verschillende betekenissen. Ten eerste is kwetsbaarheid het maken van een hogere of lagere inschatting van de kans slachtoffer te worden.

Het Kralingse Bos is leuk voor overdag, maar 's avonds ben ik daar lastig gevallen. Gewoon in mijn billen geknepen. Daar loop ik 's avonds niet meer alleen.

Vrouw, 36, Crooswijk

Daar is een bekend homogebied. Mannen die rondscharrelen, dat is 's avonds een beetje unheimisch. We lopen ze wel eens tegen het lijf. Dan weet je niet wat je ziet. Dan worden ze per ongeluk gestoord in hun bedrijf.

Man, 75, Zuidwijk

Veel hardlopers geven aan niet in het donker hard te lopen. Dat vinden ze onprettig of ze zijn bang. Het tijdstip en seizoen is van invloed op het gedrag van hardlopers. In de winter wanneer het vroeg donker is, lopen zodoende minder mensen hard in de openbare ruimte dan in de zomer. Het onprettige gevoel tijdens het hardlopen in het donker wordt ook veroorzaakt door het rondhangen van louche figuren. Een manier om daarmee om te gaan, is lid te worden van een loopvereniging. Een hardlooptroep biedt bescherming tegen ongewenste situaties, doordat het een deel van de ruimte, door de wederkerige relaties binnen de groep, in bezit neemt. Een hardlooptroep eigent een ruimte tijdelijk toe en maakt deze veiliger voor zichzelf (Lofland, 1973: 138).

Vrouwen geven aanmerkelijk vaker aan zich onveilig te voelen dan mannen. Ruim viermaal vaker vermijden ze bepaalde plaatsen (van der Voordt & van Wegen, 1991: 170). Ze lopen daarom sneller in een kleine of grote groep om zich te beschermen. Een andere tactiek van vrouwen is zich te gedragen als een *'sweet young thing'* (Lofland, 1973: 147). Ze omgeven zich met een schild dat wordt gevormd door zowel lichamelijke als emotionele beheersing. Op deze wijze trachten vrouwen ongewenste aandacht van onbekenden te vermijden.

In een gebied als het Kralingse Bos voelen ook mannen zich 's avonds slecht op hun gemak. Het ontbreken van verlichting en de aanwezigheid van een homo-ontmoetingsplaats zijn de oorzaak. Hardlopers kiezen 's avonds voor overzichtelijke en verlichte hardlooptroepen, zoals verlichte voet- en fietspaden langs doorgaande wegen. Een gevoel van kwetsbaarheid hangt dus samen met mogelijke risico's tot slachtofferschap, eventuele consequenties en de mate van hulpeloosheid. Deze verklaren de mate van angst voor criminaliteit (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 35). Voor vrouwen geldt dat door socialisatie en de aard van fysieke dreiging, sterkere gevoelens van angst te verklaren zijn ten opzichte van mannen (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 36).

Ten tweede houdt kwetsbaarheid angst voor blessures in die vooral voortkomen uit onbedoelde interacties. Bijvoorbeeld veroorzaakt door verminderd zicht op de weg of slechte zichtbaarheid van de hardloper.

Een bekende is vanachter aangereden en die moest verder in een rolstoel. Dat zit altijd in mijn gedachten.

Man, 75, Zuidwijk

Je moet voortdurend alert zijn op je omgeving. Fietsers, skaters; zeker skaters, die gaan behoorlijk hard en voor je het weet klappen ze bovenop je.

Man, 56, Oosterflank

Hardlopers zijn zich bewust van hun verminderde zicht 's avonds, maar ook van het verminderde zicht en de hogere snelheid van het overige verkeer. Hardlopers nemen vaak aanvullende maatregelen zoals het dragen van reflecterende hesje of banden met verlichting om goed zichtbaar te zijn voor andere verkeersdeelnemers en om aanvaringen te voorkomen. Hardlopers die geen extra reflecterende kleding aantrekken wijzen op de reflecterende strepen die standaard op de hardlopkleding zijn aangebracht. De aanvullende maatregelen zijn bedoeld als voorzorgmaatregelen om de hardloper te beschermen tegen verkeersonveiligheid, maar nemen gevoelens van onveiligheid niet weg.

Er zijn zo af en toe fietsers die mij geërgerd toeroepen dat ik op de stoep moet lopen of, nog erger, niet uitwijken en me raken. Dat vind ik onzin omdat er een zee aan ruimte is op het fietspad. Bij gevaarlijke situaties loop ik even op de stoep. Ik loop aan de linkerkant van het fietspad.

Vrouw, 53, Delfshaven

Op wegen waar geen voet- of fietspaden naast liggen, lopen hardlopers voor hun veiligheid aan de linkerzijde van de weg. Het voordeel is dat hardlopers het tegemoetkomend verkeer zien aankomen en daarop kunnen anticiperen, dit verhoogt de veiligheid. Overigens zijn niet alle hardlopers het hier mee eens en lopen ze afhankelijk van de (weg)situatie aan de veiligste kant van de weg. Verkeersonveiligheid is niet helemaal te ondervangen. Extra maatregelen helpen beperkt om de zichtbaarheid van hardlopers te vergroten. Een hardloper loopt dus niet stilletjes van het ene punt naar het ander punt, waarbij de verkeersveiligheid gedachteloos wordt ervaren. De hardloper is constant betrokken in het behouden van een positie die anticipeert op wat mogelijk kan gebeuren en initieert interactie met anderen in het verkeer om zijn eigen positie veilig te stellen (Goffman, 1971: 154).

Leefstijl

Hardlopers vinden het prettig om op vaste dagen en tijdstippen te trainen, maar juist de vrijheid om te lopen wanneer het uitkomt is een groot voordeel van hardlopen.

Mijn favoriete locatie is het Kralingse Bos, soms loop ik langs de Maas. Op zaterdag train ik met een groep in het Kralingse Bos. Ook loop ik vaak op zondagmorgen, omdat het dan lekker rustig is. Dinsdag loop ik sowieso, dat is mijn vrije dag en soms op vrijdag.

Vrouw, 50, Stadsdriehoek

Zondag is altijd wel een standaarddag en omdat ik nu twee keer per week train, probeer ik een beetje midden in de week te lopen, dus dat is de woensdag. Ik loop altijd hetzelfde rondje richting Delft.

Man, 32, Nieuwe Westen

Hardlopen is erg routinematig. De meeste hardlopers hebben vaste hardlooproutes of hardlooplocaties waar ze trainen. De motivaties om hard te lopen zijn vaak gezondheid, afvallen, fitheid en ontstressen. Hardlopen voelt een beetje plichtmatig, maar geeft achteraf een voldaan gevoel. Het is een prima manier om in vorm te komen of te blijven. Lekker kunnen blijven eten en drinken, worden als reden genoemd om hard te lopen. Hardlopers lopen vooral in bekende gebieden. In de avond proberen hardlopers geen nieuwe hardlooproutes uit. De kennis van de omgeving ontbreekt en het tijdstip nodigt niet uit om hardlooplocaties te verkennen. De mate van routine en kwetsbaarheid door de gebieden waar een hardloper traint, bepalen de mate van blootstelling aan bedreigingen. Deze hebben invloed op de inschatting die een hardloper maakt van de eigen vatbaarheid met betrekking tot slachtofferschap. Op deze manier worden gevoelens van onveiligheid beïnvloedt. (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 36)

Slachtofferervaringen

De keuze wanneer en waar hard te lopen, wordt beïnvloed door de hierboven beschreven factoren. Eerder opgedane (slachtoffer)ervaringen, kunnen afhankelijk van de aard meewegen in die keuze.

Iemand heeft geprobeerd mij te beroven in mijn wijk. Dat is niet gelukt, maar dat zijn toch dingen die gaan mee tellen.

Je ziet aan zo'n groep of ze uit zijn op een confrontatie of niet. Dat ken ik uit mijn verleden.

Man, 25, Tussendijken

Ach, hangjongeren, meestal doen ze niets. Het zijn meer de opmerkingen die ik vervelend vind. Ik schenk er geen aandacht aan.

Vrouw, 41, Vreewijk

Vooraf eerdere negatieve of angstwekkende ervaringen in een bepaalde situatie of op een bepaalde plaats leiden er toe dat mensen die situatie of plaats gaan associëren met gevaar en bedreiging. Hardlopers zijn flexibel en kunnen hun hardlooproute aanpassen, zodat ze daar lopen waar ze zich prettig voelen. Zodoende kunnen hardlopers gemakkelijk plaatsen met een negatieve lading vermijden.

De meest toegepaste tactiek om ongewenste aandacht te vermijden is vooral geen aandacht schenken of oogcontact maken met ongewenste figuren (Lofland, 1973: 154). Ook het veinzen van onoplettendheid is een veel genoemde strategie (Goffman, 1971: 126). Het

oversteken en aan de andere kant van de straat lopen of een houding aannemen om jezelf te beschermen zijn andere mogelijkheden.

5.2.3 Conclusie

Zowel hardlopers als hardloopsters houden tijdens het hardlopen rekening met veiligheid. In de winter wordt door beide seksen minder hardgelopen, doordat men zich vaker onveilig voelt in het donker. Een beweegreden van hardlopers om zich aan te sluiten bij loopverenigingen is hun individuele veiligheid. Eerdere ervaringen en gevoelens van onveiligheid spelen een rol in de hardlooproutes die ze kiezen. Dit geldt sterker voor vrouwen dan voor mannen. Vrouwen zijn bang voor (seksueel) geweld en anticiperen hierop door dichtbij huis te lopen, in gebieden die voor hun gevoel veilig zijn of door niet alleen te gaan hardlopen. Hypothese één - *hardloopsters stellen hogere eisen aan de omgeving en de aan mensen die zich daarin begeven voor hun hardlooplocaties dan hardlopers* – wordt bevestigd.

5.3 Privatiseren van de openbare ruimte door hardlopers

Het toe-eigenen van de openbare ruimte door hardlopers lijkt moeilijk. De mogelijkheid om hard te lopen op elk gewenst tijdstip, de vrijheid en het aantal ongebonden hardlopers worden als argument aangevoerd om deze veronderstelling te onderbouwen. Hypothese twee – *hardlopers vormen een gemeenschap door het aangaan van verschillende tijdelijke verbanden tijdens het hardlopen* – beweert het tegenovergestelde.

Het concept gemeenschap neemt binnen de interactiemogelijkheden van hardlopers in de openbare ruimte een centrale plaats in. Volgens Duyvendak en Hurenkamp (2004: 220) kenmerken *lichte* gemeenschappen zich door dynamiek en flexibiliteit en door vrijwillige verbintenis, waarbij er op ieder moment de mogelijkheid is om de groep te verlaten. Blokland-Potters spreekt over gemeenschappen als ‘*imagined communities*’. “De term verwijst naar het denken en voelen van gemeenschappen, naar de ervaring van ‘wij horen bij elkaar, zij horen bij elkaar, en zij horen niet bij ons’, maar ook naar de externalisering daarvan in de handelingspraktijken.” (Blokland-Potters, 1998: 111). Het tempo van hardlopen en de kennis dat er geen claim vanuit andere hardlopers komt tijdens het hardlopen, maakt het eenvoudiger elkaar te begroeten. Dit duidt op het bestaan van een hardloopgemeenschap. De ervaring van gelijkgestemdheid en de verbeelding van hardlopen als gemeenschappelijk, stelt hardlopers in staat de collectiviteit van het hardlopen te zien als ‘*imagined communities*’. Dit komt tot stand door groepsidentificatie. Voor het creëren van een gemeenschap hebben hardlopers de openbare ruimte nodig. Daarbinnen kunnen zij zich identificeren met anderen en een scheiding maken tussen ‘wij’ hardlopers en ‘zij’ niet-hardlopers. Door tegenstellingen te creëren tussen ‘wij’ en ‘zij’ in de openbare ruimte, is het mogelijk een

hardloopgemeenschap te scheppen. Daarvoor worden de contacten tussen gebruikers van de openbare ruimte bekeken, de afstand die hardlopers innemen ten opzichte van elkaar en anderen en het verplaatsen in een (hardloop)groep.

5.3.1 Hardloopcontacten

Contact

Hardlopers maken vaak contact met andere lopers zo blijkt uit de citaten.

Het is gebruikelijk om even je hand op te steken of iets te zeggen. Ik doe dat altijd reactief.

Man, 32, Nieuwe Westen

Sommige kijken strak voor zich uit. Die zijn verder ook niet echt bezig met wat er om zich heen gebeurt. Die groet ik niet, maar als mensen een beetje om zich heen kijken dan groet ik ze wel.

Vrouw, 27, Provenierswijk

Ik groet altijd, dat vind ik wel mooi. Dat is iets met lopers onder mekaar. Je deelt iets gemeenschappelijks. Ik moest wel lachen, want ik kwam zaterdag tijdens mijn duurloop een Turkse hardloopster tegen met hoofddoekje en jurkje. Ik zeg: "Hallo" en die keek zo verbaasd van: "Hoi". Ik vind die mevrouw doet ook haar best ongeacht wie ze is.

Man, 46, Oude Noorden

Het is gepast als hardloper tegemoetkomende hardlopers te groeten. Dat kan op verschillende manieren, zoals: het maken van oogcontact, het opsteken van de hand, een kort knikje of een verbale groet. Hardlopen in een stad houdt in dat mensen sporten tussen een groot aantal onbekende mensen. Hierdoor ervaren hardlopers een grote mate van anonimiteit. Omgang met de stad vraagt de omgang met onbekende. Daarvoor zijn sociale vaardigheden nodig. Lofland (1973: x) stelt dat pure anonimiteit ondraagbaar is. Mensen kunnen in steden leven, omdat ze veel weten over de onbekenden om hun heen. Dit komt door de ordening van de stedelijke populatie. Voorkomen en locatie geven aanwijzingen over de identiteit van de ander. Ruimtelijke ordening is daarbij het belangrijkste. Hardlopers kennen elkaar categorisch. Dit houdt in dat de hardlopers elkaar in een categorie kunnen plaatsen door dezelfde activiteit. Ze zijn, wat Blokland-Potters (1998: 11) noemt, gelijkgestemd. Hardlopers vallen in dezelfde sociale klasse (zie hoofdstuk 4). Deze scheiding zet zich door in de ruimtelijke ordening. Dit maakt de ander gemakkelijker te plaatsen. De ruimtelijke ordening van de stad wordt volgens Lofland (1973: 74) in stand gehouden door de middenklasse, om zich te af te scheiden van de oprukkende 'dangerous classes'. Het controlemechanisme hiervan is vooral onder toezicht van diezelfde middenklasse. Deze scheiding maakt de ander dus gemakkelijker te plaatsen. De ruimtelijke ordening van de stad haalt zijn stabiliteit uit het feit dat het niet geheel

vrijwillig is, maar dwingend. Dwingend door gedeelde waarden, voorkeuren en gebruiken (Lofland, 1973: 177). Hardlopers verwachten dat contact verloopt via ‘de regels van het spel’. Dit maakt voorspelbaar hoe de interactie tussen hardlopers verloopt wanneer ze elkaar tegemoet komen. Het groeten, ondanks verschillende uitingsvormen, verloopt volgens een ‘*standard behavior sequence*’. Hardlopers kijken naar de tegemoetkomende hardloper, wisselen een herkenningssignaal uit, gevolgd door fatsoenlijke onoplettendheid (Goffman, 1971: 126). De hardlopers vervolgen hun weg.

Als onze groep traint groeten we andere lopers. We lijken wel motorrijders, die groeten elkaar ook.

Man, 66, Keizershof (trainer)

Je groet mekaar.

Hardlopen in een groep is een heel sociaal gebeuren. We praten over van alles: kinderen, werk, vrouw, seksualiteit, sport. Als je getraind bent, kun je gewoon praten.

Man, 56, Oosterflank

Anders dan de bovenstaande uitspraken doen vermoeden, groeten hardloopgroepen andere hardlopers minder snel dan individuen. Tijdens participatie bleek dat groepen eerder onderling communiceren en daardoor minder op andere tegemoetkomende hardlopers letten. Ze verdelen hun aandacht, waarbij ze letten op hun eigen veiligheid en de hardlopers waarmee ze lopen. Zodra de groep stilstaat en oefeningen uitvoert, vinden allerlei interacties plaats met passanten. Individuen, groepen hardlopers en/of wandelaars worden vaak aangesproken en begroet. Dat varieert van klappen of opmerkingen, tot een kort gesprek. Zodra de loopgroep in beweging komt, verandert dat. Onderling vinden verschillende interacties plaats, maar naar mensen buiten de hardloopgroep in mindere mate. Soms vallen dingen voor die reacties van de groep of anderen oproepen. Tijdens een testloop was ik daar getuige van toen een niet-westerse man onze hardloopgroep volgde. Dit was de eerste gelegenheid dat de loopgroep een langere hardlooproute nam. Een aantal hardloopsters liep op het tandvlees om aansluiting te houden met de groep. De man cirkelde al enige tijd op korte afstand rond de groep. Eén van de hardloopsters werd het te gortig en schold de man uit en maakte verbaal kenbaar dat zijn aandacht en achtervolging niet gewenst was. Hij glimlachte wat en haakte af. De reactie van de man is een manier om te verbergen dat wat hij doet ongewenst gedrag is. Deze ‘*overplay gloss*’ in de bewoording van Goffman (1971: 130), is een reactie om aan te geven dat niets noemenswaardig is gebeurd in de optiek van de man. Het is dus een herstelhandeling voor het versterken van het zelf. De hardloopster kon vanuit de bescherming van de groep de man wegsturen. Binnen een groep wordt middels wederkerigheid elkaars bescherming en zelfversterking gegarandeerd. De groep verschaft al de geruststelling en ondersteuning die nodig is (Lofland, 1973: 138). Daarvoor is het wel nodig dat je investeert in die groep. Dat maakt het minder aantrekkelijk om je naar buiten te richten. Je verplaatsen in een groep is de manier om ruimte te privatiseren.

Als man ben je tijdens het inhalen dan zo flauw om iets te zeggen tegen een vrouw. Zo van: "Gaat het?" Weet je wel? Dat is een soort sjansen, een soort lollig zijn.

Man, 56, Oosterflank

Als ik andere lopers inhaal en ik zie iets aan hun loopstijl dan spreek ik ze gewoon aan om ze te helpen. Als we ongeveer hetzelfde tempo lopen dan loop ik ook wel eens met ze op.

Man, 66, Keizershof

Als je anderen inhaalt, praat je niet met ze. Dat doe je gewoon niet.

Man, 25, Tussendijken

Bij het inhalen van een hardloper wordt minder gegroet. Het gebeurt wel. Sommige spreken heel even, maar dat is vooral wanneer de onderlinge snelheid niet teveel verschilt. In een uitzonderlijk geval lopen onbekende hardlopers met elkaar op. Andere hardlopers laten in hun houding blijken dat ze niet wensen te worden aangesproken. Een eenling kan het karakter van de openbare ruimte niet veranderen. Wel kan een eenling het karakter van een sociale psychologische relatie met de ruimte veranderen door middel van ‘*body management*’ (Lofland, 1973: 140). Lichaamstaal is de meeste gebruikte manier voor het privatiseren van publieke ruimte. Hardlopers kunnen bijvoorbeeld door het neutraliseren van de uitdrukking op het gezicht, het voorkomen van botsingen, minimaliseren van oogcontact en terughoudendheid, non-verbaal een ‘*symbolic shield of privacy*’ communiceren. Hiermee zenden hardlopers een signaal van ontoegankelijkheid naar anderen. Een extremer voorbeeld is het gebruik van een mp3-speler of iPod.

Met een mp3-speler sluit je je af van de rest, zodat je minder input hebt.

Man, 25, Tussendijken

Hardlopers met muziek groeten naar eigen zeggen net zo vaak als hardlopers zonder muziek. Echter blijken in de praktijk, hardlopers met muziek beduidend minder vaak te groeten. Hardlopers gebruiken muziek tegen verveling of om zich af te sluiten. Veel oudere hardlopers zijn geen voorstander van het gebruik van een iPod tijdens het hardlopen. Het vervagen van achtergrondgeluiden in relatie tot individuele veiligheid is daarbij het meest genoemde argument. Het is wel de manier om ruimte te privatiseren en je af te sluiten. Zo wordt de sociale hardloper een asociale hardloper die afstand neemt. Echter zijn de regels van het sociale verkeer zo’n deel van ons dat, zodra de situatie zich voordoet, we automatisch terugschakelen naar ‘de norm’.

Het contact tussen hardlopers is plaatsafhankelijk. Op plaatsen die populair zijn bij hardlopers treedt een punt van “groetverzadiging” op. Het Kralingse Bos is hier een voorbeeld van.

Ik vond het eerst heel raar dat hardlopers elkaar daar niet groeten, maar als je daar aan begint groet je nog vaker als de paus.

Vrouw, 36, Crooswijk

In het Kralingse Bos loopt een groot aantal hardlopers. Met de ingang van de zomertijd is het aantal hardlopers beduidend toegenomen. Zo sterk dat er een overkill aan hardlopers is. Afhankelijk van de populariteit van de hardlooppaden die een hardloper neemt, is het contact meer of minder. Dit hangt duidelijk samen met de hoeveelheid hardlopers op het betreffende pad. De beleving van mensen dat zij bij elkaar horen kan gevoelens van betrokkenheid opwekken die leiden tot familiariteit in de publieke ruimte. De familiariteit stelt ons in staat anderen te herkennen en sociaal te plaatsen. Contact draagt bij aan *'imaged communities'* onder de voorwaarde dat zij publieke familiariteit verschaffen. Publieke familiariteit betekent dus het hebben van enige kennis over anderen in een voor iedereen toegankelijke ruimte (Blokland-Potters, 1998: 198, 313). Voor hardlopers geldt dat herkenning, weten dat er geen gevaar uit gaat van het leggen van contact met de ander en een gedeelde passie leiden tot herkenning. Het uitwisselen van begroetingen is respect tonen voor wat de ander doet en het afgeven van een signaal van herkenning. Familiariteit leidt tot zowel binding als scheiding. Binding door herkenning en onderscheiding door de ander die niet op dezelfde wijze gebruik maakt van de openbare ruimte. Deze laatste kan middels interactie mogelijk een claim leggen op de hardloper, omdat op voorhand niet duidelijk is conform welke standaard iemand zich gaat gedragen.

In het Kralingse Bos is de 'wij' hardlooptroep zo groot, dat die niet vraagt om een continue identificatie met andere hardlopers. Hier nemen ze weer de houding aan die door Simmel is beschreven als blasé. De hardloper verwordt, afhankelijk van genoemde factoren, een asociaal individu die de indrukken van de omgeving en de overprikkeling van de zintuigen verwerkt door een blasé houding aan te nemen. In het Kralingse Bos heeft duidelijk het aantal medegebruikers van de openbare ruimte invloed op de houding die hardlopers ten opzichte van anderen aannemen.

Afstand tussen mensen

Het is de stad waar ik de hele dag al in vertoef. Als ik loop is het ook een stukje ontspanning. Ik ga niet langs die winkels rennen daar voel ik helemaal niets voor.

Vrouw, 50, Stadsdriehoek

Als je over de Coolsingel loopt met een rood hoofd, dan let je op het publiek, omdat jij daar aan het zwoegen bent. Ik weet dat sommige mensen dat niet doen, omdat ze niet teveel in het publieke zo rond willen lopen. Ze nemen liever een wat rustigere route.

Vrouw, 27, Provenierswijk

Hardlopers houden over het algemeen rekening met het aantal gebruikers van de openbare ruimte. Plaatsen, zoals: winkelgebieden, uitgaansgebieden met terrassen, markten of andere plaatsen met veel voetgangers mijden ze. Een gebied als de Lijnbaan is geen gebied voor hardlopers, daar zijn te veel mensen. In de avond als er geen winkelend publiek is, zou dit wel een gebied kunnen zijn waar mensen hardlopen, maar de meeste hardlopers vinden het geen uitgesproken aantrekkelijk gebied om naar toe te gaan. Hooguit een keer voor de fun.

Met name de hoeveelheid mensen en dus de afstand tot mensen maakt het voor hardlopers moeilijk om zich in gebieden met veel mensen te verplaatsen. Mensen maken door middel van allerlei gebaren de richting waarin ze bewegen duidelijk. Andere mensen pikken dit op en passen hun route aan om botsingen te voorkomen. Hierin zijn twee kritieke momenten te ontdekken. Ten eerste het vaststellen van het doel van de ander. Ten tweede het punt waarop beide partijen dit signaal hebben uitgewisseld en beide tevreden zijn over de uitvoering (Goffman, 1971: 13). De hogere snelheid van hardlopers en de focus om je snel te verplaatsen, maakt het lastig om genoemde signalen uit te wisselen. De hogere snelheid houdt in het vergroten en het sneller verplaatsen van de ovaalvormige ruimte die een persoon in de gaten houdt. De hogere snelheid leidt anders eerder tot botsingen bij een te late reactie. Om te kunnen deelnemen in de openbare ruimte is wederzijds vertrouwen nodig tussen vreemden. Bij grote aantallen mensen in de openbare ruimte, kruisen de ovaalvormige ruimte van mensen elkaar veelvuldig en is er letterlijk geen plaats voor hardlopers die meer ruimte nodig hebben en zich sneller verplaatsen. Dit wekt irritatie op voor beide partijen, omdat niet duidelijk is hoe de anders normatieve regels nu van toepassing zijn (Goffman, 1971: 9, 95). De dichtheid van het aantal medegebruikers en de moeilijke interactie maakt dat hardlopers deze gebieden vermijden.

Verplaatsen in een groep

Groepen hardlopers lopen graag op autoluwe plaatsen zoals het Kralingse Bos, omdat ze daar gemakkelijker in groepsverband kunnen lopen. Hardlopers die in een groep lopen, positioneren zich zo, dat ze zicht hebben op het deel van de weg voor hun. Twee hardlopers lopen meestal naast elkaar. Zodra ze achter elkaar lopen, door bijvoorbeeld de versmaling van

een pad, kruipt één van de hardlopers achter de ander. Daarbij zorgt de achterste hardloper dat deze zicht houdt op het pad. Ook in grotere groepen of tijdens hardloopevenementen is dit schuine patroon te zien. Het is hetzelfde verschoven patroon, zoals stoelen in een theater.

Plaatsen waar veel hardlopers samenkomen zijn hardloopevenementen. Evenementen geven hardlopers een doel om naar toe te trainen; het motiveert. Ze bouwen langzaam de lengte en intensiteit van de trainingen op om deel te nemen aan een hardloopevenement. Gezelligheid, sfeer, sportief bezig zijn, muziek en toeschouwers langs het parcours zijn aangenaam. Met zoveel mensen tegelijk hardlopen enthousiasmeert. Tijdens de loop is het leuk om je aan andere hardlopers op te trekken. De uitdaging is groter dan wanneer je zelf aan het trainen bent. De meest genoemde reden van vrouwen om mee te doen, is plezier. Mannen noemen vaker het meten met andere en het neerzetten van een goede tijd.

Mijn zus is overleden aan borstkanker. Nu ik zelf die leeftijd heb bereikt en kampte met overgewicht, realiseerde ik me dat ik niet op de goede weg zat. Ik ben gestart met hardlopen. Meedoen aan de Ladiesrun met mijn nichtjes is een eerbetoon aan haar.

Vrouw, 50, Stadsdriehoek

Hardloopevenementen ondersteunen steeds vaker een goed doel. Voor een enkeling is dit de reden om aan een bepaald evenement mee te doen. Voor anderen is het meer een leuke bijkomstigheid, maar geen reden om meer of minder mee te doen aan hardloopevenementen. Ze vinden het positief om op deze manier een bijdrage te leveren, maar niet meer dan dat. Veel grote hardloopevenementen worden georganiseerd in de binnenstad en starten op de Coolsingel of de Erasmusbrug. De Erasmusbrug fungeert daarbij als beeldmerk van Rotterdam. Voor de komst van evenement, zoals de Fortis marathon of de Adidas Ladiesrun, trainen veel deelnemende hardlopers delen van het parcours. Het verkennen van het parcours tijdens trainingen zorgt dat hardlopers in het centrum hardlopen. Daarbij trainen ze soms specifiek op het lopen van bepaalde delen zoals de Erasmus- en de Willemsbrug.

Juist trainingen op deze locatie maakt het interessant om in een groep te sporten. De groep beschermt tegen de indrukken en mede(weg)gebruikers van de stad. Het hardlopen vindt plaats buiten de gefixeerde plaatsen. Als je het onbekende wilt vermijden vormt dit een probleem. Cru gesteld dient de hardlooptroep als bescherming om ongestoord te kunnen trainen. De andere hardlopers zijn onderdeel van het middel om dat doel te bereiken, en in principe niet meer dan dat (Blokland-Potters, 1998: 148). Je kunt je dan van locatie naar locatie verplaatsen, waarbij de groep functioneert als mobiel ‘home territory’. Van elke publieke ruimte kunnen hardlooptroepen, als de groep groot genoeg is, een soort van privéruimte maken. Hoe groter de groep, hoe meer bescherming er is voor iedere individuele hardloper. Je voortbewegen in groepen is een methode om de stad te omzeilen. Dit is vooral mogelijk, zo zagen we eerder, omdat de groep uit mensen bestaat die elkaar kennen en zich identificeren met elkaar. Dit leidt tot wederkerigheid en elkaars bescherming (Lofland, 1973: 138).

5.3.2 Gemeenschappen

Hardlopers leiden sterk vergelijkbare levens in allerlei opzichten. Hoewel de meeste hardlopers elkaar niet persoonlijk kennen, leidt beoefening van hardlopen tot een groep mensen met een gedeelde passie en tot onderlinge contacten tijdens het beoefenen van de sport. Daarin bezitten hardlopers veel gemeenschappelijke overeenkomsten. De massaliteit van het hardlopen en het gelijke gedrag van hardlopers lijkt op wat Duyvendak en Hurenkamp (2004: 10): “modern kuddegedrag” noemen. Echter wordt het keuzegedrag van mensen nog steeds gestuurd door de groepen waar ze lid van zijn. Mensen willen graag bij een groep horen. Deze groepen zijn niet meer ingericht volgens de zware sociale banden die vroeger golden, maar zijn vervangen door meer tijdelijke en inwisselbare verbanden (Duyvendak & Hurenkamp, 2004; Blokland-Potters, 1998). De toegenomen populariteit van deze gemeenschappen is terug te vinden bij hardlopers. Het groeten van hardlopers tijdens de beoefening van hun hobby duidt op een verwantschap en een tijdelijke band tussen hardlopers. Ook de massale deelname aan hardloopevenementen en allerlei activiteiten daar omheen wijst op affiniteit. Hypothese twee – *hardlopers vormen een gemeenschap door het aangaan van verschillende tijdelijke verbanden tijdens het hardlopen* – wordt bevestigd.

5.4 (Sub)groepen Hardlopers

Delnoij splitste hardlopers eerder in drie categorieën: atleten, prestatielopers en fitlopers. Deze scheiding is gemaakt op basis van de verschillende doelen en trainingsarbeid van hardlopers. Hardlopers worden ook beïnvloed door allerlei groepen waar ze lid van zijn. De derde hypothese - *binnen de groep prestatie- en fitlopers zijn subgroepen hardlopers te herkennen* – is bedoeld om na te gaan in hoeverre hardlopers hun gedrag uit andere (lichte) gemeenschappen projecteren op het hardlopen. Waar vroeger instituties zoals de kerk en het gezin sturend waren, zijn die verbanden nu veelal lossier geworden. Dit heeft er toe geleid dat mensen lid kunnen zijn van meerdere lichtere gemeenschappen (Duyvendak & Hurenkamp, 2004: 219). Deze nieuwe netwerken maken het mogelijk dat hardlopers zich kunnen verbinden met meer netwerken tegelijkertijd (binnen en buiten het hardlopen). Om voort te bouwen op de classificatie van Delnoij wordt eerst gekeken naar mogelijke subgroepen op basis van hardloopprestaties. Vervolgens wordt bekeken of het mogelijk is voor hardlopers om zich te onderscheiden op basis van uiterlijke presentatie.

5.4.1 Hardloopgroepen naar prestatie

Een manier om je als hardloper af te scheiden van de rest is op basis van prestatie. Een eerste subgroep is fervente marathonlopers. Zij concentreren zich vooral op het lopen van hele marathons. Deze hardlopers scheiden zich af door de hoeveelheid trainingskilometers die ze maken. In gespreken tussen hardlopers is vooral de loopgeschiedenis het belangrijkste punt van aandacht. De eindtijd, het aantal en welke marathons zijn gelopen, worden uitgebreid besproken. Het summum onder deze hardlopers is het lopen van de marathon der marathons, die van New York, gevolgd door de marathon van Londen en Berlijn. Het grootste marathonevenement voor deze hardlopers in Nederland is de marathon van Rotterdam. Deze groep hardlopers kijkt neer op hardlopers die voor de lol een rondje lopen en zien in deze hardlopers geen echte loopsporters. Het trainen voor een marathon kost veel tijd, maar in principe kan iedereen lid worden van deze groep, mits genoeg trainingskilometers worden gemaakt en tijd wordt geïnvesteerd in het lopen van binnenlandse en buitenlandse marathons.

Door hardlopen leer je elkaar anders kennen dan alleen business gerelateerd. Het leidt tot een ander soort band. Het gaat in onze groep om het neerzetten van een serieuze prestatie. Het niveau is hoog.

Vrouw, 33, Kop van Zuid (RRA)

Een exclusieve groep die met de marathonlopers samenvalt zijn de Rotterdam Running Ambassadors (2009). Deze loopgroep bestaat uit circa honderd leden. De leden zijn topmensen uit het Rotterdamse bedrijfsleven en de overheid. Ieder jaar loopt een deel van de leden de marathon van Rotterdam. Één keer per jaar nemen ze deel aan een marathon buiten Rotterdam met als doel het bedrijfsleven van Rotterdam te promoten. Op de betreffende marathon wordt met lokale overheden gesproken over mogelijke samenwerking en uitwisseling op het gebied van het bedrijfsleven en de overheid. De groep is bedoeld om te netwerken en onderling zaken te doen. Lid worden kan alleen op uitnodiging van een lid van de loopgroep. Deze groep traint twee keer per week gezamenlijk in het Kralingse Bos of het lage Bergse Bos. Zij onderscheiden zich door tijdens trainingen en op marathons in hun clubkleding te lopen. Doordat het hardlopen zoveel tijd in beslag neemt, is dit voor hun een goede manier om informatie uit te wisselen.

Een tweede prestatiegerichte loopgroep zijn de hardlopers die vanuit het bedrijfsleven meedoen aan business runs. Al enige jaren doen grote bedrijven zoals TNT, ABN AMRO, SDU aan grote hardloopevenementen mee. Deze bedrijven organiseren trainingen en verzorgen trainingsschema's voor hun werknemers. Vanuit het bedrijf worden medewerkers gestimuleerd om na werktijd gezamenlijk te trainen en mee te doen aan de business runs. Middels sponsoring worden allerlei hardloopactiviteiten georganiseerd. In sommige gevallen worden relaties van buiten het bedrijf op uitnodiging toegevoegd aan de teams. Deze busnessteams zijn tijdelijke groepen die trainen naar evenementen en op deze manier onderling verbonden zijn.

Ik loop in het weekend in een groep om sociale contacten op te doen. Doordeweeks train ik alleen.

Vrouw, 37, Oud Charlois

Een derde subgroep zijn de “ongebonden-gebonden” hardlopers. Veel hardlopers willen geen lidmaatschap bij een hardloopvereniging, waarbij twee tot drie keer per week gezamenlijk wordt getraind. Een goed alternatief is het volgen van een loopcursus, waarbij hardlopers doordeweeks zelf trainen en in het weekend met een groep. Het doel van deze hardloopcursussen verschilt van opstartcursus om te starten met hardlopen tot het trainen naar een loop van 5, 10 kilometer of een halve marathon. Deze hardloopcursussen zijn populair bij beginnende hardlopers, maar ook bij gevorderden die in een eerder stadium niet in verenigingsverband hebben gelopen. Deze hardloopcursussen, die drie maanden duren en daarna weer opnieuw starten met nieuwe doelen, passen goed bij de ontwikkeling van de geschetste netwerken. Lid worden is tijdelijk en wanneer het bevalt kan met (een deel van) de groep verder worden getraind naar een volgend hardloopevenement. De populariteit en bekendheid is te danken aan de media. NET 5 heeft bijvoorbeeld vanaf begin maart 2009 het programma ‘Runnerslife’ uitgezonden. In acht afleveringen zijn zestien hardlopers gevolgd die voor verschillende afstanden trainden. In dezelfde periode zijn de verschillende loopcursussen gestart waarin, tijdens het programma, veel reclame voor werd gemaakt.

Het blijkt dat mensen nog steeds tot groepen willen behoren. Anders ontstaan er geen hardloopgroepen die gerelateerd zijn aan de hardloopprestatie, zoals: vanuit het bedrijfsleven of groepen die inspelen op de mogelijkheid om één keer per week gezamenlijk te trainen. Dit zijn niet meer het type groepen die beklemmend zijn door de zware sociale verbanden. Tijdelijke en inwisselbare verbanden zijn in populariteit toegenomen ((Duyvendak & Hurenkamp, 2004: 16).

5.4.2 Hardloopgroepen naar uiterlijke presentatie

Hardlopers sporten functioneel, dus om lekker te bewegen naar buiten te gaan en hun conditie te verbeteren. Om dit te doen dragen hardlopers bepaalde outfits. Opvallend zijn de grote verschillen in de kledingstijl van hardlopers. Veel beginners starten in een trainerspak en een paar schoenen, maar schakelen toch vrij snel over naar speciale hardloopkleding. De eerste investering is meestal in een goed paar hardloopschoenen. Vervolgens wordt warmte- en

Als hardlopers in dure hardloopkleding lopen met de nieuwste Nike gadgets voor je muziek, dan loop je blijkbaar vaker. Dat schaf je niet aan als je 1 keer per half jaar loopt. Het is ook wel een beetje schijn hoor.

Vrouw, 20, Oud Charlois

vochtregulerende hardloopkleding aangeschaft. Ook hardloopkleding is aan mode onderhevig. Binnen hardloopkleding zijn verschillende stijlen te zien. Waar de kleding eerst vooral een strakke en snelle wedstrijdstraling had, maakt die nu plaats voor meer losvallende recreatieve modellen. De shirts zijn in verschillende kleuren te verkrijgen, de broeken vooral in het zwart. Een nieuwe hardlooptrend voor vrouwen is het hardlooprokje. Naast kleding zijn er allerlei aanvullende accessoires, zoals naadloze loopsokken, running shoe wallet, hartslagmeters, bidons in een riem, iPod, running cap, zonnebril, reflecterende armbanden en hesjes, enzovoort. Keus genoeg om een outfit te pimpen.

Ik loop in Nike, dat merk past bij mij. Dat staat voor mij voor identiteit, motiveren en stimuleren.

Vrouw, 33, Kop van Zuid

Met het mooie weer is het aantal hardlopers flink gestegen. Vooral op populaire hardlooproutes zoals door het Kralingse Bos en langs de bruggen (zie bijlage 2). Een deel van deze hardlopers flaneert het hardlooprondje. Zien en gezien worden, lijkt het motto. Zo zie je vrouwen die met de juiste styling en make-up hardlopen en mannen in modieuze kleding met de laatste gadgets op hardloopgebied. Is het wat saaie hardlopen een cultsport aan het worden? Meet jezelf de juiste kleding aan om vanaf de terrassen gespo(r)t te worden. Het is wachten op de eerst volgende soap waarin een “moderne It girl” om in vorm te blijven regelmatig haar hardloopschoenen aantrekt en uiteraard de meest knappe mannen aan de haak slaat. Dit type hardloper maakt een klein onderdeel uit van de totale populatie hardlopers. Het basisdoel blijft hardlopen, waarbij het gevoel van gezond bezig zijn, de basis vormt. De uitstraling en authenticiteit van deze hardlopers lijkt eerder een lifestyle-achtige glossy achtergrond te verwoorden dan hardlopen om je onvervalst in het zweet te werken. Aan de andere kant van het spectrum zijn er de hardlopers die in strakke hardloopkleding stug voor zich uitkijkend hun kilometers draven. Zij zijn compleet gefocust op de hardlooproute en hun hardloophorloges waar ze snelheid, hartslag en afstand kunnen aflezen. Niets verstoort hun training.

Hardloopkleding drukt uit wie je bent en tot welke groep je behoort. Merken houden rekening met de verschillende stijlen van hardlopers. Sommigen zijn meer gericht op professionaliteit, andere richten zich op de hedendaagse man en vrouw. Sportief, maar zeker ook iemand die er te allen tijde goed uit wil zien. Voor elk type hardloper hangt er kleding in de schappen, waarmee aan de persoonlijke stijl invulling wordt gegeven. Hardloopkleding is dus aan mode onderhevig en de uitkomst van groepsgedrag. Een bepaalde kleedstijl ontwikkelt zich in publieke en semipublieke sfeer (Duyvendak & Hurenkamp, 2004: 132-133). Het je hier mee identificeren of niet, zegt iets over de groep waarbij je wilt horen.

5.4.3 Sub -hardloopgroepen

Een aantal subgroepen zijn besproken. Hardloopclubjes vanuit bijvoorbeeld: sportscholen, (oud)studentenverenigingen, arbodiensten of andere verbanden zijn niet uitgewerkt. De genoemde subgroepen geven een idee van aan hardlopers gerelateerde andere gemeenschappen en het doortrekken van de invloed van die groepen binnen de hardloopgemeenschap. Waarbij in- en uitsluitingmechanisme, de mate van tijdelijke en inwisselbare verbanden per hardloopgroep verschillen. Een verdieping van dit onderwerp zou interessant zijn voor een vervolgstudie. Hierbij zou er meer gezegd kunnen worden over het doortrekken van de persoonlijke voorkeuren binnen een groepen hardlopers. Het gaat te ver om dat hier verder uit te diepen. Desondanks zijn er genoeg aanwijzingen om hypothese drie - *binnen de groep prestatie- en fitlopers zijn subgroepen hardlopers te herkennen* – te bevestigen.

H6 Samenvatting en bevindingen

Dit onderzoek is bedoeld om antwoord te geven op de probleemstelling: “*Welke rol speelt de inrichting van de openbare ruimte voor hardlopers bij de keuze voor een hardlooplocaties, en welk gedrag van medegebruikers van de ruimte beïnvloeden hardlopers in Rotterdam?*”. De aanleiding was het grote aantal hardlopers in Rotterdam die de openbare ruimte gebruiken als sportaccommodatie. De kern van mijn onderzoeksvragen is de hardlooplocaties van hardlopers in Rotterdam te onderzoeken en op basis van de uitkomsten te kunnen verklaren waarom hardlooplocaties op bepaalde plaatsen in de stad liggen. In het eerste deel is literatuuronderzoek uitgevoerd. Ik heb op basis van het literatuuronderzoek de openbare ruimte verdeeld in ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken. Daarnaast is de invloed van veiligheid bekeken om tot beantwoording van de probleemstelling te komen. In het tweede deel zijn eerst de hardlooproutes van hardlopers bepaald. Daarna zijn de factoren die een rol spelen bij de ligging van hardlooplocaties geanalyseerd vanuit ruimtelijk-fysieke en sociaal-culturele kenmerken en is de invloed van veiligheid op beide kenmerken bekeken.

Hardlooplocaties

Voor de eerste onderzoeksvraag - *waar lopen hardlopers in Rotterdam?* – heb ik de hardlooplocaties van hardlopers in Rotterdam in kaart gebracht en vereenvoudigd tot populaire hardlooplocaties, zoals afgebeeld in figuur 4.1. Populaire hardlooproutes in Rotterdam liggen ten eerste in de stadsparken: het Kralingse Bos, het Zuiderpark en het Vroesenpark met daarop aansluitend park Zestienhoven. Ten tweede worden langs de Maas in het centrum van Rotterdam verschillende hardloopronden gelopen. Het gaat dan om combinaties van de Erasmusbrug, Willemsbrug en Van Brienoordbrug, waarbij hardlopers langs de Maas lopen. Aan de randen van Rotterdam wordt in verschillende recreatiegebieden gelopen, zoals het Bergse Bos, de Zevenhuizerplas, de Bergse Achter- en Voorplas en langs de Rotte en de Oude Maas. Opvallend is het grote aantal hardlooplocaties in ‘Noord’ en het beperkte aantal in ‘Zuid’. Daarnaast liggen de meeste populaire hardlooplocaties in gebieden die samenvallen met groenvoorzieningen, zoals stadsparken of recreatiegebieden. Een uitzondering hierop zijn de ronden over de bruggen, die lopen langs het water en hebben op die wijze meerwaarde voor hardlopers.

In ‘Noord’ is een tweedeling te maken naar hardlopers binnen en buiten de ring. Hardlopers binnen de ring lopen vooral in stadsparken zoals het Kralingse Bos en het Vroesenpark. Ook kleine of grote ronden over één van de bruggen (Erasmus-, Willems- of Van Brienoordbrug) zijn populaire hardlooproutes voor hardlopers binnen de ring. Hardlopers van buiten de ring op ‘Noord’ nemen in hun route delen op van recreatiegebieden aldaar. Op ‘Zuid’ zijn de ronden langs de bruggen ook erg populair, daarna volgt het Zuiderpark. Op basis van het aantal hardlooproutes en de hoeveelheid hardlopers komt een duidelijke tweedeling naar voren tussen hardlopen op ‘Noord’ en op ‘Zuid’.

Ruimtelijk-fysieke kenmerken

De tweede onderzoeksvraag - *Welke ruimtelijk-fysieke kenmerken van de gebouwde omgeving spelen een rol bij de keuze van hardlooproutes?* – onderzoekt de uiterlijke kenmerken en/of vorm die invloed heeft op de locatie van hardlooproutes. De populaire hardlooplocaties zijn bekeken op overeenkomstige factoren. Daarbij is in het literatuuronderzoek een splitsing aangebracht naar de mentale kaart die hardlopers hebben van de stad en de verdedigbare ruimte.

De mentale kaart van Rotterdam is van invloed op de hardlooproutes en –locaties van hardlopers. Hardlopers lopen langs wegen en in gebieden waar ze bekend zijn. Hardlopers gebruiken hun kennis van de stad om te bepalen in welke mate een weg meer of minder aantrekkelijk is om hard te lopen. Korte, nauwe en drukke straten en kruisingen vinden hardlopers onprettig. De voorkeur hebben lange, ononderbroken wegen met een vlakke ondergrond langs water of groen. Zodoende komen hardlopers beter in hun ritme. De voorkeur van hardlopers gaat naar het lopen van een rond. Hardlooproutes worden zo ingedeeld dat de mooiste stukken tot het laatst worden bewaard.

De doorgaande wegen die hardlopers dagelijks gebruiken zijn onderdeel van de hardlooproute om zo snel mogelijk op aantrekkelijke hardlooplocaties te komen. De hardlooproutes van hardlopers in Rotterdam starten vaak vanaf het woonadres. De routes gaan snel naar doorgaande routes om op plaatsen hard te lopen die afwisselend, groen en autoluw zijn. De doorgaande routes vallen samen met de wegen die districten van elkaar scheiden. Randen zijn heel bepalend in hardlooproutes. Dat is vooral te zien in de populaire hardlooplocaties langs de bruggen, het Kralingse Bos, het Zuiderpark, de Zevenhuizerplas en langs de Rotte. Hier wordt hardgelopen langs het water of de bosranden. Oriëntatiepunten langs de hardlooproutes zijn vooral bruggen, molens, kruisingen, maar ook flats en laagbouw. Wanneer langs bebouwing wordt gelopen is de stijl en het gebruik van belang. Overigens worden flats slechter gewaardeerd ten opzichte van karakteristieke gebouwen. Oriëntatiepunten zijn punten die opvallen en waar hardlopers hun hardlooproutes aan ophangen. Bekende oriëntatiepunten zijn: de Erasmusbrug, de Willemsbrug en de Van Brienoordbrug. Andere minder bekende oriëntatiepunten zijn bijvoorbeeld de molens in het Kralingse Bos of langs de Rotte en de Irenebrug.

De verdedigbare ruimte van hardlopers komt vooral tot uiting in de plaatsen waar hardlopers gaan lopen. Het blijkt dat de openbare ruimten die fungeren als hardloopgebied vooral worden gebruikt door mensen uit dezelfde sociale groep (inkomen, opleiding en etniciteit) waar hardlopers onderdeel van zijn. Om het belang van de mentale kaart en de verdedigbare ruimte te bepalen is eerst gekeken naar de ligging van groenvoorzieningen en het gebruik daarvan door hardlopers. Het blijkt dat hardlopers gebruik maken van de groenvoorzieningen die het dichtst bij hen in de buurt liggen. Het publiek dat gebruik maakt van de groenvoorzieningen is lid van dezelfde sociale klasse. Voor de keuze van de ligging van hardlooproutes spelen kennis van het gebied en de mogelijkheden om groen en water

langs de route op te nemen een grote rol. Daarnaast houden hardlopers rekening met de mogelijkheid om afgescheiden van het overige verkeer middels fietspaden of wandelpaden te kunnen hardlopen.

Omgevingsdeterminanten, zoals: de aanwezigheid van ‘sociale ogen’, betrokkenheid, zichtbaarheid, attractiviteit van de omgeving en toegankelijkheid, zijn van groot belang voor het de afweging om plaatsen op te nemen in de hardlooperoute. De omgevingsdeterminanten relateren sterk met de inrichting van de openbare ruimte en veiligheidsaspecten. De inrichting en functie kunnen het gevoel van veiligheid vergroten of verkleinen. Onbekendheid, de sociale samenstelling, sociale cohesie, overlast, verloedering en criminaliteit zijn factoren die worden afgewogen alvorens een ruimte wordt gebruikt als hardloopergebied. De persoonlijke kenmerken en (slachtoffer)ervaringen hebben invloed op het gevoel van veiligheid.

Sociaal-culturele kenmerken

De derde onderzoeksvraag - *Welke strategieën passen hardlopers toe om ontspannen hard te lopen in de openbare ruimte?* – onderzoekt het gebruik van de openbare ruimte in relatie tot andere gebruikers. De sociaal-culturele kenmerken zijn verdeeld in persoonsfactoren en het privatiseren van de openbare ruimte.

De persoonsfactoren van de gemiddelde hardlooper zijn te beschrijven als een bovengemiddeld inkomen, een hogere opleiding en een autochtone afkomst. De persoonsfactoren inkomen, opleiding en etniciteit en de ligging van populaire hardlooperlocaties zijn tegen elkaar afgezet, zoals dat ook met ruimtelijk-fysieke kenmerken is gedaan. Wanneer deze gegevens worden gecombineerd (figuur 4.12), verklaart inkomen een groot deel van de overlap tussen de populaire hardlooperlocaties en waar hardlopers wonen. Op plaatsen waar dit minder is, zoals in wijken in Kralingen, verklaart het hoge aantal studenten en hun opleidingsniveau de populariteit van hardlooperlocaties. Op de Kop van Zuid wonen mensen met een hoger inkomen. Vanuit inkomen is de route over de bruggen goed te verklaren.

Privatiseren van de openbare ruimte is een strategie om de openbare ruimte te controleren en je er makkelijker door te bewegen. Dit kan door contact te maken met andere hardlopers en gebruikers van de openbare ruimte, hard te lopen in een groep, afstand te houden tot medegebruikers van de openbare ruimte en door rekening te houden met het tijdstip van hardlopen. Om dit te toetsen zijn drie hypothesen opgesteld met het doel de achterliggende mechanisme van individuele veiligheid en het privatiseren van de openbare ruimte in beeld te brengen voor hardlopers.

Veiligheid maakt plaatsen en tijdstippen meer en minder aantrekkelijk om hard te lopen. De meeste hardlopers vinden het onaantrekkelijker om hard te lopen in het donker. Een populaire plaats, zoals het Kralingse Bos, wordt gemeden in verband met veiligheid. Het ontbreken van verlichting en de mogelijkheid om louche figuren tegen het lijf te lopen maken deze plaats in het donker onaantrekkelijk. Vrouwen ervaren daarnaast de opmerkingen van

niet-westerse allochtonen negatief. Ze aanpassen hun hardlooproutes er op aan. De strategie van hardlopers om ongewenste aandacht te vermijden is: geen aandacht schenken of oogcontact maken met ongewenste figuren. Vrouwen lopen eerder in groepsverband om zich te beschermen, dan mannen. Hierbij spelen veiligheidsoverwegingen een grote rol.

Veiligheid in wijken met een lage Sociale Index en Veiligheidsindex speelt een grotere rol voor vrouwen dan voor mannen. Echter houden mannen wel degelijk rekening met veiligheidsaspecten in deze wijken. Vrouwen geven aan dichter bij huis te blijven en eerder een omweg te nemen, wanneer ze tijdens het hardlopen grote groepen moeten passeren. Dit gedrag en de interpretatie ligt bij mannen anders. Zij mijden wel, maar gaan niet ergens anders lopen. Ze zijn zich bewust van mogelijke gevaren en anticiperen hier op. In het algemeen is de insteek van hardlopers om niet op plaatsen hard te lopen waar gevaarlijke situaties mogelijk zijn. Deze worden gemeden.

Hardlopers vormen een lichte gemeenschap. Het aangaan van lichte verbanden door het leggen van contacten en massaal meedoen aan hardloopevenementen geven reden om deze aanname te bevestigen. Tijdens het hardlopen groeten hardlopers onderling. Het opsteken van een hand, oogcontact, een knikje of mondelinge groet is normaal. In gebieden met extreem veel hardlopers, zoals langs het Kralingse Bos, is dit veel minder. Daarnaast groeten individuen en kleine groepen elkaar vaker dan grote groepen. Binnen groepen lopen de hardlopers in een verschoven patroon, zodat ze de weg voor zich kunnen zien. Dit patroon komt ook heel duidelijk naar voren als hardlopers aan een hardloopevenement deelnemen. Uitgangspunt tijdens evenementen is voor vrouwen vooral plezier. Mannen spreken vaker over het meten met andere of het neerzetten van een goede tijd. De grote hardloopevenementen starten vaak in het centrum van Rotterdam. Veel deelnemers trainen daarom in de stad om vooraf delen van het parcours te verkennen.

Binnen de grote groep hardlopers zijn verschillende subgroepen te herkennen naar hardloopprestatie en uiterlijke presentatie. Functionaliteit voert de boventoon, maar ook lidmaatschap van allerlei andere gemeenschappen zijn terug te vinden onder het hardlooppeloton. Zo scheidt een deel van de hardlopers zich af door zich compleet te richten op het lopen van marathons. Een ander deel van de hardlopers “flaneert” een hardlooprondje. Uitstraling, zien en gezien worden staan voorop.

De strategieën om ontspannen hard te lopen zijn terug te leiden naar het lopen in gebieden met mensen uit dezelfde sociale klasse en door rekening te houden met veiligheidsaspecten. Hardlopers houden rekening met het seizoen en het tijdstip. Trainen in een groep en op bekend terrein zijn andere manieren om de omgeving te controleren.

Probleemstelling

Op de vraag: “Welke rol speelt de inrichting van de openbare ruimte voor hardlopers bij de keuze voor een hardlooplocatie, en welk gedrag van medegebruikers van de ruimte beïnvloeden hardlopers in Rotterdam?” is het antwoord niet eenduidig. Afhankelijk van de locatie en persoonlijke voorkeuren zijn er in het noordelijk deel van Rotterdam behoorlijk veel locaties waar met plezier wordt hardgelopen. Veel bewoners hebben mogelijkheden om in de buurt van hun woning mooie afwisselende routes te lopen. Op ‘Zuid’ zijn de mogelijkheden beperkter. De stad kan op meerdere manieren worden geïnterpreteerd. Een voorbeeld is koude of warme delen. Müller (2002) bracht in zijn onderzoek in beeld dat dit een afwisseling is van gebieden afhankelijk van de invulling, betrokkenheid en interactie van mensen met plaatsen. Voor hardlopen geldt hetzelfde. Sommige gebieden passen beter bij de eisen die hardlopers aan de omgeving stellen, dan andere gebieden. In principe heb je om hard te lopen in Rotterdam alleen een outfit en een paar hardloopschoenen nodig. De locatie is een individuele keus, waarbij afstand tot populaire hardlooplocaties van belang is. Echter lopen op deze locaties met name het publiek dat qua profiel veel op hardlopers lijken. De eisen aan de omgeving zijn overal hetzelfde, maar de opbouw van de stad Rotterdam verschilt afhankelijk van het deel van de stad waar iemand woont. Woonwijken, kruisingen, drukke gebieden zoals het centrum of langs drukke wegen vinden de meeste lopers oninteressant en lastig. Hardlopers houden daar rekening mee door de keuze van het tijdstip waarop ze bepaalde routes lopen. Zondagochtend is een prima tijd om in het centrum van Rotterdam hard te lopen. Tijdens de spits wordt dit echter als te druk en vies ervaren door hardlopers. Op deze tijden zullen hardlopers minder snel die routes hardlopen. De meeste lopers zijn trouw aan hun hardlooproutes. Ze lopen vaak dezelfde rondes en ervaren dat als prettig.

In de ogen van hardlopers is Rotterdam één grote sportaccommodatie. Dit klinkt mooi, maar de werkelijkheid is anders. Ondanks dat overal kan worden hardgelopen zijn niet alle locaties even geschikt. Inwoners van ‘Noord’ (exclusief Delfshaven) en de Kop van Zuid voldoen meer aan het profiel van hardlopers. Wanneer naar inkomen, opleiding en etniciteit wordt gekeken blijkt telkens dat de mensen met een hoog inkomen, hoge opleiding en autochtone afkomst wonen in gebieden waar ook de populaire hardlooplocaties liggen. Deze deelgemeenten liggen dichtbij allerlei groenvoorzieningen die aantrekkelijk worden gevonden door hardlopers. De conclusie is dat op basis van het profiel van hardlopers populaire hardloopgebieden en routes voor de hand liggen. Ze liggen in de nabijheid van mensen met een hoog inkomen, goede opleiding, in “blanke” wijken en in groene en afwisselende gebieden. Rotterdam biedt in de ogen van hardlopers een aantal prima locaties om te bewegen. In die afwisselende (en groene) gebieden zijn het vooral mensen met de eerder genoemde persoonskenmerken die gebruik maken van de openbare ruimte. Dat laatste biedt veiligheid doordat de onbekende is te categoriseren naar dezelfde klasse en smaak en dus geen gevaar vormt tijdens het hardlopen.

Commentaar op de resultaten

Verrassend binnen het onderzoek is het minimale aantal hardlooproutes op Rotterdam ‘Zuid’. Dat het animo daar lager is, was te verwachten, maar het aantal hardlooplocaties op ‘Zuid’ is heel beperkt. Toch zijn er op ‘Zuid’ een aantal aantrekkelijke hardlooplocaties, bijvoorbeeld de rand met groen die is vrijgekomen door het opschuiven van de havenspoorlijn, die nauwelijks door hardlopers wordt gebruikt. Onbekendheid en weinig animo zijn hier waarschijnlijk de oorzaak van. Een ander opvallend resultaat is het grote aantal hardlopers dat delen traint van hardloopevenementen. Doordat die veelal plaats vinden in het centrum begeven hardlopers zich naar het centrum van de stad om te trainen. Overigens is het geen straf om langs en over de bruggen van Rotterdam hard te lopen. Apart is dat hardlopen toch vooral wordt beoefend door middenklassers terwijl na aanschaf van schoenen en kleding het relatief een goedkope sport is. Studenten die een opleiding volgen noemen dit onder andere de reden om hard te lopen. In ‘Zuid’ waar het inkomen en opleidingsniveau lager ligt dan in de rest van Rotterdam is hardlopen een impopulaire sport. Blijkbaar is hardlopen hier geen status verhogende sport. Als laatste had ik verwacht dat hardlopers gebruik zouden maken van het internet. Eigenlijk vinden de meesten het internet alleen interessant om te bepalen hoe ver ze hebben gelopen of om de hardlooproute te bepalen. Afstand vinden ze van belang om een indicatie van hun prestatie te krijgen. Aan hoe je dat dan kunt uitbouwen of wat een verstandige manier is om te trainen, wordt weinig aandacht besteed. Blessures en de loop van een hardloopevenement zijn een bezoek op het internet waard. Bij aankoop van nieuwe hardloopschoenen of -kleding wordt het internet ook wel gebruikt.

Beperkingen van het onderzoek

In dit onderzoek is gekeken naar Rotterdam. In Barendrecht ligt een mooie atletiekaccommodatie dicht bij Rotterdam Zuid. Wellicht is een deel van de Rotterdamse hardlopers lid van deze vereniging of trainen veel hardlopers in dit gebied. Langs de Oude Maas en door de grienden is het mooi hardlopen. Dit is verder niet onderzocht. Zoals al bleek uit het gebruik van groenvoorzieningen blijven Rotterdammers vooral op de eigen oever. In ‘Zuid’ zijn weinig mogelijkheden om aan te sluiten bij een atletiekvereniging. De accommodatie laat te wensen over.

Suggesties en aanbevelingen

Een nader onderzoek naar het verband tussen hardlopen en etniciteit zou interessant zijn. In ‘Noord’, langs de Kralingse Plas, worden steeds vaker niet-westerse hardlopers gesignaleerd. Is dit terug te leiden naar hun persoonsfactoren of het aanbod van groen? Het zou interessant zijn om te weten waarom zij hardlopen. Hoe komt dat en kan er beleid worden gemaakt om dit te stimuleren? Ook zou een uitwerking van subgroepen binnen de hardloopgemeenschap interessant zijn om een betere scheiding te maken naar verschillende type (lichte) gemeenschappen en de invloed van die gemeenschappen op hardlopers.

Een aanbeveling is verlichting aanbrengen in het Kralingse Bos. Deze route wordt veel hardgelopen, maar in het donker en in de winter vermeden door het slechte zicht op de paden. Zichtbaarheid en veiligheid zijn de belangrijkste aspecten voor hardlopers in het donker. Een leuke aanbeveling voor de stad is om net als de “Wednesday Night Skate” een “Thursday Running Night” te houden om hardlopen te promoten en minder populaire locaties, zoals het winkelgebied in het centrum te gebruiken. Een vervolgactie is om deze plaatsen met een knipoog richting het hardlopen op een leuke “hardloop manier” in het licht te zetten en de binnenstad toegankelijker te maken voor hardlopers, zodat ook wanneer het donker is deze gebieden attractief zijn om hard te lopen. Een aanvullend idee is het plaatsen van markeringen van looproutes en afstandaanduidingen. Hardlopers kunnen zich dan richten op de afstand; niet om prestatie te benadrukken, maar het fun element te onderstrepen. Een laatste aanbeveling is het plaatsen van drinkfonteintjes langs populaire hardlooproutes. Het dragen van water middels een riem of fles is onprettig. Een fonteinje onderweg zou een uitkomst zijn voor veel hardlopers. Dit maakt een route aantrekkelijker.

*“Ik loop dwars door de bossen,
ik loop in het spitsuur de file voorbij,
ik loop waar ik wil
Goodbye hurried woman.
Ik ben een running woman”
(Kerkhof, 2007: 41).*

Literatuur

Bijl R. van der & C. van den Handel (2004), *Controleren en rapporteren. Instrumentarium voor sociale veiligheid*, bezocht 28 december 2008 op:

<http://www.e-doca.eu/files/nl/docpag.html>

Blokland-Potters, T. (1998), *Wat stadsbewoners bindt: sociale relaties in achterstandswijken*, Kampen: Kok Agora

Bottenburg, M. van (2006), *De tweede loopgolf*, 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut

Breedveld, K., C. Kamphuis & A. Tiessen-Raaphorst (red.) (2008), *Rapportage sport 2008*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Brooks Gardner, C, Analyzing Gender in Public Places: Rethinking Goffman's Vision of Everyday Life,

In: *The American Sociologist*, Volume 20 number 1 / March, (1989), pp. 42-56

Brunt, L. (1996), *Stad*, Amsterdam: Boom

Burgers, J. (red.) (1992), *De uitstad: over stedelijk vermaak*, Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel

Burgers, J. (2002), *De gefragmenteerde stad*, Amsterdam: Boom

Burgers, J., De stad als speelplaats,

In: *Sociologie*, jaargang 2 (2006), pp 53-70

COS (n.d.), bezocht 18 mei 2009 op:

<http://rotterdam.buurtmonitor.nl>

Delnoij, M. (2004), *Ze zijn gewoon niet te binden. Hardlopers, atletiekverenigingen en de opkomst van lichte gemeenschappen*. Masterscriptie sociologie, Universiteit van Amsterdam

Dujardin, M & C. de Vries (2008), *Bezoek en waardering groenvoorzieningen Rotterdam*, Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Duyvendak, J.W. & M. Hurenkamp (red.) (2004), *Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*, Amsterdam: van Genneep

Elias, N. & E. Dunning (1986), *Quest for excitement*, Oxford: Basil Blackwell

Gemeente Rotterdam (2008), *Kerncijfers Rotterdam 2008*, Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Gemeente Rotterdam (2008a), *Rotterdam sociaal gemeten, 1^e meting door de Sociale Index*, 2^e herziene druk, Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2009), *Veiligheidsindex 2009*, bezocht 22 april 2009 op:

www.rotterdamveilig.nl/Media/index%202009/Rapportage%20veiligheidsindex%202009.pdf

Goffman, E. (1963), *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*, London: The free Press of Glencoe

Goffman, E. (1971), *Relations in Public. Microstudies of the Public Order*, New York: Basic Books

Graaf, P. de (2009), *Feitenkaart Inkomensgegevens op deelgemeente- en buurniveau 2006*, Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Jong, E. de, M. van Rhee en A.L. Roode (2008), *Staat van Rotterdam 2008*, Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Kerkhof, B. Running woman, Women ONLY
In: *Atletiek magazine*, jrg. 10, (2007), nr.5

Li, W., E. Holm, U. Lindgren (2009), Attractive vicinities
In: *Population, Space and Place 15*, pp. 1-18, published online in Wiley InterScience, DOI: 1-1002/psp.505: www.interscience.wiley.com

Lofland, L. (1973), *A world of Strangers. Order and Action in Urban Public Space*, New York: Basic Books

Lynch, K. (1982), *The image of the city*, Cambridge: Mass.: M.I.T. Press

Maas-de Waal, C. (2002), Veiligheid, ontwikkelingen en stand van zaken
In: *Zekere banden*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Massey, D. (2007), *Space, place and gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press

McDowell, L. (1998), In Public: the Street and Spaces of Pleasure.
In: *Gender, identity and place*, Minneapolis: University of Minnesota Press, pp. 148-169

Müller, T. (2002), *De warme stad. Betrokkenheid bij het publieke domein*, Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel

Melbin, M. (1987), *Night as Frontier. Colonizing the world after Dark*, New York: The Free Press

Newman, O (1973), *Defensible Space*, NewYork: Macmillan

Noije, L. van & K. Wittebrood (2008), *Sociale veiligheid ontsleuteld*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Oosterman, J. (1993), *Parade der passanten*, Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel

Oppelaar, J. & K. Wittebrood (2006), *Angstige burgers*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

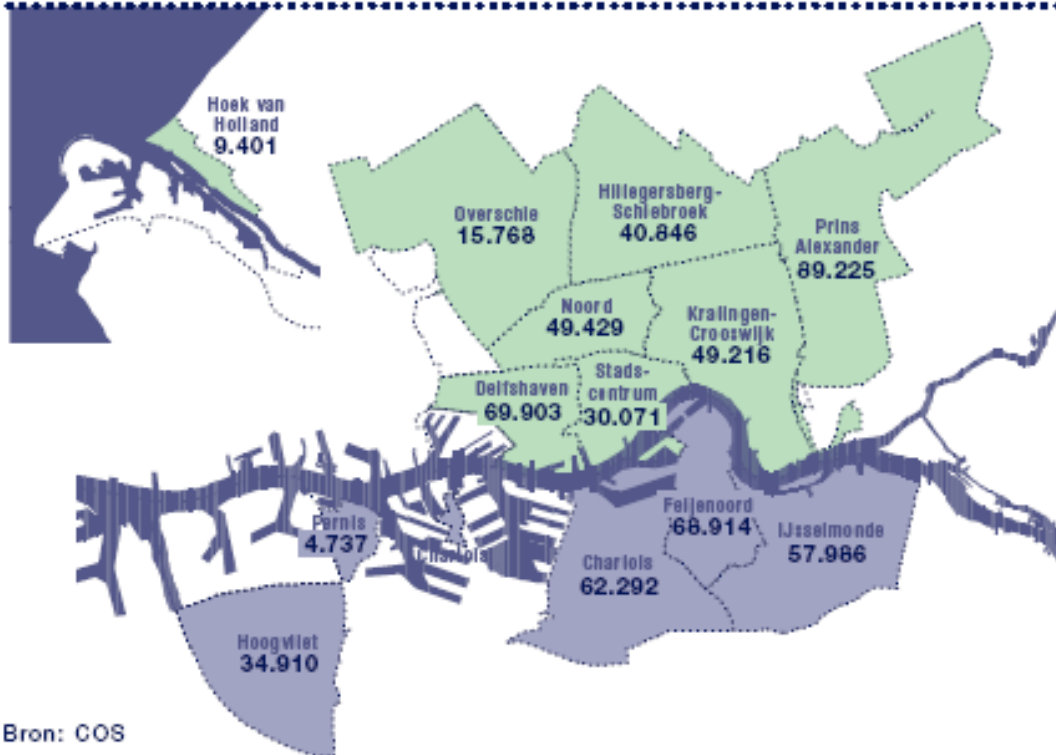
Rotterdam Running Ambassadors (2009), bezocht 4 juni 2009 op:
www.rotterdamrunningambassadors.nl

- Ruebens, M. (1990), *Sociologie van het alledaagse leven*, Amersfoort: Acco
- Stokvis, R. (1989), *De sportwereld: een sociologische inleiding*. Alphen aan den Rijn: Samsom Uitgeverij
- Stokvis, R. De popularisering van het hardlopen,
In: *Sociologie*, jaargang 1 (2005), nr. 2, pp. 184-201
- Stokvis, R. Hardlopende vrouwen in de openbare ruimte,
In: *Sociologie*, jaargang 2 (2006), nr. 3, pp. 249-264
- Stokvis, R. Mannelijkheid en lichaamsvoeding,
In: *Sociologie*, jaargang 3 (2007), nr. 1, pp. 49-63
- Voordt, D.J.M. van der & H.B.R. van Wegen (1990), *Sociaal veilig ontwerpen. Checklist ten behoeve van het ontwikkelen en toetsen van (plannen voor) de gebouwde omgeving*, Delft/Den Haag
- Voordt, D.J.M. van der & H.B.R. van Wegen (1991), *Sociale veiligheid en gebouwde omgeving. Theorie, empirie en instrumentenontwikkeling*, Delft
- Vries, C. de & M. Epskamp (2007), *Cultuurparticipatie van Rotterdammers*, Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
- Warr, M. (1990), Dangerous situations: Social Context and Fear of Victimization,
In: *Social Forces* (68) 3, p. 891-907
- Whyte, W.H. (1988), *City: Rediscovering the Center*, New York: Anchor Book
- Winsemius, P. (2001), *Ik wou dat ik uw benen had*, Amsterdam: Uitgeverij Balans
- Wouden, R. van der (red.) (1999), *De stad op straat*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Yin, R.K. (2003), *Case study research: design and methods*, London: Sage Publications Ltd.

BIJLAGE 1 Deelgemeenten

Deelgemeenten in Rotterdam

Inwoners Rotterdam per deelgemeente, 1-1-2008

Bron: COS
Gemeente Rotterdam, 2008: 6

De deelgemeenten Hoek van Holland, Pernis en Hoogvliet worden buitenbeschouwing gelaten in dit onderzoek.

BIJLAGE 2 Hardlooproutes in Rotterdam

In deze bijlage zijn populaire hardlooproutes in Rotterdam beschreven. Deze hardlooproutes zijn afgeleid uit interviews met respondenten en ingevulde enquêtes. Deze lijst is niet uitputtend. Elke hardloper geeft een hardlooproutte een persoonlijke invulling. In deze bijlage gaat het om delen die overlappen en door veel hardlopers worden gelopen. Minder genoemde routes zijn in deze bijlage niet beschreven. Ze hebben tijdens het onderzoek gediend als input voor het bepalen van de ligging en locaties van hardlooproutes. De benaming van de hardlooproutes is zoveel mogelijk overgenomen van de respondenten. De volgorde van hardlooproutes is willekeurig gekozen.

Bruggenroute: Erasmusbrug, Willemsbrug en Van Brienoordbrug

Een populaire route in het centrum is een rondje waarbij de Erasmusbrug en de Willemsbrug worden gecombineerd. Sommige hardlopers breiden dit uit door over het Noordereiland te lopen. Een andere mogelijkheid is een grote ronden over de Van Brienoordbrug en de Erasmusbrug of de Willemsbrug.

Zevenhuizerplas

Langs de Zevenhuizerplas ligt een mooie pad langs de plas. Een prima locatie volgens hardlopers in Prins Alexander.

Kralingse Bos

In het Kralingse Bos is het meest gelopen rondje langs de Kralingse Plas. Een route van ongeveer 5 km. Een andere grotere ronden loopt langs de buitenste rand van het Kralingse Bos. In het bos lopen verschillende paden die ook worden gebruikt door hardlopers.

Bergse Bos, de Rotte en Rottmeren ronden

In dit gebied zijn meerdere mogelijkheden voor het lopen van ronden. Verschillende delen zoals bijvoorbeeld langs de Rotte en door het Bergse Bos worden gecombineerd.

Vroesenpark / Zestienhoven

Een rondje om het Vroesenpark is niet heel erg lang. De meeste hardlopers in Blijdorp lopen langs het Vroesenpark en nemen dit park op als onderdeel van een langere route. Ze lopen verder langs de Gordelweg of richting Zestienhoven.

Zuiderpark

Het Zuiderpark is een park dat de laatste jaren is opgeknapt. Het laatste deel wordt op dit moment gerenoveerd. Het is een prima park om achtjes rond te cirkelen. In het midden loopt een mooi onderhouden pad. Nadeel is dat de Zuiderparkweg moet worden overgestoken om van het complete park gebruik te maken. Voor de gevorderde hardloper is het eigenlijk iets te klein. Maar een recreatieve hardloper kan er prima uit de voeten. Langs het park zijn veel voetbalvelden en het park is overzichtelijk ingericht. De wegen langs het park zijn doorgaande wegen, maar door middel van fietsstroken en groene perken loopt een hardloper niet vlak langs de doorgaande weg.

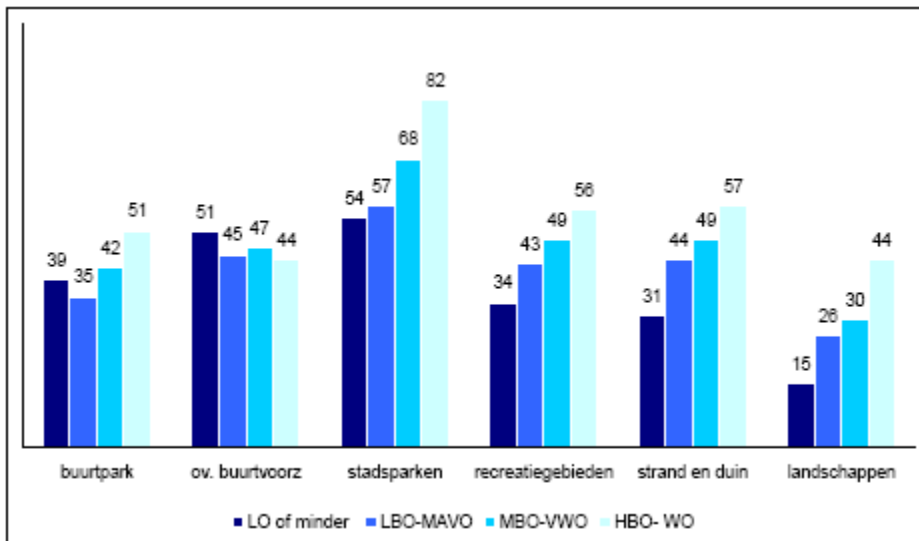

BIJLAGE 3 Bezoekpercentage van groenvoorzieningen

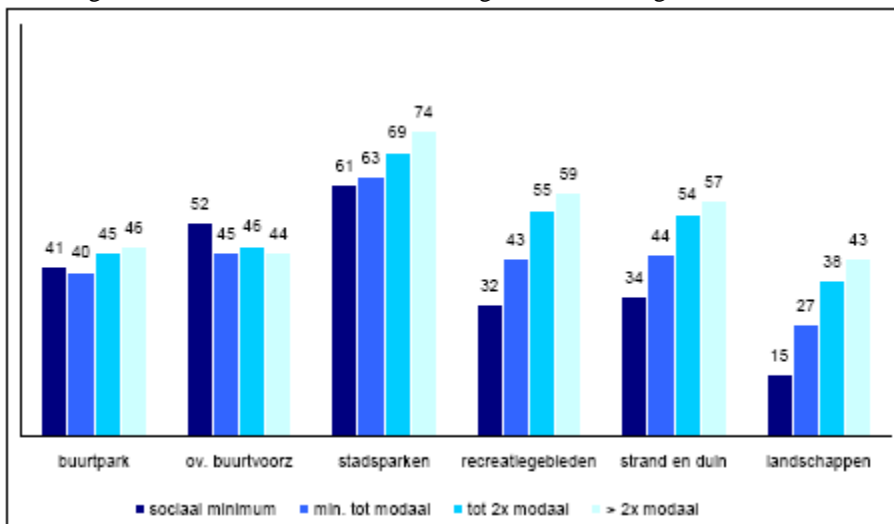
Bezoekpercentage Rotterdammers van groenvoorzieningen naar opleiding, inkomen en etniciteit

De figuren in deze bijlage zijn overgenomen uit het onderzoek “Bezoek en waardering groenvoorzieningen in Rotterdam” van Dujardin en de Vries uit 2008.

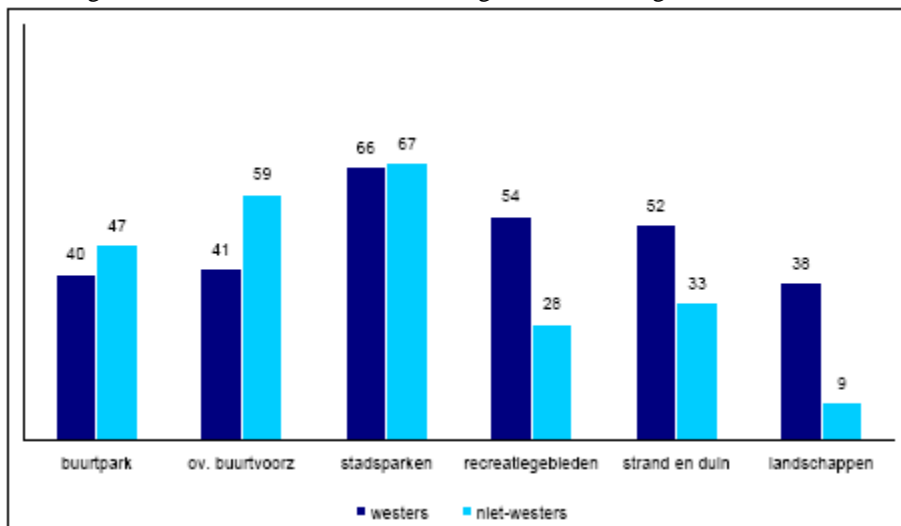
Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar opleiding

Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar inkomen

Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar etniciteit

BIJLAGE 4 Feitenkaart van inkomensgegevens

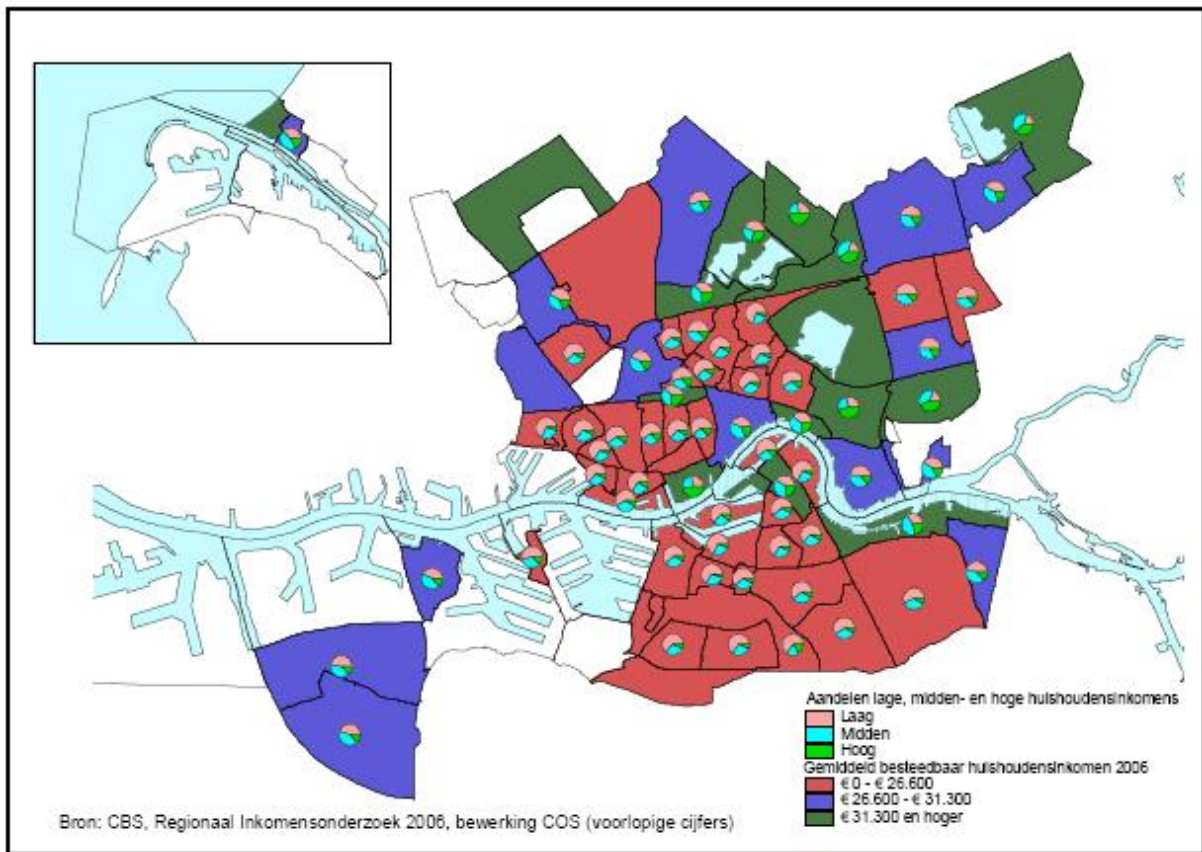
Feitenkaart Inkomensgegevens op deelgemeente- en buurtniveau 2006

	Aantal hulshoudens 1-1-'07	Hulshoudens- inkomen, gestandaardiseerd ¹	Idem In 2005 ¹	Idem In 2004 ¹	Idem In 2003 ¹
Stadscentrum	14.700	€ 22.500	€ 21.500	€ 20.800	€ 21.100
Stadsriehoek	6.260	€ 24.300	€ 23.600	€ 23.300	€ 24.300
Oude Westen	4.240	€ 17.100	€ 16.100	€ 15.900	€ 16.400
Cool	2.420	€ 20.500	€ 18.900	€ 18.400	€ 18.700
C.S. Kwartier	380	€ 29.300	€ 27.200	€ 28.500	€ 30.800
Kop van Zuid	350	€ 28.300	€ 25.400	€ 24.000	€ 22.000
Nieuwe Werk	600	€ 37.800	€ 39.000	€ 32.000	€ 28.200
Dijkzigt	230	€ 20.200	€ 19.200	€ 16.900	€ 18.700
Delfshaven	29.880	€ 16.800	€ 16.000	€ 15.400	€ 15.400
Delfshaven	2.660	€ 17.300	€ 16.400	€ 15.600	€ 15.800
Bospolder	2.820	€ 16.100	€ 15.800	€ 15.100	€ 15.100
Tussendijken	2.710	€ 15.300	€ 15.000	€ 14.100	€ 14.000
Spangen	3.580	€ 15.400	€ 14.400	€ 13.800	€ 13.700
Nieuwe Westen	7.850	€ 17.300	€ 16.500	€ 15.700	€ 15.700
Middelland	4.670	€ 17.600	€ 16.500	€ 16.100	€ 16.300
Oud-Mathenesse	3.360	€ 17.000	€ 16.300	€ 16.600	€ 16.400
Witte Dorp	230	€ 16.700	€ 16.000	€ 15.700	€ 16.000
Schlemond	1.800	€ 17.800	€ 16.600	€ 15.800	€ 15.400
Overschie	7.360	€ 19.200	€ 18.500	€ 18.100	€ 17.900
Kleinpolder	3.570	€ 17.800	€ 17.400	€ 17.000	€ 16.600
Noord Kethel	x	x	x	x	x
Schleeven	130	€ 24.300	€ 20.400	€ 22.300	€ 20.300
Zestenhoven	350	€ 18.000	€ 18.700	€ 16.600	€ 17.500
Overschie	3.060	€ 20.900	€ 19.800	€ 19.600	€ 19.700
Landzicht	230	€ 15.600	€ 14.700	€ 14.500	€ 14.900
Noord	24.150	€ 19.300	€ 18.600	€ 18.100	€ 18.300
Agnesebuurt	1.920	€ 17.500	€ 16.900	€ 17.900	€ 17.500
Provenierswijk	1.930	€ 19.700	€ 18.600	€ 18.100	€ 18.200
Bergpolder	4.110	€ 19.200	€ 18.400	€ 17.400	€ 17.600
Bilddorp	5.330	€ 23.300	€ 22.600	€ 21.900	€ 21.800
Liskwartier	3.250	€ 19.300	€ 19.100	€ 18.300	€ 19.100
Oude Noorden	7.570	€ 16.900	€ 16.100	€ 15.800	€ 16.000
Bilddorpse Polder	x	x	x	x	x
Hillegersberg-Schlebroek	18.520	€ 25.100	€ 23.600	€ 22.600	€ 22.200
Schlebroek	7.320	€ 20.200	€ 19.300	€ 19.000	€ 18.800
Hillegersberg-zuid	3.660	€ 24.200	€ 22.700	€ 21.600	€ 21.600
Hillegersberg-noord	3.010	€ 27.900	€ 25.200	€ 24.500	€ 23.000
Terbregge	1.350	€ 26.600	€ 24.800	€ 22.900	€ 23.000
Molenaankwartier	3.190	€ 34.200	€ 32.900	€ 30.700	€ 30.400
Kralingen-Crooswijk	22.470	€ 21.400	€ 20.500	€ 19.500	€ 19.700
Rubroek	3.710	€ 18.900	€ 19.000	€ 17.500	€ 17.200
Nieuw Crooswijk	1.540	€ 15.200	€ 14.600	€ 14.800	€ 14.700
Oud Crooswijk	3.530	€ 16.100	€ 15.400	€ 15.000	€ 15.100
Kralingen-west	6.790	€ 19.200	€ 18.800	€ 18.000	€ 18.000
Kralingen-oost	2.720	€ 37.200	€ 34.400	€ 31.400	€ 31.800
Kralingse Bos	80	€ 31.700	€ 29.700	€ 17.400	€ 37.600
De Esch	2.280	€ 21.300	€ 20.000	€ 20.400	€ 21.100
Struisenburg	1.810	€ 26.900	€ 25.300	€ 24.000	€ 25.200

	Aantal huishoudens 1-1-07	Huishoudens- inkomen, gestandaardiseerd ¹⁾	Idem In 2005 ¹⁾	Idem In 2004 ¹⁾	Idem In 2003 ¹⁾
Feljenoord	30.010	€ 17.100	€ 16.600	€ 16.100	€ 16.000
Kop van Zuid - Entrepot	3.510	€ 23.200	€ 24.900	€ 23.600	€ 23.000
Vreewijk	6.750	€ 17.800	€ 17.000	€ 16.600	€ 16.400
Bloemhof	5.290	€ 15.600	€ 15.000	€ 14.300	€ 14.300
Hillesluis	4.340	€ 15.200	€ 14.900	€ 14.600	€ 14.500
Katendrecht	1.670	€ 16.900	€ 16.300	€ 15.800	€ 14.500
Afrikaanderwijk	3.650	€ 15.200	€ 14.700	€ 14.300	€ 14.400
Feljenoord	3.080	€ 15.200	€ 14.500	€ 14.100	€ 14.700
Noordereland	1.720	€ 19.300	€ 18.100	€ 18.400	€ 18.000
IJsselmonde	27.190	€ 18.400	€ 18.000	€ 17.700	€ 17.800
Oud IJsselmonde	2.480	€ 23.100	€ 22.800	€ 20.900	€ 21.900
Lombardijen	6.600	€ 17.900	€ 17.700	€ 17.500	€ 17.300
Groot IJsselmonde	13.250	€ 18.000	€ 17.400	€ 17.500	€ 17.400
Beverwaard	4.870	€ 17.700	€ 17.200	€ 17.100	€ 17.200
Pernis	2.040	€ 20.100	€ 19.200	€ 19.400	€ 19.000
Pernis	2.040	€ 20.100	€ 19.200	€ 19.400	€ 19.000
Prins Alexander	40.200	€ 21.500	€ 20.600	€ 20.300	€ 20.300
's-Gravenland	3.190	€ 29.600	€ 28.100	€ 27.700	€ 26.300
Kralingse Veer	660	€ 19.100	€ 18.200	€ 17.200	€ 18.300
Prinsenland	4.870	€ 21.400	€ 20.100	€ 20.000	€ 19.800
Het Lage Land	4.870	€ 20.400	€ 20.100	€ 19.900	€ 19.500
Ommoord	11.920	€ 20.800	€ 19.900	€ 20.100	€ 20.000
Zevenkamp	7.230	€ 20.000	€ 19.300	€ 18.900	€ 19.000
Oosterflank	5.310	€ 19.700	€ 19.300	€ 19.100	€ 19.600
Nesseland	2.150	€ 26.500	€ 24.900	€ 24.200	€ 27.400
Charlote	30.120	€ 16.900	€ 16.200	€ 15.900	€ 15.800
Tanwijk	4.850	€ 15.300	€ 14.600	€ 14.100	€ 13.900
Carnisse	5.280	€ 17.400	€ 16.100	€ 15.800	€ 15.700
Zuidwijk	6.160	€ 17.000	€ 16.500	€ 16.600	€ 16.300
Oud-Charlois	5.920	€ 17.200	€ 16.600	€ 16.300	€ 16.300
Wielewaal	540	€ 15.700	€ 15.600	€ 15.300	€ 15.000
Zuidplein	600	€ 21.700	€ 20.400	€ 19.600	€ 21.500
Pendrecht	5.450	€ 16.600	€ 16.300	€ 15.800	€ 15.800
Zuiderpark	610	€ 18.000	€ 17.500	€ 17.500	€ 17.300
Heliplaat	700	€ 18.000	€ 16.800	€ 16.200	€ 17.000
Hoogvliet	15.270	€ 19.500	€ 18.900	€ 18.400	€ 18.300
Hoogvliet-noord	5.690	€ 19.100	€ 18.100	€ 17.600	€ 17.500
Hoogvliet-zuid	9.590	€ 19.800	€ 19.400	€ 18.900	€ 18.800
Hoek van Holland	4.090	€ 22.200	€ 21.100	€ 20.600	€ 20.700
Strand en Duin	340	€ 32.100	€ 31.300	€ 30.700	€ 29.900
Dorp	3.730	€ 21.300	€ 20.400	€ 19.900	€ 19.900
Rijnpoort	x	x	x	x	x
Overig en onbekend	150
Rotterdam	266.140	€ 19.600	€ 18.800	€ 18.200	€ 18.200
Amsterdam	360.510	€ 21.200	€ 20.200	€ 19.500	€ 19.400
's-Gravenhage	213.830	€ 21.200	€ 20.300	€ 19.800	€ 19.600
Utrecht	122.070	€ 22.100	€ 21.000	€ 20.500	€ 20.600
Nederland	6.785.130	€ 21.600	€ 20.800	€ 20.200	€ 20.200

¹⁾: Gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden.

Bron: de Graaf, 2009: 6-7

Bron: de Graaf, 2009: 22

De cirkeldiagrammen geven met de cirkelsegmenten, de verdeling van lage, midden- en hoge inkomens. Hierbij is rekening gehouden met het type huishouden en is gecorrigeerd naar de grootte en samenstelling van huishoudens.

Bijlage 5 WOZ-waarde per deelgemeente

WOZ-waarde en eigendom van woningen binnen deelgemeenten in Rotterdam

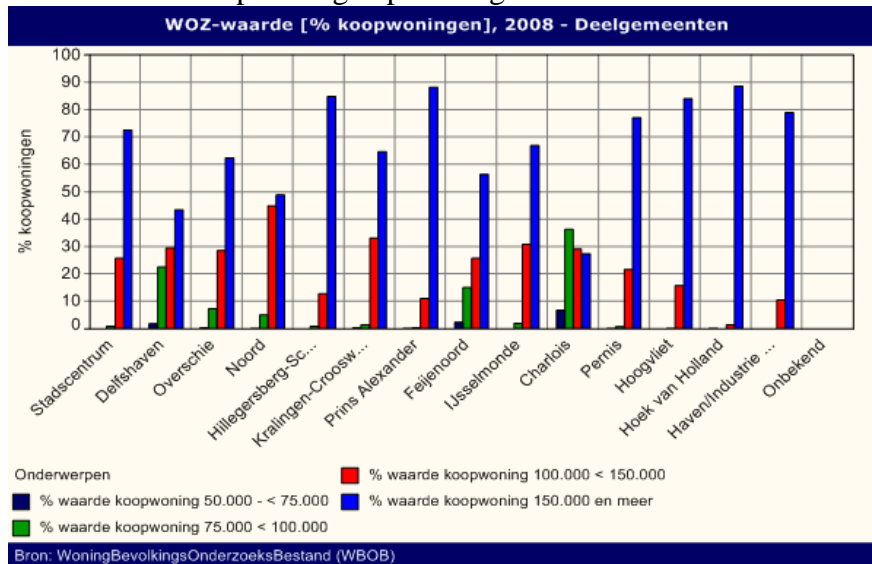
Aantal woningen en de gemiddelde WOZ-waarde van de woningen per deelgemeente, 2006 en 2007

deelgemeentenaam	2006		2007	
	aantal	gemiddelde WOZ-waarde (euro)	aantal	gemiddelde WOZ-waarde (euro)
Stadscentrum	16.320	163.900	16.403	170.800
Delfshaven	31.817	113.000	32.139	126.800
Overschie	7.755	136.700	7.653	149.400
Noord	26.518	123.800	26.662	135.700
Hillegersberg-Schiebroek	19.494	214.200	19.661	234.700
Kralingen-Crooswijk	26.299	163.100	26.352	174.700
Feijenoord	33.015	114.600	32.608	124.600
IJsselmonde	27.820	125.500	28.209	137.900
Pernis	2.161	145.200	2.147	161.900
Prins Alexander	40.692	167.000	41.583	179.800
Charlois	34.480	96.700	34.104	109.200
Hoogvliet	16.557	135.400	16.349	147.800
Hoek van Holland	4.132	215.400	4.181	236.700
Haven- en industriegebieden	101	270.700	99	220.200
totaal	287.161	139.200	288.150	151.800

Bron: dS+V, afdeling I&D, bewerking COS

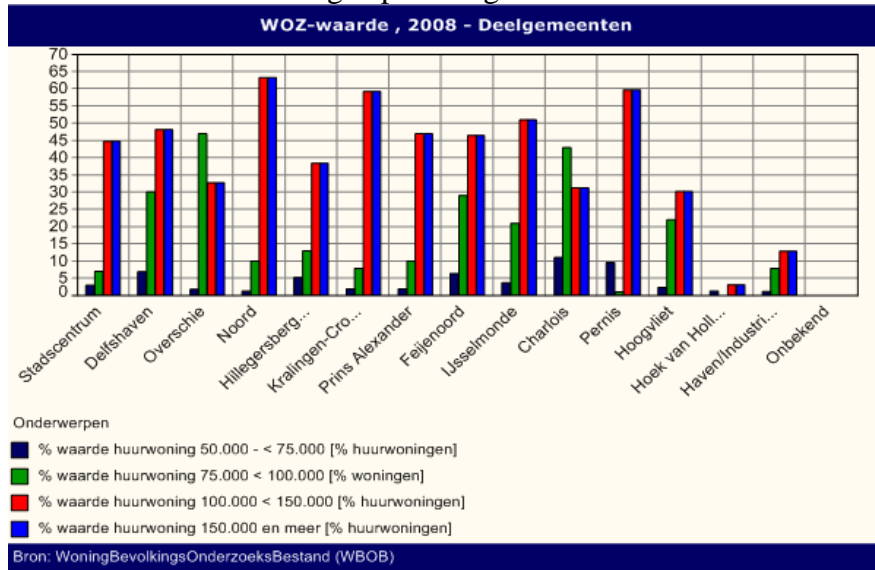
Bron: Gemeente Rotterdam, 2008: 63

WOZ-waarde koopwoningen per deelgemeente

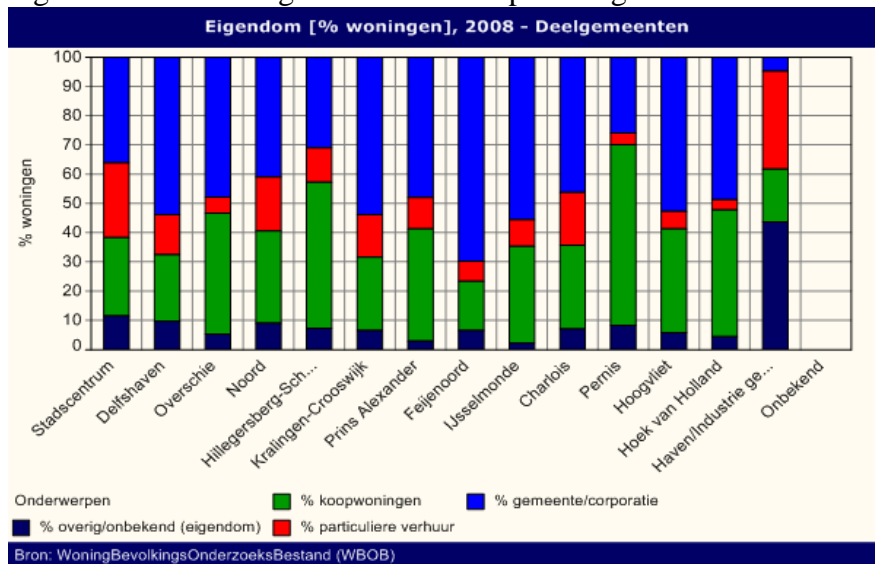
Bron: COS

WOZ-waarde huurwoningen per deelgemeente

Bron: COS

Eigendom van woningen in Rotterdam per deelgemeente

Bron: COS

Bijlage 6 Opleiding per deelgemeente

Stadscentrum

Charlois

Feijenoord

Delfshaven

IJsselmonde

Noord

Kralingen-Crooswijk

Prins Alexander

Overschie

Bron: Gemeente Rotterdam, 2008a

Hilligersberg-Schiebroek

BIJLAGE 7 Verhouding autochtoon - allochtoon

westers / niet-westers , 2008 - Buurten

	Percentage Autochtonen [% personen]	Percentage niet-westerse allochtonen [aantal personen]	Percentage westerse allochtonen [aantal personen]
Vondelingenplaat	-	-	-
Maasvlakte	-	-	-
Rivium	-	-	-
onbekend	-	-	-
Spangen	15	78	8
Afrikaanderwijk	15	79	6
Feijenoord	17	76	7
Hillesluis	19	74	7
Waalhaven-Zuid	x	x	x
Bospolder	20	71	9
Tussendijken	22	68	10
Oude Westen	27	62	11
Tarwewijk	27	63	9
Nieuwe Westen	28	61	10
Bloemhof	29	64	7
Schiemond	30	62	8
Agniesebuurt	35	55	10
Oude Noorden	35	54	10
Pendrecht	37	53	10
Middelland	37	49	13
Delfshaven	38	49	13
Katendrecht	38	54	8
Oud-Crooswijk	39	51	10
Kop van Zuid-Entrepot	41	46	13
Nieuw-Crooswijk	41	49	10
C.S. Kwartier	44	33	24
Oud-Mathenesse	44	43	13
Provenierswijk	45	43	12
Oud-Charlois	46	44	10
Kralingen-West	47	42	12
Beverwaard	48	44	8
Carnisse	49	40	11
Kop van Zuid	50	32	18
Dijkzigt	51	37	13
Kleinpolder	52	38	10
Cool	52	32	17
Witte Dorp	53	40	6
Zuidwijk	54	36	10
Liskwartier	54	36	10
Rubroek	54	35	11
Hoogvliet-Noord	56	36	8
Lombardijen	56	35	9
Noordereiland	56	31	13
De Esch	57	31	12
Struisenburg	60	20	19
Bergpolder	60	26	14
Stadsdriehoek	63	20	17
Zevenkamp	64	27	9

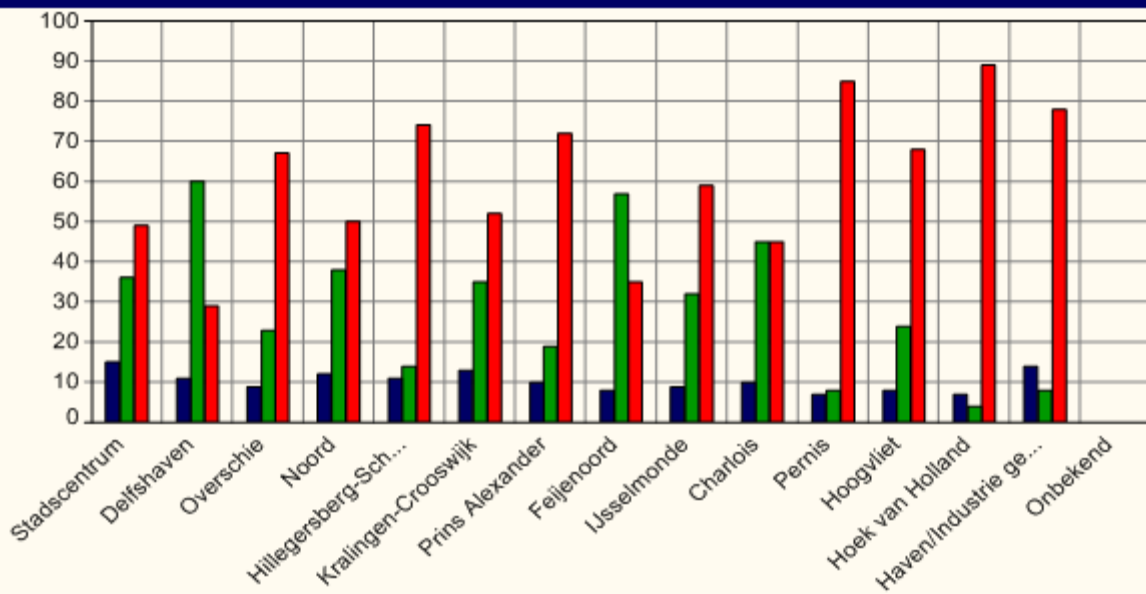
	Percentage Autochtonen [% personen]	Percentage niet-westerse allochtonen [aantal personen]	Percentage westerse allochtonen [aantal personen]
Groot-IJsselmonde	64	27	9
Zuidplein	65	21	14
Nieuwe Werk	66	14	20
Oosterflank	67	23	10
Schiebroek	68	23	9
Heijplaat	68	23	9
Vreewijk	69	23	9
Blijdorpse Polder	69	25	6
Nieuw-Mathenesse	71	x	x
Prinsenland	71	20	10
Oud-IJsselmonde	71	20	9
Het Lage Land	71	19	10
Kralingen-Oost	72	11	17
's-Gravenland	72	15	12
Bedrijvenp.RNW	73	x	x
Hoogvliet-Zuid	75	17	9
Nesselande	75	17	8
Hillegersberg-Noord	75	12	13
Terbregge	76	14	11
Blijdorp	76	11	13
Waalhaven	77	x	x
Ommoord	78	13	9
Eemhaven	78	x	19
Overschie	80	12	9
Hillegersberg-Zuid	80	8	12
Molenlaankwartier	81	5	14
Spaanse Polder	81	6	13
Schieveen	81	14	5
Wielewaal	83	11	6
Zuiderpark	83	9	8
Kralingseveer	84	9	7
Zestienhoven	85	7	9
Pernis	85	8	7
Dorp	89	4	7
Strand en Duin	91	2	6
Landzicht	94	3	4
Kralingse-Bos	94	x	5
Rijnpoort	99	x	x
Noord-Kethel	99	x	x
Botlek	x	x	x
Europoort	x	x	x
Totaal	54	36	10

Bron: Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) via COS

Legenda:

- Niet van toepassing
- x Onder drempelwaarde

westers / niet-westers , 2008 - Deelgemeenten

Onderwerpen

Percentage westerse allochtonen [aantal personen]

Percentage niet-westerse allochtonen [aantal personen]

Percentage Autochtonen [% personen]

Bron: Gemeentelijke Basis Administratie (GBA)

Bijlage 8 Sociale Index en Veiligheidsindex

Sociale Index

DEELGEMEENTE	BUURT	SOCIALE INDEX	ASPECTEN				
			Capaciteiten	Leefomgeving	Participatie	Sociale Binding	
Stadscentrum	Cool/Nieuwe Werk/Dijkzigt	sociaal voldoende	6,5	6,5	6,8	6,8	5,9
	Stadsdriehoek/C.S. Kwartier	sociaal voldoende	6,5	7,5	6,5	6,6	5,5
	Oude Westen	kwetsbaar	5,3	4,0	5,4	5,8	5,9
Charlois	Zuiderpark/Zuidplein	sociaal voldoende	6,1	6,5	6,7	5,8	5,3
	Heijplaat	sociaal voldoende	6,0	5,6	6,4	5,6	6,5
	Wielewaal	kwetsbaar	5,8	4,8	6,5	4,9	6,9
	Zuidwijk	kwetsbaar	5,5	4,7	6,3	5,3	5,9
	Oud-Charlois	kwetsbaar	5,3	4,5	5,8	5,6	5,5
	Carnisse	probleem	4,9	4,5	5,3	5,6	4,1
	Pendrecht	probleem	4,6	3,9	5,3	4,5	4,7
	Tarwewijk	probleem	4,5	3,8	4,9	4,8	4,4
Feijenoord	Vreewijk	sociaal voldoende	6,3	5,6	6,7	5,6	7,2
	Noordereiland	sociaal voldoende	6,2	5,4	6,7	6,0	6,9
	Kop van Zuid-Entrepot	kwetsbaar	5,8	5,5	6,4	5,6	5,8
	Katendrecht	kwetsbaar	5,3	4,3	5,8	5,6	5,3
	Feijenoord	probleem	4,9	3,5	5,4	4,9	5,9
	Hillesluis	probleem	4,7	4,0	5,0	4,9	5,0
	Afrikaanderwijk	probleem	4,7	3,6	4,9	4,5	5,7
	Bloemhof	probleem	4,6	3,7	5,0	4,5	5,2
Delfshaven	Middelland	kwetsbaar	5,7	5,2	5,6	6,7	5,3
	Schiemonnd	kwetsbaar	5,5	4,4	6,2	5,1	6,3
	Nieuwe Westen	kwetsbaar	5,4	4,7	5,5	6,1	5,4
	Spangen	kwetsbaar	5,3	4,0	5,5	5,5	6,3
	Delfshaven	kwetsbaar	5,3	4,7	5,5	5,7	5,2
	Oud/Nieuw Mathenesse/Witte Dorp	kwetsbaar	5,3	5,1	6,1	5,3	4,6
	Bospolder	kwetsbaar	5,2	3,9	5,2	5,7	5,8
	Tussendijken	kwetsbaar	5,0	3,7	5,5	5,4	5,5
IJsselmonde	Oud IJsselmonde	sociaal voldoende	7,0	7,6	6,9	6,6	6,7
	Groot IJsselmonde-Noord	sociaal voldoende	6,0	5,9	6,3	5,3	6,7
	Bevenwaard	kwetsbaar	5,9	6,2	5,8	5,7	5,8
	Groot IJsselmonde-Zuid	kwetsbaar	5,8	5,4	6,2	5,4	6,3
	Lombardijen	kwetsbaar	5,5	4,7	6,4	5,1	5,7
Noord	Blijdorp	sociaal sterk	7,5	8,1	7,7	7,1	7,0
	Liskwartier	sociaal voldoende	6,4	6,4	6,5	6,8	6,1
	Provenierswijk	sociaal voldoende	6,1	5,2	6,5	6,4	6,1
	Bergpolder	kwetsbaar	5,9	6,4	5,9	6,2	5,0
	Agniesebuurt	kwetsbaar	5,5	4,7	5,7	6,1	5,7
	Oude Noorden	kwetsbaar	5,1	4,2	5,3	5,6	5,4
Kralingen-Crooswijk	Kralingen Oost/Kralingse Bos	sociaal sterk	7,5	8,3	7,5	7,6	6,6
	Struisenburg	sociaal voldoende	6,7	7,7	6,9	6,9	5,5
	De Esch	sociaal voldoende	6,4	6,5	6,7	6,5	6,0
	Rubroek	kwetsbaar	5,7	5,3	6,1	6,0	5,4
	Kralingen West	kwetsbaar	5,6	5,3	5,9	6,0	5,3
	Oud Crooswijk	kwetsbaar	5,2	4,0	5,5	5,2	5,9
	Nieuw Crooswijk	kwetsbaar	5,0	4,2	5,2	5,7	4,8
Prins Alexander	Nesseland	sociaal sterk	7,8	8,8	7,4	7,9	7,2
	's-Gravenland	sociaal sterk	7,7	8,3	7,5	7,5	7,7
	Kralingseveer	sociaal sterk	7,5	7,5	7,2	6,9	8,5
	Ommoord	sociaal sterk	7,1	7,3	7,2	6,4	7,4
	Prinsenland	sociaal voldoende	7,0	6,7	7,1	6,9	7,4
	Het Lage Land	sociaal voldoende	6,8	6,7	7,1	6,6	6,7
	Zevenkamp	sociaal voldoende	6,6	6,3	6,7	6,4	7,1
	Oosterflank	sociaal voldoende	6,4	5,8	6,6	6,2	6,8
Hoogvliet	Hoogvliet-Zuid	sociaal voldoende	6,8	6,7	6,9	6,5	7,1
	Hoogvliet-Noord	sociaal voldoende	6,4	5,9	6,8	6,1	6,9
Overschie	Overschie e.o.	sociaal voldoende	6,7	6,8	6,5	6,5	7,2
	Kleinpolder	kwetsbaar	5,8	4,9	6,3	5,3	6,6
Hillegersberg-Schiebroek	Molenaankwartier	sociaal sterk	8,0	8,7	7,8	7,7	7,6
	Terbrugge	sociaal sterk	7,8	8,2	7,4	7,2	8,3
	Hillegersberg-Zuid	sociaal sterk	7,5	8,2	7,5	7,2	7,0
	Hillegersberg-Noord	sociaal sterk	7,2	7,4	7,4	7,1	7,0
	Schiebroek	sociaal voldoende	6,8	6,4	7,2	6,2	7,4
Pernis	Pernis	sociaal sterk	7,2	7,2	6,9	6,8	7,9
Hoek van Holland	Hoek van Holland	sociaal sterk	7,8	7,5	8,2	7,3	8,2

Bron: Gemeente Rotterdam, 2008a: 50

Score Veiligheidsindex Rotterdam

Bijlage Score Veiligheidsindex 2005-2008

Deelgemeente/ Wijk	Positionering 2008	2005	2006	2007	2008
Stadscentrum	probleem	4,1	4,6	4,8	4,6
Oude Westen	onveilig	3,5	4,5	4,0	3,5
Stadsdriehoek/C.S. Kwartier	bedreigd	4,5	5,1	5,1	5,1
Cool/Nieuwe Werk/Dijkzigt	bedreigd	4,2	4,0	5,4	5,2
Charlois	bedreigd	5,4	5,8	5,9	5,8
Tarwewijk	probleem	4,5	5,3	4,6	4,6
Zuidplein	bedreigd	4,9	4,4	4,7	5,1
Pendrecht	bedreigd	4,9	4,7	5,4	5,5
Oud Charlois	bedreigd	4,6	5,7	6,3	5,9
Carnisse	aandacht	5,8	5,8	5,7	6,2
Zuidwijk	aandacht	6,7	6,8	6,7	6,2
Heijplaat	veilig	7,5	8,4	9,4	9,1
Wielewaal	veilig	8,5	9,2	10,0	9,9
Delfshaven	bedreigd	5,6	6,0	6,5	5,9
Nieuwe Westen	probleem	5,1	5,4	6,2	4,8
Middelland	bedreigd	5,2	4,8	5,3	5,2
Delfshaven	bedreigd	6,2	5,9	6,4	5,6
Tussendijken	aandacht	6,6	6,0	6,9	6,2
Spangen	aandacht	4,6	7,0	7,0	6,3
Bospolder	aandacht	5,7	6,3	6,5	6,4
Oud /Nieuw Mathenesse/Witte Dorp	veilig	7,4	7,3	7,9	7,4
Schiemond	veilig	6,5	7,2	7,6	8,0
Feijenoord	aandacht	6,0	6,3	6,2	6,2
Hillesluis	probleem	5,5	5,6	4,9	4,6
Bloemhof	bedreigd	4,3	5,5	5,1	5,3
Afrikaanderwijk	bedreigd	5,4	5,6	5,7	5,5
Feijenoord	bedreigd	6,2	7,0	6,3	5,7
Katendrecht	veilig	6,3	5,7	7,1	7,1
Vreewijk	veilig	6,2	6,5	7,0	7,6
Kop van Zuid entrepot	veilig	8,1	8,0	7,9	7,7
Noordereland	veilig	8,7	8,6	8,9	8,3
Kralingen-Crooswijk	aandacht	6,6	7,1	7,4	6,8
Oud Crooswijk	bedreigd	5,5	6,0	7,0	5,4
Rubroek	bedreigd	6,5	6,6	6,2	5,7
Nieuw Crooswijk	bedreigd	4,7	6,3	6,1	5,8
Kralingen West	aandacht	6,1	6,5	7,0	6,3
Struisenburg	veilig	7,7	8,4	8,9	7,9
De Esch	veilig	8,2	8,4	7,8	8,2
Kralingen Oost/Kralingse Bos	veilig	8,8	9,6	10,0	9,9

Deelgemeente/ Wijk	Positionering 2008	2005	2006	2007	2008
Noord	aandacht	6,5	6,3	7,1	6,9
Oude Noorden	bedreigd	5,2	4,1	6,0	5,2
Agniesebuurt	aandacht	5,8	5,3	6,0	6,0
Bergpolder	veilig	6,6	7,7	7,4	7,3
Provenierswijk	veilig	7,0	7,3	7,6	7,3
Liskwartier	veilig	7,7	7,5	7,7	8,1
Blijdorp	veilig	8,0	8,3	8,8	9,0
IJsselmonde	aandacht	6,9	7,5	7,0	7,0
Beverwaard	aandacht	6,3	7,1	6,5	6,3
Groot IJsselmonde	aandacht	6,8	7,0	7,0	6,6
Lombardijen	aandacht	6,3	7,9	6,8	7,0
Oud IJsselmonde	veilig	10,0	9,7	8,9	9,6
Hoogvliet	veilig	7,8	8,8	8,7	8,1
Hoogvliet Zuid	veilig	8,0	8,9	8,9	8,0
Hoogvliet Noord	veilig	7,6	8,8	8,4	8,2
Prins Alexander	veilig	8,8	8,5	8,3	8,7
Oosterflank	veilig	8,1	7,5	6,8	7,5
Ommoord	veilig	8,6	7,9	8,1	8,1
Zevenkamp	veilig	7,5	7,8	6,8	8,0
Het Lage Land	veilig	8,5	8,3	8,3	8,9
Prinsenland	veilig	8,9	8,9	8,8	9,3
's Gravenland	veilig	10,0	10,0	10,0	10,0
Kralingseveer	veilig	10,0	10,0	10,0	10,0
Nesselande	veilig	10,0	10,0	10,0	10,0
Overschie	veilig	8,3	9,0	8,8	8,7
Kleinpolder	veilig	7,8	8,5	8,1	8,2
Overschie e.o.	veilig	8,7	9,4	9,3	9,2
Pernis	veilig	9,2	9,5	9,5	9,4
Hillegersberg-Schiebroek	veilig	9,1	9,7	10,0	10,0
Schiebroek	veilig	7,9	8,3	8,7	8,7
Hillegersberg Zuid	veilig	9,3	9,3	10,0	10,0
Hillegersberg Noord	veilig	9,4	10,0	10,0	10,0
Molenaankwartier	veilig	10,0	10,0	10,0	10,0
Terbregge	veilig	10,0	10,0	10,0	10,0
Hoek van Holland	veilig	10,0	10,0	10,0	10,0
Rotterdam	veilig	6,9	7,2	7,3	7,2

Bron: Gemeente Rotterdam, 2008: 67-68

Verschillen tussen de Sociale Index, Veiligheidsindex en Vogelaarwijken

WIJK	SOCIALE INDEX	RANGNUMMERS		VOGELAARWIJK
		Sociale Index	Veiligheidsindex	
Tarwewijk	4,5	1	2	x
Pendrecht	4,6	2	8	x
Bloemhof	4,6	3	5	x
Afrikaanderwijk	4,7	4	11	x
Hillesluis	4,7	5	4	x
Camisse	4,9	6	10	x
Feijenoord	4,9	7	18	
Nieuw Crooswijk	5,0	8	14	x
Tussendijken	5,0	9	25	x
Oude Noorden	5,1	10	12	x
Bospolder	5,2	11	20	x
Oud Crooswijk	5,2	12	28	x
Katendrecht	5,3	13	32	x
Oud/Nieuw Mathenesse/Witte Dorp	5,3	14	38	
Delfshaven	5,3	15	19	x
Oude Westen	5,3	16	1	x
Spangen	5,3	17	26	x
Oud-Charlois	5,3	18	17	x
Nieuwe Westen	5,4	19	15	x
Lombardijen	5,5	20	23	
Schiemond	5,5	21	35	x
Agniesebuurt	5,5	22	13	
Zuidwijk	5,5	23	22	x
Kralingen-West	5,6	24	27	
Middelland	5,7	25	7	x
Rubroek	5,7	26	16	x
Wielewaal	5,8	27	59	
Kleinpolder	5,8	28	40	x
Kop van Zuid-Entrepot	5,8	29	39	
Groot IJsselmonde-Zuid	5,8	30	29*	
Bergpolder	5,9	31	33	x
Beverwaard	5,9	32	21	
Heijplaat	6,0	33	54	
Groot IJsselmonde-Noord	6,0	34	30*	
Provenierswijk	6,1	35	34	x
Zuiderpark/Zuidplein	6,1	36	3**	
Noordereiland	6,2	37	49	
Vreewijk	6,3	38	31	x
Oosterflank	6,4	39	24	
De Esch	6,4	40	37	
Hoogvliet-Noord	6,4	41	45	
Liskwartier	6,4	42	36	
Stadsdriehoek/C.S. Kwartier	6,5	43	6	
Cool/Nieuwe Werk/Dijkzicht	6,5	44	9	
Zevenkamp	6,6	45	42***	
Overschie e.o.	6,7	46	53	
Struisenburg	6,7	47	50	
Het Lage Land	6,8	48	44	
Schiebroek	6,8	49	46	
Hoogvliet-Zuid	6,8	50	52	
Oud IJsselmonde	7,0	51	51	
Prinsenland	7,0	52	48	
Ommoord	7,1	53	41	
Pemis	7,2	54	55	
Hillegersberg-Noord	7,2	55	56	
Hillegersberg-Zuid	7,5	56	57	
Kralingen-Oost/Kralingse Bos	7,5	57	58	
Blijdorp	7,5	58	47	
Kralingseveer	7,5	59	60	
's-Gravenland	7,7	60	63	
Terbregge	7,8	61	61	
Hoek van Holland	7,8	62	62	
Nesselande	7,8	63	43***	
Molenlaankwartier	8,0	64	64	

* In de Veiligheidsindex is voor Groot IJsselmonde niet uitgesplitst in Groot IJsselmonde-Noord en -Zuid.

** De Veiligheidsindex heeft alleen betrekking op Zuidplein.

*** In de Veiligheidsindex zijn Zevenkamp en Nesselande als één wijk gerekend.

Bron: Gemeente Rotterdam, 2008a: 11